

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Raport z przeglądu systematycznego literatury
na potrzeby skonstruowania narzędzia badawczego
do diagnozy klimatu społecznego placówki
resocjalizacyjnej dla nieletnich

dr hab. Justyna Kusztal, prof. UJ
dr Małgorzata Piasecka
dr Łukasz Szwejka
dr hab. Agnieszka Barczykowska, prof. UAM

Prawo prywatne
Warszawa 2025

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Placówki resocjalizacyjne dla nieletnich w polskim systemie resocjalizacji nieletnich	7
2. Metoda przeglądu systematycznego	15
2.1. Przegląd systematyczny – definiowanie i integracja typów przeglądu	15
2.2. Etapy przeglądu systematycznego	16
2.3. Cele i problematyka badawcza	17
2.4. Metoda gromadzenia i opracowania danych w przeglądzie systematycznym	18
3. Klimat społeczny placówki resocjalizacyjnej w świetle przeglądu systematycznego	23
3.1. Sposoby definiowania klimatu – analiza tematyczna i synteza jakościowa	26
3.1.1. Klimat społeczny jako środowisko życia jednostki	26
3.1.2. Klimat społeczny a rodzaj placówki resocjalizacyjnej	29
3.2. Wymiary klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej	32
3.2.1. Bezpieczeństwo osobiste i relacyjne	33
3.2.3. Poczucie autonomii i kompetencji	37
3.2.3. Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji	41
3.2.4. Potrzeba funkcjonowania w realistycznych granicach i samokontroli	41
3.2.5. Organizacja i satysfakcja z pracy wychowawców	42
3.3. Narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej w świetle przeglądu systematycznego	50
3.4. Relacje między klimatem społecznym placówki resocjalizacyjnej a zapobieganiem powtórnej przestępczości – synteza badań	68
4. Klimat społeczny placówki a współpraca z rodzicami nieletnich – wnioski z przeglądu literatury przedmiotu	71
4.1. Kształtowanie się modelu resocjalizacji opartej na rodzinie	71
4.2. Współpraca z rodzicami w procesie resocjalizacji w świetle wyników badań	74
4.3. Model resocjalizacji opartej na rodzinie i warunki jego realizacji	77
4.4. Klimat społeczny placówki a współpraca z rodzicami nieletnich w świetle przeglądu literatury	83
4.4.1. Wyszukiwanie i dobór literatury do przeglądu	83
4.4.2. Współpraca instytucji z rodzicami – analiza tematyczna	85
4.4.3. Współpraca instytucji z rodzicami – synteza jakościowa	94
4.4.4. Współpraca z rodzicami a klimat społeczny placówki – wyniki badań	98

5. Projektowanie narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych	105
5.1. Koncepcja narzędzia	105
5.2. Definicje operacyjne	106
5.3. Właściwości psychometryczne narzędzia	107
5.3.1. Trafność treściowa narzędzia	108
5.4. Dalsze kierunki pracy nad narzędziem do badania klimatu społecznego	117
Spis tabel	119
Aneks 1. Kwestionariusze pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej z instrukcją	121
Kwestionariusz dla Wychowanków – Klimat społeczny placówki	121
Kwestionariusz dla Pracowników – Klimat społeczny placówki	123
Kwestionariusz dla Rodziców/Opiekunów – Klimat społeczny placówki	125

Wprowadzenie

Niniejszy raport z przeglądu systematycznego literatury powstał na potrzeby skonstruowania narzędzia badawczego do diagnozy klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej. Jednocześnie jest pierwszym etapem badań nad klimatem społecznym placówek resocjalizacyjnych przeznaczonych dla nieletnich w Polsce.

Zadanie badawcze, jakim jest diagnoza klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich w Polsce wraz z przygotowaniem narzędzia badawczego, wymaga bowiem przeprowadzenia pogłębionej analizy najnowszej polskiej i anglojęzycznej literatury interdyscyplinarnej w celu zidentyfikowania skutecznych narzędzi do pomiaru klimatu społecznego placówki izolacyjnej dla dzieci lub młodzieży z niedostosowaniem społecznym. Synteza jakościowa danych uzyskanych w wyniku przeglądu systematycznego pozwoliła na zidentyfikowanie wymiarów klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej i skonstruowanie, w oparciu o te wymiary i korelaty środowiskowe, nowoczesnego narzędzia do pomiaru klimatu społecznego. Wyniki badań wskazują bowiem na istotne związki pozytywnie postrzeganego klimatu placówki ze skutecznością procesu resocjalizacji instytucjonalnej.

Raport składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich precyzuje kategorie placówki resocjalizacyjnej dla nieletnich w świetle analizy obecnie obowiązujących regulacji prawnych i literatury pedagogicznej i prawnej. Drugi rozdział opisuje metodę badawczą, jaką jest przegląd systematyczny. Trzeci rozdział przedstawia analizę tematyczną i syntezę jakościową, prowadzone w oparciu o raporty podstawowe zakwalifikowane do przeglądu systematycznego. Wyniki przeglądu pozwoliły na identyfikację wymiarów klimatu społecznego, co stanowiło podstawę do skonstruowania kwestionariuszy składających się na narzędzie badawcze. Narzędzie to ma trzy części: pierwsza adresowana jest do wychowanków/klientów/pacjentów placówek resocjalizacyjnych, druga do personelu tych placówek, a trzecia do rodziców lub opiekunów wychowanków. Roli rodziców lub opiekunów wychowanków placówki resocjalizacyjnej w kształtowaniu klimatu społecznego poświęcono czwarty rozdział raportu. Piąty rozdział to charakterystyka narzędzia badawczego, na którą składa się jego koncepcja, definicje operacyjne i opis właściwości parametrycznych. Ostatni podrozdział projektuje dalsze etapy prac nad ostateczną wersją kwestionariuszy, obejmujące badania rzetelności narzędzia i badania pilotażowe.

Na końcu raportu zawarto aneks, w którym znajdują się kwestionariusze do pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej dla trzech grup respondentów.

1. Placówki resocjalizacyjne dla nieletnich w polskim systemie resocjalizacji nieletnich

Justyna Kusztal

Placówka resocjalizacyjna dla nieletnich nie jest terminem prawnym, a raczej określeniem rodzajowym dla instytucji realizującej funkcje resocjalizacyjne. Zdefiniowanie tego, czym jest, a czym nie jest placówka resocjalizacyjna, napotyka na wiele trudności formalnoprawnych.

Trudności formalnoprawne związane są głównie z pojęciem systemu resocjalizacji nieletnich. Wśród wielu ujęć systemu resocjalizacji obecnych od wielu lat w literaturze przedmiotu¹ warto wskazać, że system resocjalizacji nieletnich może być traktowany jako subsystem w ramach systemu resocjalizacji dorosłych i nieletnich². Pojęcie to określa ogół zorganizowanych instytucjonalnie, popartych teoretycznie i normatywnie celów, zasad, metod, form i środków działania w kierunku wyeliminowania antyspołecznych postaw nieletnich³.

Zakres pojęciowy systemu resocjalizacji nieletnich, którego elementem są właśnie instytucje⁴ resocjalizacyjne i inne podmioty pozainstytucjonalne, jest szerszy niż wymiar sprawiedliwości w sprawach nieletnich⁵, gdyż mieszczą się w nim placówki izolacyjne, ale także inne środki wolnościowe orzekane przez sąd dla nieletnich (na przykład różnego rodzaju

¹ C. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Wydawnictwo Państwowy Instytut Wydawniczy / Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 417–490; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000, s. 256–301; M. Noszczyk-Bernasiewicz, *Nieletni przestępcy w percepcji personelu i nadzoru resocjalizacyjnego oraz studentów resocjalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.

² J. Kusztal, *Zasada dobra dziecka. Refleksje pedagoga po lekturze projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, [w:] *Współczesne problemy resocjalizacji: w stronę integracji teorii z praktyką*, red. W. Ambrozik, M. Konopczyński, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2022, s. 185–201; por. W. Ambrozik, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2016, s. 49; J. Kusztal, *Polski model postępowania w sprawach nieletnich: mity i półprawdy na gruncie rozważań pedagogiczno-prawnych. Teoretyczne i metodyczne aspekty resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, Wydawnictwo Atut, Wrocław 2017, s. 211–222.

³ J. Kusztal, *System resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie w Polsce i w Niemczech*, Wydawnictwo WAM i Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2008, s. 27.

⁴ „Instytucja” będzie tu rozumiana w sensie formalnoprawnym, w odróżnieniu od rozumienia socjologicznego czy ekonomicznego, jako zbiór norm i zasad prawnych regulujących określone stosunki społeczne. Nie każda instytucja społeczna jest instytucją prawną, gdyż nie zawsze jej funkcjonowanie jest regulowane przepisami prawa. T. Gaweł, M. Klimczak, *Pojęcie instytucji w prawie i ekonomii*, „Ekonomia i prawo” 2005, t. 1, s. 73–86.

⁵ Jest to pojęcie anglojęzyczne, gdyż w krajach europejskich i pozaeuropejskich funkcjonuje odrębny wymiar sprawiedliwości (często jako osobna ustawa), która przewiduje odpowiedzialność karną za przestępstwo popełnione przez nieletniego (w określonych granicach wiekowych i przy spełnieniu określonych przesłanek). W naszym kraju system resocjalizacji nieletnich konstituuje ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 roku i nie posługuje się ona kategorią odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa, ale ma charakter pomocowy i wspierający dla nieletnich przejawiających zachowania świadczące o demoralizacji lub popełniających czyny karalne. Nieletni wyjątkowo ponosi odpowiedzialność karną od 15 (14) roku życia tylko za najpoważniejsze przestępstwa określone w art. 10 § 2 kodeksu karnego i tylko w tym kontekście można mówić o wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich. System resocjalizacji nieletnich jest więc pojęciem szerszym niż wymiar sprawiedliwości w sprawach nieletnich.

zobowiązania do podjęcia określonych działań przez nieletniego), a także inne środki stosowane w celu realizacji funkcji resocjalizacyjnej (lub profilaktycznej) w zapobieganiu „przestępczości nieletnich”⁶.

Funkcje resocjalizacyjne realizują bowiem instytucje ulokowane w wymiarze sprawiedliwości (okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze), w systemie oświaty (młodzieżowe ośrodki wychowawcze), systemie ochrony zdrowia (ośrodki leczenia uzależnień i inne zakłady lecznicze) oraz pomocy społecznej (placówki wsparcia dziennego, rodziny zastępcze specjalistyczne/resocjalizacyjne), a także instytucje podległe ministerstwu spraw wewnętrznych (policyjne izby dziecka).

Ponadto organizacje społeczne i pozarządowe realizują zadania gminy czy powiatu związane z reintegracją, readaptacją i resocjalizacją nieletnich⁷. Fakt, że elementy systemu resocjalizacji nieletnich (instytucje i organizacje odpowiedzialne za jego funkcjonowanie) działają w ramach kilku resortów, jest istotnym problemem, który ma wpływ na skuteczność oddziaływań na jednostki lub grupy społeczne zagrożone niedostosowaniem społecznym lub już niedostosowane społecznie.

System resocjalizacji nieletnich regulowany jest co do zasady przez ustawę z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁸, ale jak wspomniano wcześniej, funkcje resocjalizacyjne wobec nieletnich mogą realizować także instytucje prawne regulowane innymi ustawami, np. kodeksem karnym⁹, ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁰ czy ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082, z późn. zm.).

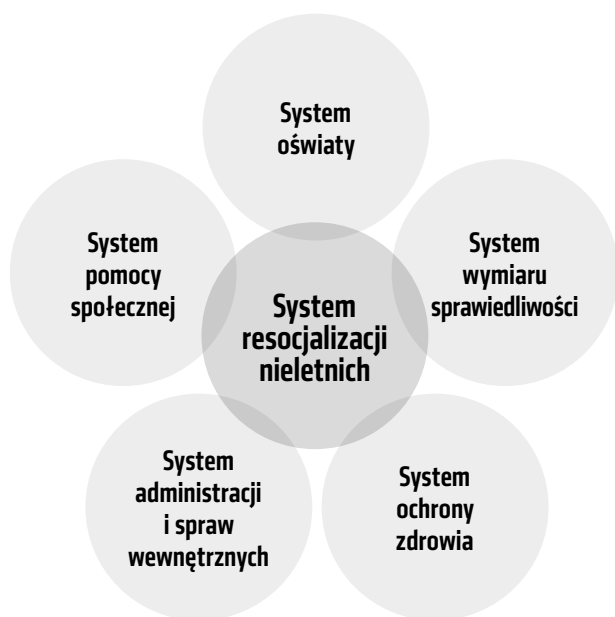
⁶ Przestępczość nieletnich to określenie potoczne na ogół zachowań świadczących o demoralizacji i popełnianie czynów karalnych nieletnich, por. J. Włodarczyk-Madejska, *Przestępczość nieletnich*, [w:] *Kryminologia*, red. P. Chomczyński, P. Frąckowiak, D. Woźniakowska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2024, s. 159–180.

⁷ Pojęcia te nie są tożsame, ale ich zakres jest zbliżony, por. J. Kusztal, *Resocjalizacja – readaptacja – reintegracja we współczesnym polskim dyskursie naukowym*, [w:] *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej*, red. J. Kusztal, K. Kmiecik-Jusięga, Wydawnictwo WAM Akademia Ignatianum, Kraków 2014, s. 25–43.

⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r., poz. 1700).

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 177, 742 i 743, 858).

Rysunek 1. Struktura resortowa systemu resocjalizacji

Oprac. Justyna Kusztal

W polskim systemie prawnym istnieją placówki, które można nazwać resocjalizacyjnymi. Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹¹ wymienia dwa środki wychowawcze o charakterze stacjonarnym (inaczej opieki całkowitej, w których dziecko przebywa na stałe), takie jak umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (MOW)¹² i umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym (OOW)¹³, oraz jeden środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym (ZP)¹⁴.

Przesłankę umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym stanowi przejawianie zachowań świadczących o demoralizacji lub popełnienie czynu karalnego przez nieletniego, natomiast przesłanką umieszczenia w okręgowym ośrodku wychowawczym czy zakładzie poprawczym jest popełnienie czynu karalnego i wysoki stopień demoralizacji nieletniego¹⁵.

Umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym regulowane jest ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 r.¹⁶, ale już sama ta placówka należy do resortu oświaty i jej funkcjonowanie reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty¹⁷, wydane do

¹¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

¹² Art. 7 pkt 10 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

¹³ Art. 7 pkt 11 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

¹⁴ Art. 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

¹⁵ Art. 14 i 15 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

¹⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r., poz. 1700).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz.U. z 2023 r., poz. 651).

ustawy Prawo oświatowe z 2016 r.¹⁸ Rozporządzenie wyróżnia dwa typy młodzieżowych ośrodków wychowawczych: o charakterze resocjalizacyjno-wychowawczym i o charakterze resocjalizacyjno-rewalidacyjnym wyróżniane ze względu na potrzeby wychowanków¹⁹.

Ponadto cytowane rozporządzenie wymienia jeszcze jedną placówkę, która także realizuje funkcje resocjalizacyjne i może prowadzić działalność stacjonarnie lub ambulatoryjnie. Adresowana jest ona do młodzieży niedostosowanej, która nie popełnia czynów karalnych, ale przejawia zachowania świadczące o demoralizacji. Jest to młodzieżowy ośrodek socjoterapii (MOS), a umieszczenie w nim następuje na mocy orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej, ale sam wniosek o umieszczenie w MOS składają rodzice lub opiekunowie nieletniego²⁰. Skierowanie do MOS to środek, który nie występuje w katalogu reakcji wychowawczych oraz poprawczych, jakie ustawodawca przewidział do stosowania w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji oraz przestępczości nieletnich, ale realizuje ono funkcje resocjalizacyjne wobec wychowanków niedostosowanych społecznie²¹.

Okręgowe ośrodki wychowawcze przeznaczone są dla nieletnich w normie intelektualnej oraz odrębnie dla nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną²². Okręgowe ośrodki wychowawcze funkcjonują w trzech systemach wychowawczych: resocjalizacyjnym, resocjalizacyjno-rewalidacyjnym oraz resocjalizacyjno-terapeutycznym, a szczegółowe zasady pobytu nieletnich w okręgowym ośrodku wychowawczym regulowane są rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości²³.

Istnieje jeszcze środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. Ustawa wyróżnia pięć typów zakładów poprawczych: otwarty, półotwarty, zamknięty,

¹⁸ Art. 123 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082 z późn. zm.)

¹⁹ § 10 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze są prowadzone dla dzieci i młodzieży:

1) niedostosowanych społecznie, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania, pomocy psychologiczno-pedagogicznej i resocjalizacji – jako młodzieżowe ośrodki wychowawcze o charakterze resocjalizacyjno-wychowawczym;

2) niedostosowanych społecznie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim lub z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania, pomocy psychologiczno-pedagogicznej i resocjalizacji – jako młodzieżowe ośrodki wychowawcze o charakterze resocjalizacyjno-rewalidacyjnym.

²⁰ § 21 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek.

²¹ § 23 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek.

²² Art. 186 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu. Środek wychowawczy, o którym mowa w art. 7 pkt 11, wykonuje się w okręgowym ośrodku wychowawczym:

1) przeznaczonym dla nieletnich w normie intelektualnej;
2) przeznaczonym dla nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną.

2. Okręgowy ośrodek wychowawczy, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, jest przeznaczony dla nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz dla nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym.

²³ Art. 187 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu. W okręgowych ośrodkach wychowawczych wobec nieletnich realizuje się system wychowawczy: 1) resocjalizacyjny; 2) resocjalizacyjno-rewalidacyjny; 3) resocjalizacyjno-terapeutyczny; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. poz. 1897).

o wzmożonym nadzorze wychowawczym oraz dla nieletnich, którzy ukończyli 21 lat. Zakłady poprawcze, podobnie jak okręgowe ośrodki wychowawcze, funkcjonują w trzech systemach wychowawczych: resocjalizacyjnym, resocjalizacyjno-rewalidacyjnym oraz resocjalizacyjno-terapeutycznym, a tak jak w odniesieniu do okręgowych ośrodków wychowawczych, szczegółowe zasady pobytu nieletnich w zakładach poprawczych regulowane są rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości²⁴.

Natomiast inne podmioty realizujące funkcje resocjalizacyjne, do których nieletni może być skierowany na mocy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, to na przykład ośrodki kuratorskie czy organizacje pozarządowe; mogą także być potocznie nazwane placówkami, ale mają charakter ambulatoryjny²⁵.

Rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne, do których kieruje się dzieci na mocy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 r., realizują też funkcje resocjalizacyjne, ale ich status prawny regulowany jest ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2011 r.²⁶

Placówki podlegające ministerstwu zdrowia, na przykład ośrodki leczenia uzależnień, również realizują funkcje resocjalizacyjne, jako że sąd dla nieletnich może orzec zobowiązanie do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień i psychoterapii²⁷, i są istotnymi elementami systemu resocjalizacji nieletnich.

Niejasny jest status schronisk dla nieletnich (SdN). Umieszczenie w schronisku dla nieletnich jest orzekane jako środek tymczasowy (podopieczny kierowany jest tam na trzymiesięczny pobyt, podczas którego poddawany jest wszechstronnej diagnozie) i nie realizuje ono ściśle funkcji resocjalizacyjnych, w praktyce jednak wobec nieletnich prowadzone są oddziaływania zapobiegające pogłębianiu się niedostosowania społecznego²⁸. Placówki te podlegają Ministerstwu Sprawiedliwości.

Policyjna izba dziecka podlega resortowi spraw wewnętrznych i administracji, choć również nie realizuje ściśle funkcji resocjalizacyjnych, ale ma zapobiegać dalszej demoralizacji nieletnich. Jest więc placówką quasiresocjalizacyjną o charakterze tymczasowym i choć ze względu na krótki okres pobytu nieletnich (do 48–72 godz.)²⁹ nie prowadzi się w nich oddziaływań resocjalizacyjnych, to w praktyce umieszczenie w policyjnej izbie dziecka realizuje funkcje prewencyjne i resocjalizacyjne.

²⁴ Art. 244 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu. W zakładach poprawczych wobec nieletnich realizuje się system wychowawczy: 1) resocjalizacyjny; 2) resocjalizacyjno-rewalidacyjny; 3) resocjalizacyjno-terapeutyczny; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. poz. 1897).

²⁵ Art. 7 pkt 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

²⁶ Art. 59 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 177, 742 i 743, 858).

²⁷ Art. 7 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

²⁸ Art. 46 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

²⁹ Art. 48 i 49 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu.

Ściśle jednak w ujęciu formalnoprawnym w Polsce istnieją tylko trzy rodzaje placówek resocjalizacyjnych – stacjonarnych, tj. młodzieżowe ośrodki wychowawcze oraz zakłady poprawcze, a od czasu wejścia w życie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 r. także okręgowe ośrodki wychowawcze.

W niniejszym raporcie pod pojęciem placówki resocjalizacyjnej dla nieletnich będziemy rozumieć wszystkie instytucje publiczne lub organizacje społeczne czy pozarządowe realizujące funkcje resocjalizacyjne, działające w trybie stacjonarnym, czyli miejsca, gdzie nieletni na stałe przebywa poza domem rodzinnym, zatem przede wszystkim młodzieżowy ośrodek wychowawczy, okręgowy ośrodek wychowawczy, zakład poprawczy i schronisko dla nieletnich.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 2022 r. reguluje ogólne zasady procesu resocjalizacji nieletnich w czterech ww. placówkach, co jest pewną niekonsekwencją ze względu na status prawny schronisk dla nieletnich. Ustawa stanowi, że wszystkie te placówki zapewniają możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletnich odpowiednio do ich osobowości i potrzeb, a w szczególności zapewniają nauczanie ogólnokształcące lub zawodowe, działalność kulturalno-oświatową i sportową, dostęp do świadczeń zdrowotnych oraz przygotowują nieletnich do samodzielnego funkcjonowania w życiu dorosłym zgodnie z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi³⁰. Ponadto ustawa reguluje szczegółowo prawa i obowiązki nieletnich w tych placówkach, co jest zgodne ze standardami ochrony praw człowieka rangi konstytucyjnej i międzynarodowej³¹.

³⁰ Art. 89 ustawy o wspieraniu.

1. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze, okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady lecznicze, zakłady poprawcze oraz schroniska dla nieletnich zapewniają możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletnich odpowiednio do ich osobowości i potrzeb.

2. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze, okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich zapewniają w szczególności nauczanie ogólnokształcące lub zawodowe, działalność kulturalno-oświatową i sportową, dostęp do świadczeń zdrowotnych oraz przygotowują nieletnich do samodzielnego funkcjonowania w życiu dorosłym zgodnie z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi.

³¹ Uregulowanie praw i obowiązków nieletnich i ogólnych zasad funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych i zakładów poprawczych w akcie prawnym rangi ustawowej wiąże się z koniecznością dostosowania do standardów konstytucyjnych i międzynarodowych, gdyż niektóre z nich unormowane były dotychczas w aktach prawnych niższego rzędu, np. w rozporządzeniu o zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich z 2004 roku. Regulacje szczegółowe dotyczące młodzieżowych ośrodków wychowawczych, należących do systemu oświaty, są regulowane ww. rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek.

Bibliografia

- Ambrozik W., *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2016.
- Czapów C., Jedlewski S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Państwowy Instytut Wydawniczy / Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971.
- Gaweł T., Klimczak M., *Pojęcie instytucji w prawie i ekonomii*, „Ekonomia i Prawo” 2005, t. 1.
- Kusztal J., *Polski model postępowania w sprawach nieletnich: mity i półprawdy na gruncie rozważań pedagogiczno-prawnych*, [w:] *Teoretyczne i metodyczne aspekty resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, Wydawnictwo Atut, Wrocław 2017.
- Kusztal J., *Resocjalizacja – readaptacja – reintegracja we współczesnym polskim dyskursie naukowym*, [w:] *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej*, red. J. Kusztal, K. Kmieciak-Jusięga, Wydawnictwo WAM Akademia Ignatianum, Kraków 2014.
- Kusztal J., *System resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie w Polsce i w Niemczech*, Akademia Ignatianum w Krakowie / Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Kusztal J., *Zasada dobra dziecka. Refleksje pedagoga po lekturze projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, [w:] *Współczesne problemy resocjalizacji: w stronę integracji teorii z praktyką*, red. W. Ambrozik, M. Konopczyński, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2022.
- Noszczyk-Bernasiewicz M., *Nieletni przestępcy w percepcji personelu i nadzoru resocjalizacyjnego oraz studentów resocjalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz.U. z 2023 r., poz. 651).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania określonych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. poz. 1897).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 177, 742 i 743, 858).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r., poz. 1700).
- Włodarczyk-Madejska J., *Przestępczość nieletnich*, [w:] *Kryminologia*, red. P. Chomczyński, P. Frąckowiak, D. Woźniakowska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2024.

2. Metoda przeglądu systematycznego

Justyna Kusztal, Małgorzata Piasecka

W niniejszym rozdziale zostanie zdefiniowana metoda przeglądu systematycznego i jej wybrany typ, określany jako przegląd zakresu literatury, na tle innych opisanych w literaturze przeglądów badań i koncepcji teoretycznych i metodologicznych. Ponadto w rozdziale opisano etapy przeprowadzonego przeglądu systematycznego, określono cele badawcze, pytania przeglądowe oraz kolejne etapy badań nad klimatem społecznym instytucji resocjalizacyjnej dla nieletnich.

Problematyka rodziców i rodziny w procesie resocjalizacji nieletnich umieszczonych w placówkach resocjalizacyjnych została w niniejszych badaniach ujęta odrębnie. Na podstawie wcześniejszych badań literaturowych i przeprowadzonego w 2025 r. przeglądu literatury dokonano analizy tematycznej i wyodrębniono kategorie definiujące relacje rodziców/rodziny i klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej. Kategorie te posłużyły z kolei do sformułowania definicji operacyjnych i zaprojektowania podskali obejmującej wskaźniki współpracy z rodzicami w kwestionariuszu pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej (por. rozdział 4).

2.1. Przegląd systematyczny – definiowanie i integracja typów przeglądu

U podstaw założeń teoretycznych niniejszych badań leży nurt *evidence-based practice* określany również jako *evidence-based policy*. *Evidence-based practice* można zdefiniować jako „praktykę wykorzystującą najlepsze, dostępne dowody naukowe w połączeniu z praktyczną wiedzą specjalistyczną i ekspercką w celu podejmowania uzasadnionych, świadomych decyzji w odniesieniu do różnych grup zawodowych”³².

Systematyczny przegląd literatury, rozumiany jako „przegląd istniejącej literatury, który opiera się na przejrzystej i powtarzalnej metodyce wyszukiwania, ocenie jej jakości i syntetyzowaniu, przy zachowaniu wysokiego poziomu obiektywizmu”³³, jest metodą badawczą adekwatną do celu badań. Metoda ta, wywodząca się z medycyny, pozwala na analizę i syntezę zgromadzonych wyników badań przy zachowaniu powtarzalności i przejrzystości. Co do zasady „celem systematycznego przeglądu jest zidentyfikowanie prac teoretycznych,

³² J. Matera, J. Czapska, *Zarys metody przeglądu systematycznego w naukach społecznych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014, s. 73.

³³ R. Lenart-Gansiniec, *Systematyczny przegląd literatury...*, s. 43.

konceptualnych i przeglądowych, które pasują do wcześniej określonych kryteriów włączenia, aby odpowiedzieć na określone pytanie badawcze lub hipotezę”³⁴.

W niniejszym badaniu, którego cele zostały postawione w podrozdziale 4.1., przegląd systematyczny pokazuje ścieżkę wcześniejszych badań, integruje i podsumowuje to, co jest znane w obszarze badań nad klimatem społecznym instytucji resocjalizacyjnych, i jest bodźcem do zaprojektowania nowoczesnego narzędzia badania klimatu polskich placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich.

Jedną z cech przeglądu systematycznego, szczególnie istotną dla niniejszego procesu badawczego, jest to, że przegląd taki pozwala na identyfikację luk w literaturze, co z kolei umożliwia tworzenie przestrzeni dla stawiania nowych pytań badawczych i poszukiwania na nie odpowiedzi.

Przeprowadzony przegląd systematyczny określany jest w literaturze jako *scoping review* (zakres literatury) i polega on na „mapowaniu literatury na dany temat lub obszaru badania i umożliwianiu określenia głównych pojęć i luk w badaniu, rodzajów i źródeł dowodów dla praktyki, kształtowania polityki i badań oraz podsumowanie aktualnych wyników badań w określonej dziedzinie”³⁵. Taki przegląd zakresu literatury może być użyteczny w sytuacji, kiedy synteza dotychczasowej wiedzy ma służyć do zaprojektowania interwencji praktycznych czy podjęcia decyzji o wymiarze społeczno-politycznym. Przegląd określany jako *scoping review* został w niniejszych badaniach wzbogacony o wybrane elementy innych typów przeglądu literatury, takich jak: przegląd opisowy/ mapowanie (ang. *descriptive* oraz *mapping review*), który pozwala na identyfikację wzorców i luk badawczych we wcześniejszych teoriach, badaniach lub wnioskowaniach; przegląd aktualnego stanu wiedzy (ang. *state-of-the-art review*), który wykorzystuje najnowsze publikacje, co pozwala na nowe spojrzenie na problem badawczy i wskazanie obszarów dalszych badań.

Postawione w rozdziale 4.1. pytania przeglądowe wymagały właśnie połączenia różnych typów przeglądu literatury z „klasycznym” przeglądem systematycznym.

2.2. Etapy przeglądu systematycznego

Przeglądy literatury nie opierają się na tak rygorystycznych procedurach, jak przegląd systematyczny, nie wymagają formalnie określonych zasad wyszukiwania raportów podstawowych i oceny jakości. Natomiast sam przegląd systematyczny, oparty na podejściu *evidence based practice*³⁶, ma sformalizowaną procedurę (protokół), wymagającą podejmowania

³⁴ R. Lenart-Gansiniec, *Systematyczny przegląd literatury...*, s. 44.

³⁵ R. Lenart-Gansiniec, *Systematyczny przegląd literatury...*, s. 45.

³⁶ J. Kusztal, M. Piasecka, A. Nastazjak, *Profilaktyka uzależnienia od hazardu oparta na dowodach naukowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2021, s. 128–132.

decyzji przez badacza lub zespół badaczy, co zwiększa obiektywizm i pozwala na krytyczną ocenę jakości realizacji kolejnych etapów przeglądu. W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele opisów etapów przeprowadzania przeglądu systematycznego³⁷, ale uniwersalne kroki obejmują trzy etapy: projektowanie, realizacja i raportowanie.

Na etapie pierwszym mają miejsce: określenie celu/celów badań i pytania przeglądowego/pytań przeglądowych oraz opracowanie protokołu. Na etapie drugim realizowane są: gromadzenie danych poprzez wybór baz i źródeł, określenie słów kluczy, kryteriów włączenia i wyłączenia, opracowanie bazy raportów podstawowych, selekcjonowanie i ocena wstępna, ocena jakości, wyłanianie danych oraz analiza i synteza zebranych danych. Natomiast etap trzeci przeglądu obejmuje opracowanie raportu i upowszechnienie wyników badania³⁸.

2.3. Cele i problematyka badawcza

Celem przeglądu systematycznego było wydobycie współczesnych definicji klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich i zrekonstruowanie na tej podstawie wymiarów (zmiennych) i relacji między nimi oraz narzędzi pomiarowych stosowanych w badaniach klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich.

Postawiono następujące pytania przeglądowe, będące jednocześnie problemami badawczymi:

1. Jakie są sposoby definiowania klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich w świetle wyników przeglądu systematycznego (wymiar)?
2. Jakie narzędzia badawcze są wykorzystywane do pomiaru klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich w świetle wyników przeglądu systematycznego?

Kolejno sformułowano następujące kryteria włączenia/wyłączenia:

- formalne: artykuły wyłącznie w języku polskim lub angielskim; artykuły naukowe w czasopismach recenzowanych (nie: rozdziały w publikacjach zwartych, monografiach, monografiach wieloautorskich i materiałach pokonferencyjnych); publikacje pochodzące z lat 2014–2024 (do ostatniego dostępnego numeru w 2024 roku).
- merytoryczne: opracowania empiryczne poświęcone badaniom klimatu społecznego instytucji izolacyjnych (m.in. placówki resocjalizacyjne, terapeutyczne, opiekuńcze, szpitale psychiatryczne, jednostki penitencjarne).

³⁷ J. Kusztal, M. Piasecka, A. Nastazjak, *Profilaktyka uzależnienia od hazardu*, s. 161–169; A. Orłowska, Z. Mazur, M. Łaguna, *Systematyczny przegląd literatury. Na czym polega i czym różni się od innych przeglądów?*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2017, nr 7; W. Czakon, *Metodyka systematycznego przeglądu literatury*, „Przegląd Organizacji” 2011, nr 3; J. Matera, J. Czapska, *Zarys metody przeglądu systematycznego w naukach społecznych*.

³⁸ R. Lenart-Gansiniec, *Systematyczny przegląd literatury...*, s. 48.

2.4. Metoda gromadzenia i opracowania danych w przeglądzie systematycznym

Gromadzenie danych przebiegało dwutorowo, gdyż materiał badawczy stanowiły artykuły w wysoko punktowanych czasopismach naukowych polskich i zagranicznych. Wysoko punktowane czasopisma zawierają z założenia artykuły recenzowane, prawidłowo opracowane merytorycznie i metodologicznie, a ich jakość gwarantuje właśnie pozycja czasopisma w międzynarodowych bazach publikacji.

Badanie pilotażowe przeprowadzono przy użyciu multiwyszukiwarki EBSCO®, dostępnej w zasobach bibliograficznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i multiwyszukiwarki EXPLORUJ®, gromadzącej zasoby w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W drugiej połowie lutego 2025 roku porównano wyniki wyszukiwania i ze względu na ich duże zróżnicowanie, a przede wszystkim niską jakość wyszukiwania, podjęto decyzję o konsultacji z ekspertem w zakresie bibliometrii. Opinia eksperta skłoniła zespół badawczy do rezygnacji z wyszukiwarek i przyjęcia kryterium eksperckiego, czyli odwołania się do ministerialnego wykazu czasopism, tworzonego przez ekspertów i obowiązującego w znowelizowanej wersji od stycznia 2024 roku.

Badania właściwe, czyli etap identyfikacji czasopism z listy MNiSW, realizowano w pierwszych dwóch tygodnia marca 2025 roku.

W pierwszym etapie przeglądu zostały zidentyfikowane tytuły czasopism umieszczonych na liście MNiSW³⁹ i były to zarówno tytuły polskie, jak i anglojęzyczne. Badana kategoria, czyli klimat społeczny instytucji resocjalizacyjnej, to kategoria interdyscyplinarna i wielodyscyplinarna, obecna w przynajmniej kilku dyscyplinach naukowych i subdyscyplinach.

Kryterium identyfikacji tytułów czasopism zagranicznych stanowiły słowa kluczowe, określone podczas pracy zespołowej, takie jak: *youth, juvenile, correction, criminology, criminal, prison, offender, care, therapy, education*.

Wyselekcjonowane tytuły czasopism następnie wyszukano w bazach, w których są indeksowane (Wiley, Taylor & Francis, Springer, Sage oraz nieliczne inne lub strony internetowe czasopism nieindeksowanych w bazach), i przy wykorzystaniu wyszukiwarek zostały zidentyfikowane teksty, które zawierają słowo klucz *social climate* w tytule, abstrakcie lub pełnym tekście.

Na podstawie wstępnej analizy tekstu (po tytule lub abstrakcie z uwzględnieniem fraz takich jak: *correctional treatment, juvenile correction, juvenile inmates, educational center, male inmates, female inmates, residential community treatment, educational, vocational recreational treatment, juvenile bootcamps, juvenile correctional facility, juvenile correctional institution, correctional institution for minors, juvenile correctional centre, juvenile detention centre, juvenile*

³⁹ Komunikat Ministra Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, <https://www.gov.pl/web/nauka/ujednolicony-wykaz-czasopism-naukowych> [dostęp: 10.10.2025].

detention facility, facility for young offenders, young offenders institution) podjęto decyzję o kwalifikacji tekstu do etapu analizy. Teksty, co do których badacze podejmowali zróżnicowane decyzje, były konsultowane w zespole i na podstawie wstępnej oceny zespołowej były odrzucane lub kwalifikowane do analizy.

Czasopisma polskie były selekcjonowane w oparciu o kryterium projakościowe i opinie eksperta, gdyż wyselekcjonowano tylko takie czasopisma polskie, co do których ekspert miał przekonanie, że tematyka publikowanych tam tekstów jest związana z pytaniem badawczym postawionym w przeglądzie systematycznym (czyli najczęściej przypisane do dyscypliny pedagogika i/lub zawierające w tytułach czasopism słowa kluczowe takie jak: pedagogika/pedagogiczny, kryminologia, badania, edukacja, społeczeństwo, resocjalizacja, wychowanie/wychowawczy, prawo, więzienie (we wszystkich formach gramatycznych)).

Następnie zidentyfikowano strony internetowe wybranych czasopism i tam, korzystając z wyszukiwarki, przeszukano wszystkie numery danego czasopisma w przedziale czasowym określonym w kryteriach włączenia/wyłączenia, czyli z lat 2014–2024.

Niektóre z czasopism nie posiadały wyszukiwarek i konieczne było przeszukanie po kolei każdego rocznika. Niektóre zaś nie posiadały w otwartym dostępie niektórych (szczególnie tych starszych) numerów. Wówczas do analizy kwalifikowano teksty z krótszego przedziału czasowego.

Wcześniejsze doświadczenia zespołu badawczego przygotowującego przeglądy systematyczne⁴⁰ oparte o polską literaturę pozwoliły na uniknięcie błędów metodologicznych i podjęcie decyzji o rezygnacji ze ścisłego protokołu uniwersalnego dla baz zagranicznych i polskich, gdyż źródła polskie są bardzo zróżnicowane i różnie oznaczane, co utrudnia identyfikację i selekcję.

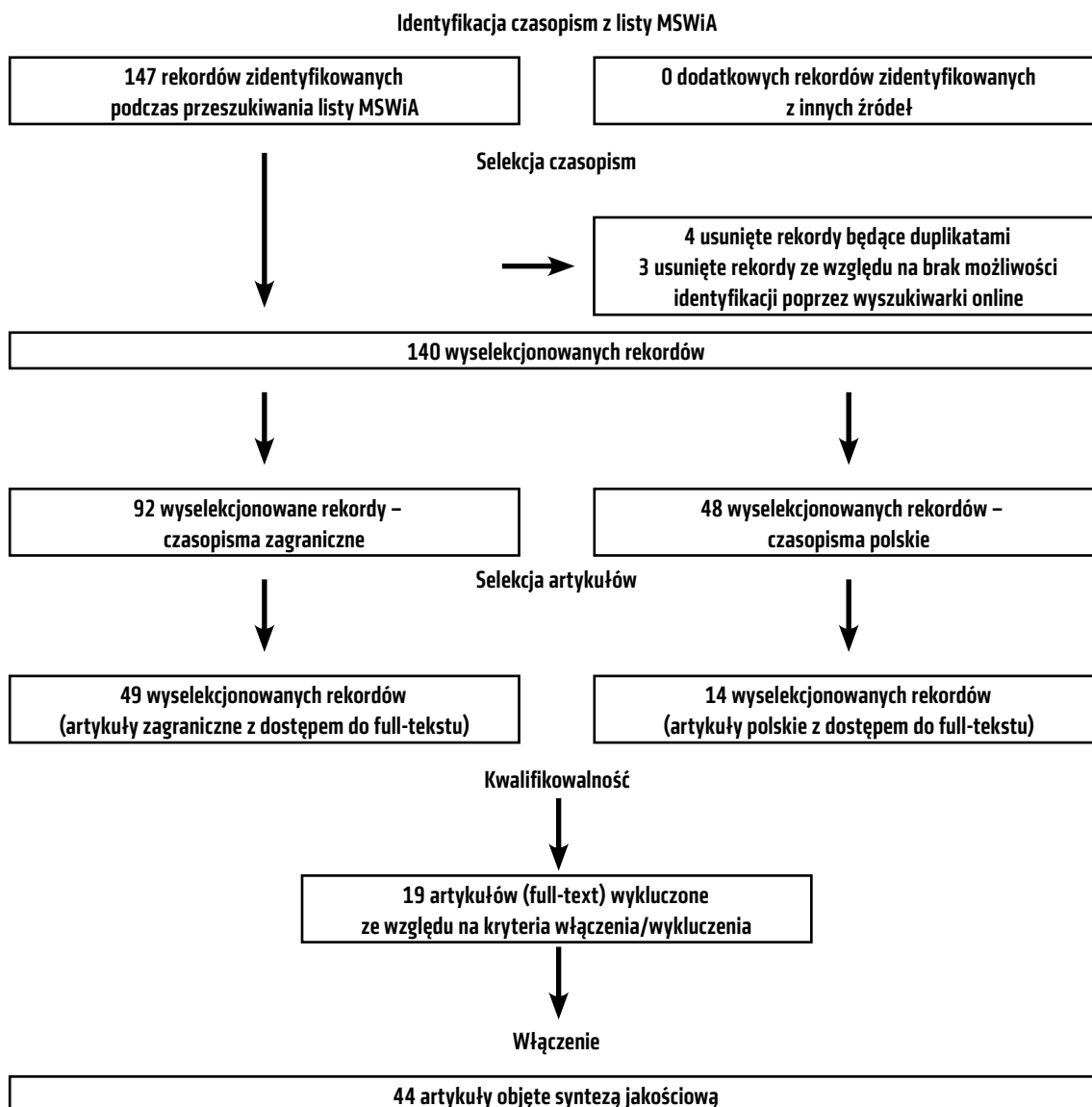
Po przeprowadzeniu zespołowej oceny jakości zgromadzonych raportów podstawowych odrzucono czasopisma, które pojawiły się przynajmniej dwukrotnie (odrzućcie dubli), czasopisma, które nie posiadały w ogóle operacyjnych wyszukiwarek, oraz czasopisma bez otwartego dostępu do artykułów.

Podsumowując, w pierwszym kroku badacze niezależnie przeanalizowali listę czasopism MNiSW i w oparciu o słowa kluczowe zidentyfikowali 92 czasopisma zagraniczne oraz 48 czasopism polskich.

W dalszej kolejności przy użyciu słów kluczowych *social climate* dla czasopism zagranicznych i klimat społeczny dla polskich oraz zastosowaniu kryteriów kwalifikacji formalnych i merytorycznych dokonano przeglądu wcześniej zidentyfikowanych czasopism. Na tym etapie zidentyfikowano 49 raportów podstawowych zagranicznych i 14 polskich. W kolejnym kroku scalono polską i zagraniczną bazę danych. Następnie 63 raporty podstawowe zostały poddane szczegółowej analizie pod kątem ich merytorycznej spójności z kryteriami

⁴⁰ Por. J. Kuształ, M. Piasecka, A. Nastazjak, *Profilaktyka uzależnienia od hazardu*.

kwalfikacji do syntezy. Etap ten pozwolił na wyłonienie 41 artykułów, które zostały podane syntezie. Do tego etapu dodano 3 artykuły, które wydawały się istotne dla syntezy zgromadzonego materiału. Zatem do dalszych analiz włączono 44 artykuły.

Rysunek 2. Diagram przepływu danych

Źródło: opracowanie M. Piasecka.

Procedura opracowania danych zebranych w ramach przeglądu systematycznego obejmowała stworzenie szerokich kategorii w wyniku pogrupowania poszczególnych raportów wyłonionych w toku badań.

W opracowaniu zebranego materiału badawczego inspirowano się założeniami, na których zbudowane jest narzędzie MMAT (*Mixed Methods Appraisal Tool*). Jest to zweryfikowane narzędzie służące do oceny jakości metodologicznej badań jakościowych, ilościowych

i mieszanych, uwzględnianych w przeglądach systematycznych. Ocenie poddawano pełną treść poszczególnych artykułów, przedstawiając najpierw ogólną opinię, oraz szczegółowo odnoszono się do treści odpowiadających dwóm postawionym problemom badawczym. W przypadku artykułów zawierających zarówno elementy jakościowe, jak i ilościowe oceniano tylko te elementy, które spełniały kryteria włączenia. Ocena jakości była przeprowadzana niezależnie przez cztery osoby, a następnie uzgadniano stanowiska. Zakwalifikowane do przeglądu 44 teksty zostały poddane analizie tematycznej, a później włączone do syntezy jakościowej, niezależnie od ich metodologii⁴¹. Narzędzie MMAT nie powinno być stosowane do analizy artykułów nieempirycznych, takich jak artykuły przeglądowe i teoretyczne, dlatego też 3 raporty podstawowe nie zostały w ten sposób opracowane, ale ze względu na ich wartość merytoryczną zostały włączone do syntezy jakościowej⁴².

Bibliografia

- Czakon W., *Metodyka systematycznego przeglądu literatury*, „Przegląd Organizacji” 2011, nr 3.
- Hong Q.N., Pluye P., Fàbregues S., Bartlett G., Boardman F., Cargo M., Dagenais P., Gagnon M.P., Griffiths F., Nicolau B., O’Cathain A., Rousseau M.C., Vedel I., *Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT) Version 2018. User Guide*, McGill, Department of Medicine, Montreal 2018.
- Komunikat Ministra Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, <https://www.gov.pl/web/nauka/ujednolicony-wykaz-czasopism-naukowych> [dostęp: 10.10.2025].
- Kusztal J., Piasecka M., Nastazjak A., *Profilaktyka uzależnienia od hazardu oparta na dowodach naukowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2021.
- Lenart-Gansiniec R., *Systematyczny przegląd literatury w naukach społecznych. Przewodnik dla studentów, doktorantów i nie tylko*, Scholar, Warszawa 2021.
- Matera J., Czapska J., *Zarys metody przeglądu systematycznego w naukach społecznych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
- Orłowska A., Mazur Z., Łaguna M., *Systematyczny przegląd literatury. Na czym polega i czym różni się od innych przeglądów?*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2017, nr 7.

⁴¹ Q.N. Hong, P. Pluye, S. Fàbregues, G. Bartlett, F. Boardman, M. Cargo, P. Dagenais, M.P. Gagnon, F. Griffiths, B. Nicolau, A. O’Cathain, M.C. Rousseau, I. Vedel, *Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT) Version 2018. User Guide*, McGill, Department of Medicine, Montreal 2018.

⁴² Por. J. Kusztal, M. Piasecka, A. Nastazjak, *Profilaktyka uzależnienia od hazardu*, s. 177.

3. Klimat społeczny placówki resocjalizacyjnej w świetle przeglądu systematycznego

Justyna Kuształ, Agnieszka Barczykowska, Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejk

Pierwsze pytanie badawcze dotyczyło sposobów definiowania klimatu społecznego w placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich. Do analizy włączono 33 raporty podstawowe. Analiza tematyczna pozwoliła na wyodrębnienie kilku kategorii w zakresie definiowania klimatu społecznego. Kategorie te nie są rozłączne, niektóre mają charakter bardziej formalny, niektóre zaś stanowią wymiary, zespoły cech klimatu społecznego, które z kolei pozwalają na wyłonienie zmiennych badawczych do zaprojektowania badań nad klimatem społecznym placówki resocjalizacyjnej. Zestawienie zakwalifikowanych raportów obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Karłyk-Ćwik A.	Style humoru wychowanków i wychowawców a klimat społeczny placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich	Resocjalizacja Polska	12/2016
2.	Karłyk-Ćwik A.	The Influence of Juvenile and Educator Humor on the Social Climate of Young Offenders' Institutions	Children and Youth Services Review	108/2020
3.	Staniaszek M.	Diagnoza klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce	Studia Peadagogica Ignatiana	21/2018
4.	Costa M., Melim B., Tagliabue S., Mota C.P., Matos P.M.	Predictors of the Quality of the Relationship with Caregivers in Residential Care	Children and Youth Services Review	108/2020
5.	Pellerin M., Parenta G., Lanctôt N.	Perception of Social Climate by Welfare/Justice-Involved Girls in Out-of-Home Placement Centers	Children and Youth Services Review	108/2020
6.	Santos L., Martins J., Pinheiro M. do Rosario, Ribeiro da Silva D., Rijo D.	Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth: Psychometric Properties and Measurement Invariance	Children and Youth Services Review	148/2023
7.	Leipoldt J.D., Kaye N.S., Harder A.T., Grietens H., Rimehaug T.	Refining the COPEs to Measure Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care	Child Youth Care Forum	47/2108
8.	Silva C.S., Ornelas S., Carvalho H., Magalhaes E., Calheiros M.M.	Organizational Social Context and Academic Achievement of Youth in Residential Care: The Mediating Role of Youth-Caregiver Relationship Quality	Children and Youth Services Review	137/2022
9.	Strijbosch E.L.L., Wissink I.B., van der Helm G.H.P., Stams G.J.J.M.	Building a Positive Group Climate Together: How Monitoring Instruments Are Part of an Improvement Process in Residential Care for Children	Children and Youth Services Review	96/2019

10.	Pinchover S., Attar-Schwartz S.	Institutional Social Climate and Adjustment Difficulties of Adolescents in Residential Care: The Mediating Role of Victimization by Peers	Children and Youth Services Review	44/2024
11.	Lugo M.	Measuring Organizational Climate in Prisons	Journal of Contemporary Criminal Justice	32(4)/2016
12.	Lanctôt N., Lemieux A., Mathys C.	The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care	Residential Treatment for Children & Youth	33/2016
13.	Leipoldt J.D., Rimehaug T., Harder A.T., Kaye N.S., Grietens H.	The Interplay of Youth and Care Characteristics with a Positive Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care	Children and Youth Services Review	134/2022
14.	Nowak B.M.	Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego środowiska wychowawczego	Resocjalizacja Polska	12/2016
15.	Barboza G.E.	Child Maltreatment, Delinquent Behavior, and School Factors as Predictors of Depressive Symptoms from Adolescence to Adulthood: A Growth Mixture Model	Youth & Society	52(1)/2020
16.	Barker L., McKeown A., Smal M., Meggs J.	Validating the Essen Climate Evaluation Schema Modified for People with Learning Disabilities in a Low-Risk Secure Forensic Setting	Criminal Behaviour and Mental Health	31/2019
17.	Blagden N., Winder B., Hames Ch.	„They Treat Us Like Human Beings” – Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	60(4)/2016
18.	Bosma A.Q., van Ginneken E., Palmen H., Pasma A.J., Beijersbergen K.A., Nieuwbeerta P.	A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate Questionnaire	The Prison Journal	100(3)/2020
19.	Gaab S., Brazil I.A., de Vries M.G., Bulten B.H.	The Relationship Between Treatment Alliance, Social Climate, and Treatment Readiness in Long-Term Forensic Psychiatric Care: An Explorative Study	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	64(9)/2020
20.	Jaegers L.A., Matthieu M.M., Werth P., Ahmad S.O., Barnidge E., Vaughn M.G.	Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies	The Prison Journal	100(2)/2019
21.	Jakimiuk B.	Students' Perception of Learning Environment: As-Is and Should-Be	Podstawy Edukacji / Education for Diversity, Equity, and Inclusion	17/2024
22.	Kim J., Caspers H., Jahic I., Ten-Napel M.	Organizational Climate and Its Impact in a Women's Prison on the Mental Health of Correctional Staff	Journal of Contemporary Criminal Justice	40(4)/2024
23.	St. Louis S., Monteiro C.E., Frost N.A.	Reducing Corrections Officer Stress by Improving Prison Climate: The Importance of Support and Safety	The Prison Journal	103(5)/2023
24.	Međedović J., Drndarević N., Miličević M.	Integrating Standard and Network Psychometrics to Assess the Quality of Prison Life in Serbia	Journal of Criminology	57(2)/2024
25.	Minor K.I., Wells J.B., Lambert E.G., Keller P.	Personal and Work Environment Antecedents of Job Morale Among Staff in Juvenile Corrections	Criminal Justice and Behavior	41(11)/2014
26.	Roya C., Morizot J., Lamothea J., Geoffriona S.	The Influence of Residential Workers' Social Climate on the Use of Restraint and Seclusion: A Longitudinal Study in a Residential Treatment Center for Youth	Children and Youth Services Review	114/2022

27.	Schalast N., Laan J.M.	Measuring Social Climate in German Prisons Using the Essen Climate Evaluation Schema	The Prison Journal	97(2)/2017
28.	Stasch J., Yoon D., Sauter J., Hausam J., Dahle K.P.	Prison Climate and Its Role in Reducing Dynamic Risk Factors During Offender Treatment	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	62(14)/2018
29.	Weinrath M., Ricciardelli R.	Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis	The Prison Journal	103(2)/2023
30.	Wells J.B., Minor K.I., Lambert E.G., Tilley J.L.	A Model of Turnover Intent and Turnover Behavior Among Staff in Juvenile Corrections	Criminal Justice and Behavior	43(11)/2016
31.	Woessner G., Schwedler A.	Correctional Treatment of Sexual and Violent Offenders: Therapeutic Change, Prison Climate, and Recidivism	Criminal Justice and Behavior	41(7)/2014
32.	Garland B., Lambert E.G., Hogan N.L., Kim B., Kelley T.	The Relationship of Affective and Continuance Organizational Commitment with Correctional Staff Occupational Burnout: A Partial Replication and Expansion Study	Criminal Justice and Behavior	41(10)/2014
33.	Smith H.P., Ferdik F., Dunton C., Bolaji Q.	Elimination Act. An Assessment of the Knowledge, Support, and Behavior Surrounding the Implementation of the Prison Rape	Criminal Justice and Behavior	50(7)/2023

Źródło: opracowanie J. Kusztal i A. Barczykowska.

Na etapie syntezy do zbioru danych zostały włączone jeszcze trzy raporty odrzucone pierwotnie na III etapie selekcji ze względu na niespełnienie kryteriów włączenia, co ustalono w zespole badawczym podczas oceny jakościowej raportów. Włączenie tych raportów do syntezy narracyjnej pozwala spojrzeć na badania klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej w perspektywie dynamicznej, zależnej od czynników zewnętrznych takich jak pandemia oraz w perspektywie „meta przeglądowej”, co umożliwia porównywanie nie tylko sposobów definiowania, ale i dokonywanie charakterystyk narzędzi badawczych konstruowanych na wybranej koncepcji teoretycznej⁴³. Dwa artykuły to przeglądy systematyczne, które co do zasady nie powinny być włączone do przeglądu ze względu na sprzeczność z protokołem MMAT⁴⁴.

⁴³ J.D. Leipoldt, A.T. Harder, N.S. Kayed, H. Grietens, T. Rimehaug, *Determinants and Outcomes of Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care: A Systematic Review*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 99, s. 429–440; M. Mielczarek, *Funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych w dobie pandemii covid-19*, „Probacja” 2024, nr 4, s. 35; A. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing the Social Climate in Prisons and Forensic Psychiatric Hospitals*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 12, s. 1376–140.

⁴⁴ Q.N. Hong, P. Pluye, S. Fàbregues, G. Bartlett, F. Boardman, M. Cargo, P. Dagenais, M.P. Gagnon, F. Griffiths, B. Nicolau, A. O’Cathain, M.C. Rousseau, I. Vedel, *Mixed Methods Appraisal Tool...*

Tabela 2. Charakterystyka dołączonych do syntezy raportów podstawowych, odrzuconych pierwotnie ze względu na niespełnienie kryteriów włączenia

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Leipoldt J.D., Harder A.T., Kayed N.S., Grietens H., Rimehaug T.	Determinants and Outcomes of Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care: A Systematic Review	Children and Youth Services Review	99/2019
2.	Mielczarek M.	Funkcjonowanie Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych w dobie pandemii Covid-19	Probacja	4/2024
3.	Tonkin M.	A Review of Questionnaire Measures for Assessing the Social Climate in Prisons and Forensic Psychiatric Hospitals	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	60(12)/2016

Źródło: opracowanie M. Piasecka.

3.1. Sposoby definiowania klimatu – analiza tematyczna i synteza jakościowa

Analiza zgromadzonego materiału pozwala na sformułowanie wniosku o różnorodności sposobów definiowania klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej w literaturze anglojęzycznej z lat 2014–2024. W żadnym ze zgromadzonych 36 tekstów nie zidentyfikowano jednej spójnej definicji klimatu społecznego, najczęściej są to definicje operacyjne, konstruowane z wielu innych już obecnych w literaturze, na potrzeby projektowanych i opisanych badań empirycznych. Sposób definiowania klimatu społecznego jest też zależny od celu badania: czy badać klimat rzeczywisty, czy oczekiwany lub preferowany przez klientów, takich jak mieszkańcy danej placówki, członkowie personelu czy obserwatorzy zewnętrzni, tak jak jest to ujęte w koncepcji R. Moosa⁴⁵.

3.1.1. Klimat społeczny jako środowisko życia jednostki

Najczęściej występującą kategorią, bezpośrednio związaną z klimatem społecznym, jest środowisko, lokowane obok pojęcia klimat (np. środowiskowy, środowiska) lub jako synonim pojęć społeczny, społeczność. Ponad 50 razy pojęcie środowisko (w różnych wersjach gramatycznych) pojawia się w analizie częstości występujących kodów.

⁴⁵ J.D. Leipoldt, N.S. Kaye, A.T. Harder, H. Grietens, T. Rimehaug, *Refining the COPES to Measure Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care*, „Child Youth Care Forum” 2018, t. 47, s. 175. Jak wyjaśnia M. Staniaszek, skala R. Moosa to narzędzie badawcze pod nazwą Skala Klimatu Społecznego (*Correctional Institutions Environment Scale – CIES*), autorstwa R. Moosa, w wersji „Form R”, która mierzy aktualne środowisko społeczne instytucji w percepcji osób badanych. Skala ta należy do grupy skal dotyczących klimatu społecznego (*The Social Climate Scales*) opracowanych przez R. Moosa i jest wystandaryzowanym narzędziem badawczym; M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce*, „Studia Pedagogica Ignatianae” 2018, t. 21, s. 181.

Minor i in. (2014) badania nad klimatem rozumieją jako badania środowiska pracy penitencjarnej⁴⁶. Klimat w badaniach Wells i in. (2016) opisywany jest poprzez zbiór zmiennych środowiskowych, które uznają za istotne korelaty związane z problematyką rotacji pracowników w instytucjach penitencjarnych dla nieletnich⁴⁷.

Według Leipoldt i in. (2018) klimat społeczny odzwierciedla jakość środowiska społecznego i fizycznego pod względem zapewnienia wystarczających i niezbędnych warunków dla zdrowia fizycznego i psychicznego, dobrego samopoczucia i rozwoju osobistego mieszkańców, z poszanowaniem ich godności ludzkiej i praw człowieka, a także (jeśli nie jest ograniczona środkami sądowymi) ich autonomii osobistej, ukierunkowanej na uczestnictwo w społeczeństwie⁴⁸.

Leipoldt wraz zespołem (2018) podkreślają, że w literaturze klimat społeczny był definiowany na wiele różnych sposobów, odwołujących się do teorii ogólnych, jak i szczegółowych koncepcji. „Ogólne konceptualizacje klimatu społecznego obejmują klimat relacyjny, środowisko psychospołeczne, atmosferę społeczną, środowisko społeczne i atmosferę oddziały⁴⁹”.

W badaniach Lugo (2016) klimat społeczny został skonceptualizowany na kilka różnych sposobów, w tym klimat relacyjny, klimat grupowy, środowisko psychospołeczne, atmosfera społeczna, atmosfera oddziały lub klimat emocjonalny⁵⁰.

Karłyk-Ćwik (2016) uważa, że „dla Mossa [...] klimat to społeczna atmosfera środowiska edukacyjnego/wychowawczego, która nadaje temu środowisku jedność i spójność, pomimo posiadania przez jego uczestników różnych doświadczeń życiowych”⁵¹.

Klimat organizacyjny (społeczny) definiowany był w badaniach obok struktury organizacyjnej i postaw wobec pracy jako postrzeganie przez profesjonalistów jakości środowiska społecznego w miejscu pracy i jego wpływu na ich własne samopoczucie i funkcjonowanie pod względem zaangażowania, funkcjonalności i stresu⁵².

⁴⁶ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale. Personal and Work Environment Antecedents of Job Morale Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 11, s. 1308–1326.

⁴⁷ J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent and Turnover Behavior Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2016, t. 43, nr 11, s. 1558–1579.

⁴⁸ J.D. Leipoldt, N.S. Kaye, A.T. Harder, H. Grietens, T. Rimehaug, *Refining the COPES...*, s. 174.

⁴⁹ J.D. Leipoldt, N.S. Kaye, A.T. Harder, H. Grietens, T. Rimehaug, *Refining the COPES...*, s. 175.

⁵⁰ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2016, t. 32, nr 4, s. 357–382.

⁵¹ A. Karłyk-Ćwik, *Style humoru wychowanków i wychowawców a klimat społeczny placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 2, s. 175; por. R. Moos, *Evaluating Correctional and Community Settings*, John Wiley&Sons Inc., New York–London–Sydney–Toronto 1975, s. 81–96.

⁵² C.S. Silva, S. Ornelas, H. Carvalho, E. Magalhaes, M.M. Calheiros, *Organizational Social Context and Academic Achievement of Youth in Residential Care: The Mediating Role of Youth-Caregiver Relationship Quality*, „Children and Youth Services Review” 2022, t. 137, s. 1–11.

W przeglądzie systematycznym Tonkin (2016) odwołuje się do definicji Ajdukovica (1990), który opisał klimat jako „zestaw właściwości lub warunków odnoszących się do wewnętrznego środowiska organizacji, tak jak są one postrzegane przez jej członków”⁵³.

W raporcie Santos i in. (2023) opisano proces dostosowania i walidacji krótkiej miary samoopisowej do oceny klimatu emocjonalnego w domach opieki postrzeganego przez mieszkającą tam młodzież za pomocą skali klimatu emocjonalnego w domach opieki dla młodzieży (ECRC-Y). W badaniu wzięło udział 372 młodych ludzi (61,8% dziewcząt) w wieku od 12 do 24 lat, mieszkających w 33 portugalskich domach opieki. Kwestionariusz ECRC-Y został zaadaptowany z 15-punktowej Skali Klimatu Emocjonalnego w Klasie i koncentruje się na elemencie emocjonalnym w strukturze badań klimatu społecznego, który odnosi się do postrzeganej jakości interakcji społecznych i emocjonalnych w określonym środowisku, opisując jakość tego środowiska i odzwierciedlając to, jak czują się jego członkowie⁵⁴.

W raporcie zespołu Kim i in. (2024) klimat społeczny rozumiany jest jako klimat organizacyjny i można go określić jako sposób, w jaki personel więzienny postrzega „osobowość” swojego środowiska pracy⁵⁵.

W badaniach nad wypaleniem zawodowym Wołowska (2019) posługuje się pojęciem klimatu psychologicznego, przez który rozumie sposób, w jaki środowisko organizacyjne jest postrzegane, interpretowane i oceniane przez jego pracowników. Autorka przyjmuje za Kahnem (1990), że klimat psychologiczny składa się z dwóch domen: (1) bezpieczeństwo psychiczne (poczucie pracownika, że może on uzewnętrznić swoje Ja, nie obawiając się negatywnych konsekwencji); (2) psychologiczne znaczenie pracy (poczucie zrównoważonej wymiany między zaangażowaniem w pracę i poznawczą lub emocjonalną energią)⁵⁶.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że klimat społeczny jest definiowany m.in. poprzez zbiór zmiennych środowiskowych, jakość środowiska społecznego i fizycznego czy też atmosferę środowiska edukacyjnego/wychowawczego. Sposób definiowania jest zależny od kontekstu, w jakim klimat jest badany: klimat społeczny, klimat organizacyjny czy klimat psychologiczny. Warto przyjrzeć się także, w jaki sposób definiowanie to jest zależne od rodzaju placówki resocjalizacyjnej, w której klimat jest badany.

⁵³ M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing the Social Climate in Prisons and Forensic Psychiatric Hospitals*, dz.cyt., s. 1376–1405; D. Ajdukovic, *Psychosocial Climate in Correctional Institutions: Which Attributes Describe It?*, „*Environment & Behavior*” 1990, t. 22, s. 420–432.

⁵⁴ L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth: Psychometric Properties and Measurement Invariance*, „*Children and Youth Services Review*” 2023, t. 148, s. 1–10.

⁵⁵ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact in a Women’s Prison on the Mental Health of Correctional Staff*, „*Journal of Contemporary Criminal Justice*” 2024, t. 40, nr 4, s. 717.

⁵⁶ A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy*, „*Lubelski Rocznik Pedagogiczny*” 2019, t. 38, z. 3, s. 33–46.

3.1.2. Klimat społeczny a rodzaj placówki resocjalizacyjnej

Analiza tekstów pozwala wyróżnić dwie kategorie formalne związane z miejscem badań klimatu społecznego placówki, ale podział ten nie jest rozłączny, jest niejako niezależny od samego klimatu placówki.

Klimat społeczny definiowany był zatem w odniesieniu do rodzaju placówki i wyróżnić można klimat placówki penitencjarnej dla dorosłych (sześć raportów dotyczy badań w zakładach penitencjarnych dla dorosłych, jeden raport dotyczy badań w zakładzie karnym dla nieletnich) i klimat placówki przeznaczonej dla młodzieży. Ze względu na różnorodność systemów resocjalizacji, co jest pochodną zróżnicowania modeli wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich⁵⁷ na świecie, kategorie te nie są rozłączne, mogą bowiem występować w niektórych systemach zakłady karne dla nieletnich lub placówki izolacyjne inne niż zakłady karne dla osób dorosłych.

W badaniach przeprowadzonych przez Blagdena i in. (2016) analizowano uwarunkowania skuteczności oddziaływań penitencjarnych skierowanych do sprawców przestępstw seksualnych, posługując się pojęciem klimatu resocjalizacyjnego zakładu karnego (ang. *rehabilitative climate of a prison*).

Jak zaznaczono w rozdziale 5.1.1., Minor i in. (2014) badania nad klimatem rozumieją jako badania środowiska pracy penitencjarnej.

Zespół badaczy pod kierownictwem Kim i in. (2024) przeprowadził analizę dotyczącą klimatu organizacyjnego w zakładach karnych, skupiając się na jego wpływie na zdrowie psychiczne personelu więziennego.

Klimat w instytucji penitencjarnej, ale adresowanej do nieletnich sprawców przestępstw, badany był też przez zespół Wells i in. (2016). Autorzy w opracowanym przez siebie modelu badawczym koncentrują się na zmiennych środowiskowych, które uznają za istotne korelaty związane z problematyką rotacji pracowników w instytucjach penitencjarnych dla nieletnich. Badania zespołu Wells i in. (2016) były prowadzone z wykorzystaniem narzędzia *Prison Social Climate Survey* (PSCS)⁵⁸, a konkretnie skali *Quality of Supervision Scale* (QSS), która służy do oceny jakości nadzoru w środowisku penitencjarnym⁵⁹.

Klimat społeczny był jedną ze zmiennych analizowanych przez zespół Woessner i Schwedler (2014) w kontekście czynników redukcji różnych typów recydywy. Badaczki

⁵⁷ J. Kusztal, *Juvenile Justice System in Poland*, [w:] *Polish Contributions to Criminology*, red. B. Kaucz, Springer 2025, s. 113–127, https://doi.org/10.1007/978-3-031-94142-9_5; J. Włodarczyk-Madejska, *Przestępczość nieletnich*, [w:] *Kryminologia*, red. P. Chomczyński, P. Frąckowiak, D. Woźniakowska, Warszawa 2024, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 159–180.

⁵⁸ J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent and Turnover Behavior Among Staff in Juvenile Corrections*, „*Criminal Justice and Behavior*” 2016, t. 43, nr 11, s. 1558–1579.

⁵⁹ J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent...*, s. 1567.

weryfikowały tezę, iż sprzyjający klimat społeczny w nastawionych na leczenie warunkach więziennych przyczynia się do skuteczności procesu terapeutycznego⁶⁰.

Klimat społeczny określony wprost jako klimat więzienny był przedmiotem badań zespołu Bosma i in. (2020)⁶¹. Klimat więzienny, jak nazywają go autorzy, został zoperacjonalizowany w formie sześciu złożonych domen, które odzwierciedlają codzienne doświadczenia i odczucia osadzonych związane z funkcjonowaniem placówki penitencjarnej.

Međedović i in. (2024) zajęli się zagadnieniem klimatu społecznego w instytucjach penitencjarnych, analizując jego znaczenie w odniesieniu do jakości życia osób odbywających karę pozbawienia wolności. Autorzy przyjęli, że klimat społeczny w zakładzie karnym to złożona i wielowymiarowa konstrukcja, obejmująca różnorodne aspekty codziennego życia więziennego⁶².

Według Lugo (2016) w konceptualizacji klimatu organizacyjnego (społeczno-organizacyjnego) placówki pomocne mogą być wyjaśnienia sięgające do opisanych w literaturze modeli zarządzania więzieniem. Cytowane w artykule Lugo (2016) ustalenia teoretyczne DiIulio (1987) pozwalają na wyróżnienie trzech modeli zarządzania więzieniem. Są to: model kontroli, model odpowiedzialności i model konsensualny. Model kontroli koncentruje się na sztywnej i formalnej kontroli życia więziennego. Model odpowiedzialności również odnosi się do kategorii porządku organizacyjnego, ale zapewnia osadzonym większą autonomię. Model konsensualny obejmuje aspekty modelu kontroli i odpowiedzialności, przy czym elementy administracyjne mogą być zarówno wysoce sformalizowane w odniesieniu do zarządzania osadzonymi, jak i nieformalne w odniesieniu do spraw personelu. Cechami wyróżniającymi modele zarządzania więzieniem są według DiIulio: komunikacja organizacyjna, relacje z personelem, komunikacja między osadzonymi a personelem, dyskrecja, reglamentacja życia osadzonych, reakcja na naruszenie zasad przez osadzonych, udział osadzonych w podejmowaniu decyzji⁶³.

Badania prowadzone w jednostkach penitencjarnych dla dorosłych zidentyfikowane w przeglądzie systematycznym w większości koncentrowały się na personelu więziennym w kontekście zagrożenia wypaleniem zawodowym i jego czynników ryzyka lub symptomów takich jak depresja.

Raport autorstwa Jaegersa i in. (2019) skupiał się na identyfikacji czynników sprzyjających rozwojowi depresji wśród funkcjonariuszy służby więziennej. Punktem wyjścia dla

⁶⁰ A. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual and Violent Offenders: Therapeutic Change, Prison Climate, and Recidivism*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 7, s. 865.

⁶¹ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate Questionnaire*, „The Prison Journal” 2020, t. 100, nr 3, s. 357, 358.

⁶² J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics to Assess the Quality of Prison Life in Serbia*, „Journal of Criminology” 2024, t. 57, nr 2, s. 241–243.

⁶³ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 361; por. J. DiIulio. *Governing Prisons: A Comparative Study of Correctional Management*, New York, NY 1987, Free Press.

badaczy było założenie, że klimat instytucjonalny może mieć bezpośredni związek z poziomem wypalenia zawodowego personelu, co z kolei może prowadzić do obniżenia dobrostanu psychicznego, w tym do występowania objawów depresyjnych⁶⁴. Podobny charakter miały też badania Wołowskiej (2019)⁶⁵, Kim i in. (2024)⁶⁶ oraz zespołu St. Louis (2023)⁶⁷.

Jak opisano wyżej, klimat społeczny jest przedmiotem badań w jednostkach penitencjarnych, placówkach terapeutycznych dla osób dorosłych, a także w placówkach opiekuńczych dla dzieci i młodzieży czy placówkach wychowawczo-resocjalizacyjnych, a ponadto w szkołach i placówkach oświatowych.

W artykule Costa i in. (2020), traktującym o predyktorach jakości relacji między opiekunami w placówce opiekuńczej dla dzieci i młodzieży, zdefiniowano klimat społeczny placówki jako „codzienne interakcje młodych ludzi z opiekunami, a mianowicie wsparcie personelu i surowość”⁶⁸.

Nowak (2016) lokuje badania klimatu społecznego w instytucjach wychowawczych, resocjalizacyjnych lub opiekuńczo-wychowawczych. Nie różnicuje tym samym badań nad klimatem społecznym ze względu na rodzaj/typ instytucji dla dzieci i młodzieży⁶⁹.

W badaniach zespołu Lanctôt (2016) klimat społeczny w placówkach dla młodzieży mierzono przy użyciu 62-elementowego kwestionariusza dostosowanego z francuskojęzycznego narzędzia przeznaczonego dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych⁷⁰.

Artykuł Leipoldt i in. (2018) opisuje metodologię i wyniki przeglądu systematycznego literatury anglojęzycznej na temat determinantów i rezultatów klimatu społecznego w placówkach dla młodzieży. Badania nad klimatem placówek opiekuńczo-terapeutycznych dla młodzieży wywodzą się zdaniem autorów z badań klimatu organizacyjnego zakładów karnych⁷¹.

Badanie opisane w raporcie Silva i in. (2022) miało na celu zbadanie powiązań między różnymi wymiarami kontekstu organizacyjnego i społecznego domów opieki dla dzieci i młodzieży (tj. klimatem organizacyjnym, strukturą i postawami wobec pracy) a osiągnięciami w nauce młodzieży (szczególnie w czytaniu i umiejętnościach matematycznych), z uwzględnieniem pośredniczącej roli jakości relacji młodzież–opiekun w tych powiązaniach.

⁶⁴ L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies*, „The Prison Journal” 2020, t. 100, nr 2, s. 240–261, <https://doi.org/10.1177/0032885519894658>.

⁶⁵ A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*, s. 33–46.

⁶⁶ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and its Impact...*

⁶⁷ S. St. Louis, C.E. Monteiro, N.A. Frost, *Reducing Corrections Officer Stress by Improving Prison Climate: The Importance of Support and Safety*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 5, s. 638, 639.

⁶⁸ M. Costa, B. Melim, S. Tagliabue, C. Pinheiro Mota, P. M. Matos, *Predictors of the Quality of the Relationship with Caregivers in Residential Care*, „Children and Youth Services Review” 2020, nr 108.

⁶⁹ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego środowiska wychowawczego*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 12, s. 106.

⁷⁰ N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, nr 3–4, s. 247–269.

⁷¹ J.D. Leipoldt, N.S. Kayed, A.T. Harder, H. Grietens, T. Rimehaug, *Refining the COPES to Measure Social...*, s. 175.

Badaniami objęto 699 młodych osób w wieku 12–25 lat oraz ich 242 opiekunów i 168 kuratorów (ang. *case manager*) w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Portugalii⁷².

W badaniach przeprowadzonych przez Barbozę i in. (2020) klimat społeczny szkoły został uwzględniony jako jedna ze zmiennych mających na celu identyfikację trajektorii rozwoju objawów depresyjnych u młodzieży. W ramach badań podłużnych zastosowano pięcioelementową podskalę pochodzącą ze *School Climate Scale*. Klimat społeczny został ujęty z perspektywy zaangażowania psychologicznego i emocjonalnego uczniów, a jego pomiar opierał się na pięciu kluczowych kryteriach: poczuciu bliskości, bezpieczeństwa, przynależności, zadowolenia (szczęścia) oraz sprawiedliwości. Takie podejście pozwoliło na uchwycenie subiektywnych doświadczeń uczniów w środowisku szkolnym, które mogą mieć istotny wpływ na ich samopoczucie psychiczne i rozwój emocjonalny⁷³.

Raport Jakimiuk (2024) dotyczy percepcji środowiska szkolnego przez uczniów, co zdaniem autorki jest kluczowe dla rozpoczęcia procesu zmian w funkcjonowaniu instytucji edukacyjnych⁷⁴. Autorka nie definiuje wprost pojęcia klimatu szkoły. Do badań posłużyła się inwentarzem *Technology-Rich Outcomes-Focused Learning Environment Inventory* (TROFLEI) (Aldridge i in., 2004) służącym do diagnozowania środowiska szkolnego⁷⁵.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że w analizowanych badaniach w definiowaniu i pomiarze klimatu placówek/instytucji brano pod uwagę zarówno czynniki odnoszące się do placówki/instytucji (np. organizacja, struktura), jak i do jednostki przebywającej w owej placówce/instytucji, w tym zarówno do pracowników, jak i osób przebywających (więźniowie, nieletni czy małoletni) (np. postawy, potrzeby). Połączenie obu perspektyw jest zasadne dla całościowego ujęcia klimatu badanej placówki/instytucji.

3.2. Wymiary klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej

Wymiary klimatu, stanowiące zarazem jego istotne cechy, zostały wyłonione z analizy raportów badawczych włączonych do przeglądu i w konsekwencji pozwoliły na skonstruowanie definicji operacyjnej klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej i zaprojektowanie

⁷² C.S. Silva, S. Ornelas, H. Carvalho, E. Magalhaes, M.M. Calheiros, *Organizational Social Context and Academic...*, s. 1–11.

⁷³ G.E. Barboza, *Child Maltreatment, Delinquent Behavior, and School Factors as Predictors of Depressive Symptoms from Adolescence to Adulthood: A Growth Mixture Model*, „Youth & Society” 2020, t. 52, nr 1, s. 33.

⁷⁴ B. Jakimiuk, *Students' Perception of Learning Environment: As-Is and Should-Be*, „Podstawy Edukacji / Education for Diversity, Equity, and Inclusion” 2024, t. 17, s. 191.

⁷⁵ B. Jakimiuk, *Students' Perception of Learning Environment...*, s. 191. Kwestionariusz *Technology-Rich Outcomes-Focused Learning Environment Inventory* (TROFLEI) został przetłumaczony na język polski i bada środowisko szkolne: spójność uczniów, wsparcie nauczycieli, zaangażowanie uczniów, orientację na zadania, badanie, współpracę, równość, zróżnicowanie, wykorzystanie komputerów i etos młodych dorosłych. Każdy z tych 10 wymiarów definiuje 8 wskaźników; por. J.M. Aldridge, J.P. Dorman, B.J. Fraser, *The Use of Multitrait-Multi Method Modelling to Validate Actual and Preferred Forms of the Technology Rich Outcomes-Focused Learning Environment Inventory (TROFLEI)*, „Australian Journal of Educational and Developmental Psychology” 2024, t. 4, s. 110–125.

narzędzia do pomiaru klimatu społecznego adresowanego do podmiotów procesu resocjalizacji instytucjonalnej.

3.2.1. Bezpieczeństwo osobiste i relacyjne

Pierwszy wymiar klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej budowany jest na kategorii bezpieczeństwa, związanej głównie z relacjami społecznymi w placówce tak między wychowankami (względnie osadzonymi), jak i z relacjami personelu z podopiecznymi oraz wzajemnymi relacjami między członkami personelu. Przede wszystkim jednak bezpieczeństwo pojmowane jest indywidualnie i osobowo jako bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne jednostki.

Kategoria bezpieczeństwa łączy się z takimi spójnymi elementami definicji klimatu społecznego jak: relacje, wsparcie, troska, więź, dobrostan, zainteresowanie, komunikacja, otwartość, życzliwość, pomoc, podmiotowe traktowanie, przynależność, przyzwoitość i uczciwość. Brak poczucia bezpieczeństwa w kontekście fizycznym, psychicznym czy relacyjnym obejmuje takie kategorie jak: lęk, strach, agresja, przemoc, zagrożenia i sytuacje kryzysowe oraz zagrożenie ze strony osób osadzonych.

W badaniach Wołowskiej (2019), skoncentrowanych na klimacie psychologicznym zakładu karnego, akcentowane jest bezpieczeństwo psychiczne rozumiane jako „poczucie pracownika, że może on uzewnętrznić swoje Ja nie obawiając się negatywnych konsekwencji”⁷⁶.

Badania Barbozy (2019) inaczej charakteryzują tę kategorię. Bezpieczeństwo traktują jako jedną z podskal narzędzia do badania klimatu szkoły obok poczucia bliskości, przynależności, zadowolenia (szczęścia) oraz sprawiedliwości, co akcentuje właśnie bezpieczeństwo w relacjach, a nie bezpieczeństwo fizyczne⁷⁷.

W badaniach zespołu Lanctôt (2016) bezpieczeństwo relacyjne (definiowane za Mathys i in., (2013)) jest jednym z wymiarów klimatu społecznego w placówkach opieki stacjonarnej. Poczucie bezpieczeństwa oceniane jest w kontekście relacji z rówieśnikami (podskale: przyjazne/zaufane relacje, poczucie braku bezpieczeństwa wśród rówieśników, doświadczanie agresji werbalnej, doświadczanie agresji pośredniej). W drugim ujęciu poczucie bezpieczeństwa jest oceniane w kontekście relacji z pracownikami opieki (podskale: ciepłe/bliskie relacje z pracownikami opieki), poczucia bycia cenionym i poczucia wsparcia⁷⁸.

Według Mielczarka (2024) na klimat instytucji resocjalizacyjnej składa się poczucie bezpieczeństwa, wzajemne relacje na linii wychowawca–wychowanek i pomiędzy wychowankami,

⁷⁶ A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*, s. 33–46.

⁷⁷ G.E. Barboza, *Child Maltreatment, Delinquent Behavior...*, s. 27–54.

⁷⁸ N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, M. Frechette, *Girls' Perceptions of Their Relationships and Institutional Climate: Toward a Gender-Responsive Approach to Secure Youth Care*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 2, s. 167–187.

dbałość o integrację wewnątrzgrupową oraz podmiotowe traktowanie⁷⁹. W raporcie tym nie zdefiniowano, czy bezpieczeństwo rozumiane jest w kontekście indywidualnym, czy relacyjnym.

Natomiast w badaniach zespołu Lugo (2016) kategoria „bezpieczeństwo i porządek” odzwierciedla stabilność i brak przemocy oraz chaosu, zatem bezpieczeństwo jest ujmowane raczej w wymiarze fizycznym niż psychicznym⁸⁰. Obok tak pojmowanego bezpieczeństwa pojawiają się relacje interpersonalne, dotyczące jakości kontaktów między osadzonymi oraz personelem, w tym zaufania i szacunku⁸¹.

Autorzy raportu pod kierunkiem Gaab (2020) przyjęli rozumienie klimatu społecznego, w którym podkreśla się znaczenie relacji interpersonalnych, poczucia bezpieczeństwa oraz wzajemnego wsparcia jako kluczowych elementów tej konstrukcji. W badaniu wykorzystano model klimatu społecznego odnoszący się do instytucji realizujących przymusowe oddziaływania terapeutyczne, takich jak sądowe oddziały psychiatryczne (ang. *forensic mental health settings*), zaproponowany przez Doyle’a i współautorów (2017)⁸². Model ten zakłada, że klimat społeczny tworzą zarówno czynniki funkcjonujące na poziomie oddziały – takie jak zaangażowanie, spójność grupy, bezpieczeństwo i wzajemna pomoc – jak i procesy związane z tworzeniem „bezpiecznej bazy”, orientacją na leczenie, jakością relacji terapeutycznej oraz ogólnym poziomem opieki⁸³.

Raport Schalasta i van der Laana (2017) opiera się na rozumieniu klimatu społecznego według R. Moosa⁸⁴. Autorzy podkreślają, że „podobnie jak w przypadku każdej dyskusji na temat ludzkiej osobowości, można wyróżnić i zbadać wiele różnych odmian cech klimatu”⁸⁵. W badaniach wykorzystano narzędzie Essen CES, które mierzy klimat społeczny w trzech wymiarach: przymierze/wsparcie terapeutyczne, spójność pacjentów i wzajemne wsparcie oraz doświadczane bezpieczeństwo, rozumiane jako ochrona przed zagrożeniem, agresją i/lub przemocą⁸⁶.

⁷⁹ M. Mielczarek, *Funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych...*, s. 35.

⁸⁰ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

⁸¹ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

⁸² S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance, Social Climate, and Treatment Readiness in Long-Term Forensic Psychiatric Care: An Explorative Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2020, t. 64, nr 9, s. 1013–1026.

⁸³ S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1013–1026.

⁸⁴ Skala R. Moosa to narzędzie badawcze pod nazwą Skala Klimatu Społecznego (*Correctional Institutions Environment Scale* – CIES), autorstwa R. Moosa, w wersji „Form R”, która mierzy aktualne środowisko społeczne instytucji w percepcji osób badanych. Skala ta należy do grupy skal dotyczących klimatu społecznego (*The Social Climate Scales*) opracowanych przez R. Moosa i jest wystandaryzowanym narzędziem badawczym; M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2018, t. 21, nr 1, s. 181; por. R.H. Moos, *Evaluating Correctional and Community Settings*, New York–London–Sydney–Toronto 1975, s. 19–25; R.H. Moos, *The Social Climate Scales: A User’s Guide*, Menlo Park (CA) 1994, s. 1.

⁸⁵ N. Schalast, J.M. Laan, *Measuring Social Climate in German Prisons Using the Essen Climate Evaluation Schema*, „The Prison Journal” 2017, t. 97, nr 2, s. 167.

⁸⁶ N. Schalast, J.M. Laan, *Measuring Social Climate...*, s. 167–169.

Badania zespołu Stasch i in. (2018) dotyczyły znaczenia klimatu więziennego dla występowania oporu w procesie oddziaływań terapeutycznych skierowanych do osób pozbawionych wolności. Za R. Moosem przyjęto, że klimat społeczny „można opisać jako zestaw cech, takich jak warunki materialne, społeczne i emocjonalne, a także ich efekty interakcyjne (Moos, 1989), które odróżniają organizacje od siebie, zakładając stałość tych cech i ich realny wpływ na zachowanie członków organizacji”⁸⁷. Klimat społeczny badano w trzech wymiarach znanych ze wspomnianego już wielokrotnie kwestionariusza Essen CES, czyli: (a) terapeutyczne podtrzymanie (rozumiane jako wsparcie zapewniane przez personel więzienny); (b) spójność więźniów oraz (c) postrzegane bezpieczeństwo w zakładzie⁸⁸. Stwierdzono umiarkowany związek między klimatem więziennym a występowaniem oporu w oddziaływaniach terapeutycznych⁸⁹.

Poczucie bezpieczeństwa u pacjenta, czyli postrzeganie przez pacjenta napięcia i/lub zagrożenia agresją lub przemocą, było jednym z wymiarów badania klimatu społecznego zespołu Barkera i in. (2019). Podjęli się oni zadania dostosowania popularnego narzędzia Essen CES⁹⁰ do badań osób z niepełnosprawnością intelektualną. Wspomniane już wyżej narzędzie mierzy trzy wymiary klimatu: (a) „poczucie bezpieczeństwa u pacjenta” (czyli postrzeganie przez pacjenta napięcia i/lub zagrożenia agresją lub przemocą); (b) „spójność pacjenta” (wzajemne wsparcie, typowo uznawane za charakterystyczne dla społeczności terapeutycznych) oraz (c) „utrzymanie terapeutyczne” (postrzeganie, że środowisko sprzyja terapii i zmianom terapeutycznym). Klimat w raporcie jest ujmowany jako dynamiczna cecha lub właściwość instytucji. Zespół z powodzeniem dostosował narzędzie do potrzeb badań osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Klimat społeczny rozumiany jako klimat więzienny w raporcie Bosma i in. (2020), jak określają go autorzy, został zoperacjonalizowany w formie sześciu złożonych domen, które odzwierciedlają codzienne doświadczenia i odczucia osadzonych związane z funkcjonowaniem placówki penitencjarnej⁹¹. W narzędziu do pomiaru klimatu PCQ uwzględniono w dwóch pierwszych podskalach dwie istotne cechy klimatu, czyli poczucie bezpieczeństwa i związane z nim relacje społeczne. Pierwsza podskala dotyczy relacji społecznych w więzieniu i obejmuje zarówno kontakty z personelem, jak i z innymi więźniami. Relacje z pracownikami mierzone są dwoma skalami: jedną oceniającą dostępność wsparcia ze strony personelu (np. czy funkcjonariusze pomagają w trudnych sytuacjach), a drugą dotyczącą poczucia sprawiedliwego traktowania (np. równość i bezstronność w relacjach). Dodatkowo

⁸⁷ J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role in Reducing Dynamic Risk Factors During Offender Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2018, t. 62, nr 14, s. 4610.

⁸⁸ J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role...*, s. 4613.

⁸⁹ J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role...*, s. 4610–4615.

⁹⁰ Więcej o narzędziu Essen CES w rozdziale 3.3. niniejszego raportu.

⁹¹ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwebeerta, *A New Instrument to Measure...*, s. 357, 358.

analizowana jest jakość interakcji między więźniami, m.in. wzajemny szacunek oraz łatwość akceptacji nowych osadzonych przez resztę społeczności. Druga domena dotyczy porządku i bezpieczeństwa, ocenianych za pomocą pięciu stwierdzeń odnoszących się do poczucia zagrożenia w instytucji penitencjarnej⁹².

Međedović i in. (2024) w badaniach klimatu społecznego zakładu karnego uwzględniali jakość relacji między personelem a osadzonymi, interakcji pomiędzy samymi więźniami, organizacji i dostępności zajęć, subiektywnego poczucia bezpieczeństwa oraz ogólnego stanu psychicznego i fizycznego osadzonych⁹³.

Raport Weinratha i Ricciardelli (2023) opisuje badania prowadzone w zakładzie karnym za pomocą skróconej wersji narzędzia *Measuring the Quality of Prison Life* (MQPL), które służyło do pomiaru klimatu społecznego w oparciu o osiem kluczowych wymiarów. Obok rozwoju osobistego, struktury organizacyjnej, otwartości na kontakty ze światem zewnętrznym, które zostaną omówione w dalszej części niniejszego raportu, warto zwrócić uwagę na takie wymiary klimatu społecznego zakładu karnego jak: poczucie dobrostanu, bezpieczeństwa i wsparcia społecznego oraz jakość relacji społecznych.

Relacje z personelem więziennym oceniane były poprzez jakość codziennych interakcji z pracownikami instytucji, poziom otrzymywanego wsparcia i zaufania oraz poziom uczciwości i doświadczanego szacunku. Poczucie wsparcia ze strony współwięźniów dotyczyło takich kwestii jak: gotowość do udzielania pomocy, poczucie wspólnoty, klimat zaufania lub – przeciwnie – występowanie zjawisk izolacji i braku więzi społecznych wśród osadzonych. Dobrostan psychiczny oceniany był na podstawie odczuć dotyczących atmosfery panującej w instytucji – między innymi poziomu napięcia, stresu, cierpienia emocjonalnego i ogólnego samopoczucia psychicznego. Poczucie bezpieczeństwa rozumiane było jako subiektywne poczucie ochrony przed przemocą fizyczną, napaściami, zastraszaniem oraz ogólnym poczuciem zagrożenia w codziennym życiu więziennym⁹⁴.

W tabeli 3 zobrazowano wyłonione kategorie opisowe dla wymiaru – potrzeba bezpieczeństwa (w kontekście indywidualnym i relacyjnym).

⁹² A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*, s. 362–375.

⁹³ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 241.

⁹⁴ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 220–222.

Tabela 3. Kategorie i podkategorie definiujące wymiar – potrzeba bezpieczeństwa (indywidualnego i relacyjnego)

Kategoria główna	Podkategoria	Przykładowe wyrazy/wyrażenia
Bezpieczeństwo	Fizyczne i psychiczne poczucie bezpieczeństwa	Bezpieczeństwo fizyczne; bezpieczeństwo psychiczne; harmonia; wsparcie zmian psychicznych; spójność zachowań
	Środowiskowe i organizacyjne przejawy bezpieczeństwa	Środowisko wspierające; wsparcie personelu; wsparcie terapeutyczne; wsparcie społeczne; wsparcie grupy; wsparcie rówieśnicze; opieka nad osobami bezbronnymi; troska; solidarność; wzajemna pomoc; podmiotowe traktowanie; podejście do klienta; spójność wsparcia; wsparcie; troska o siebie nawzajem
Brak bezpieczeństwa	Zagrożenie fizyczne i psychiczne	Zagrożenie agresją i przemocą; lęk przed innymi osadzonymi; poczucie strachu; poczucie zagrożenia; sytuacja zagrażająca; poziom stresu; odczuwanie napięcia w placówce
	Brak wsparcia i reakcji ze strony otoczenia	Brak reakcji personelu na potrzeby pacjentów; chaos; niespójność zachowań
Pozytywne relacje międzyludzkie	Relacje z personelem	Osobiste zainteresowanie podopiecznym; pozytywne relacje z personelem; jakość interakcji z personelem; ilość poświęcanej uwagi; intensywność relacji; poczucie zrozumienia; doświadczany szacunek i zaufanie; znajomość osobistych historii podopiecznych
	Relacje społeczne i wspólnotowe	Życzliwość; wzajemne zaufanie; otwartość/ otwarta rozmowa; poczucie bliskości; przynależność; przyjaźń; życie towarzyskie; uczciwość; przyzwoitość; uprzejmość; wzajemny szacunek; relacje interpersonalne w obrębie instytucji; pozytywne relacje z rodzicami/opiekunami; pozytywne relacje z wychowankami (koleżeństwo); postrzegana jakość interakcji społecznych i emocjonalnych
Negatywne relacje międzyludzkie	Dysfunkcyjne lub wrogie relacje	Dysfunkcyjne relacje interpersonalne; wrogie postawy; wzajemne wykorzystywanie; ostrożne zachowania; występowanie zachowań pozaregulaminowych; odczuwanie napięcia w placówce; brak wzajemnego zaufania

Źródło: opracowanie własne.

W kontekście analiz zgromadzonych raportów podstawowych poczucie bezpieczeństwa oceniane w kontekście indywidualnym lub relacyjnym jest związane z pozytywnym klimatem społecznym placówki resocjalizacyjnej, natomiast brak poczucia bezpieczeństwa jest związany z negatywnym klimatem społecznym⁹⁵.

3.2.3. Poczucie autonomii i kompetencji

Ten wymiar klimatu społecznego zidentyfikowany podczas badań przeglądowych odnosi się do takich kategorii jak: możliwość podejmowania decyzji, udział w podejmowaniu decyzji, wybór, możliwości rozwoju, postrzeganie możliwości uczenia się, rozwój emocjonalny, rozwój osobisty, zgoda na popełnianie błędów, wolność w eksploracji nowych obszarów.

⁹⁵ E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissink, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate Together: How Monitoring Instruments Are Part of an Improvement Process in Residential Care for Children*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 96, s. 267; N. Blagden, B. Winder, Ch. Hames, „They Treat Us Like Human Beings” – *Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 4, s. 389; M. Costa, B. Melim, S. Tagliabue, C. Pinheiro Mota, P.M. Matos, *Predictors of the Quality of the Relationship...*, s. 3.

Leipoldt i in. (2022) w swoim raporcie badawczym, uzasadniając potrzebę podjęcia badań nad klimatem placówki, stwierdzają, że definicje obecne w literaturze przedmiotu wyraźnie ilustrują związek z teorią samostanowienia, gdzie autonomia i kompetencje są niezbędne do motywacji i rozwoju osobistego młodzieży, czym nawiązują właśnie do teorii Ryana i Deciego (2008)⁹⁶.

W badaniu Woessner i Schwedler (2014) wykorzystano cztery skale pochodzące z narzędzia opracowanego przez Ortmanna (1987). Jedną z nich jest skala ograniczenia autonomii, która mierzy poziom protekcyjnego traktowania osadzonych oraz nakładanych na nich ograniczeń. Ponadto w badaniach z 2014 roku zastosowano jeszcze trzy inne skale: (1) skala wrogich postaw wobec personelu, służąca identyfikacji negatywnych emocji i przekonań na temat personelu penitencjarnego; (2) skala strachu przed osadzonymi, oceniająca uczucia lęku i niepewności oraz (3) skala niewspierającego klimatu, odnosząca się do postrzegania personelu instytucji resocjalizacyjnej pod kątem zapewniania wsparcia i uwagi wobec potrzeb osób skazanych⁹⁷.

W badaniach zespołu Strijbosch (2019) wykorzystano dla dzieci w wieku 4–8 i 8–15 lat krótki kwestionariusz opracowany w oparciu o *Prison Group Climate Instrument*⁹⁸. Za pomocą tego kwestionariusza można ocenić pozytywny (lub „otwarty”) i negatywny (lub „zamknięty”) klimat placówki. Pierwszy wymiar tego kwestionariusza odnosi się do wsparcia pracowników grupy i możliwości autonomii i rozwoju. Drugi wymiar odnosi się do negatywnej atmosfery i interakcji w grupie⁹⁹.

W badaniach zespołu Međedović (2024) zastosowano bardzo rozbudowane narzędzie badawcze, a jego ostatni, piąty wymiar, odnosi się do dobrostanu i rozwoju osadzonych, a więc do ich postrzeganej autonomii, możliwości osobistego rozwoju, ogólnego samopoczucia oraz poziomu doświadczanego stresu związanego z pobytem w warunkach izolacji¹⁰⁰.

Raport badawczy zespołu Bosma (2020) opisuje badania w zakładzie karnym przeprowadzane za pomocą kwestionariusza składającego się z sześciu złożonych domen, które odzwierciedlają codzienne doświadczenia i odczucia osadzonych związane z funkcjonowaniem placówki penitencjarnej. Szósta domena dotyczy właśnie autonomii, czyli poziomu niezależności doświadczanej przez więźniów w codziennym funkcjonowaniu. Mierzono ją

⁹⁶ J.D. Leipoldt, A.T. Harder, N.S. Kaye, H. Grietens, T. Rimehaug, *The Interplay of Youth and Care Characteristics with a Positive Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care*, „Children and Youth Services Review” 2022, nr 134; por. R.M. Ryan, E.L. Deci, *Facilitation on Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being*, „American Psychologist” 2008, t. 55, nr 1, s. 68–78; por. M. Makarewicz, *Doświadczenia nauczycieli w zakresie wspierania motywacji do uczenia się w ujęciu teorii autodeterminacji*, „Problemy Wczesnej Edukacji / Issues In Early Education” 2023, nr 1(56); U. Osza, T. Knopik, *Teoria autodeterminacji SDT jako inspiracja edukacyjno-wychowawcza*, „Studia z Teorii Wychowania” 2023, t. 14, nr 4(45).

⁹⁷ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 868.

⁹⁸ E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissinka, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate Together...*, s. 267.

⁹⁹ E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissinka, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate...*, s. 267.

¹⁰⁰ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network...*, s. 243.

na podstawie zakresu samodzielności w podejmowaniu decyzji dotyczących ważnych dla nich spraw oraz poczucia wpływu na własne życie w ramach instytucji penitencjarnej¹⁰¹.

Kategoria rozwoju osobistego (emocjonalnego, psychicznego), a właściwie poczucie możliwości swojego rozwoju osobistego, jest osobnym wymiarem klimatu społecznego mierzonego według koncepcji R. Moosa. Ta koncepcja jest najczęściej obecna we wszystkich zakwalifikowanych do analizy raportach badawczych.

W badaniach Nowak (2016) diagnoza klimatu społecznego polega na zbadaniu trzech jego wymiarów wyróżnionych przez R. Moosa, wśród nich właśnie możliwości rozwoju osobistego, rozumianego jako nastawienie na zaspokajanie potrzeb i aspiracji własnych i innych osób. Kolejne dwa wymiary to: stosunki interpersonalne, czyli zaangażowanie emocjonalne, przyjaźń, wzajemna pomoc; rozwój osobisty, czyli nastawienie na zaspokajanie potrzeb i aspiracji własnych i innych osób; porządek organizacyjny instytucji, czyli wymiar strukturalny i funkcjonalny, w tym sposoby komunikowania się, jawność organizacyjna oraz rodzaj kontroli i stosowane sankcje¹⁰².

Staniaszek (2018) sięgnęła do źródeł koncepcji R. Moosa i zauważyła, że trójelementową koncepcję budował on w oparciu o ustalenia H. Murraya i G. Sterna¹⁰³. Autorka ta, prowadząc swoje badania, opisała teorię R. Moosa i oparte na niej narzędzie badawcze i przyjęła w swoich badaniach trzy grupy czynników warunkujących klimat społeczny instytucji resocjalizacyjnej takie jak wymienione już wyżej: „relacje interpersonalne w obrębie instytucji, rozwój osobisty podopiecznych instytucji, system organizacyjny instytucji”¹⁰⁴.

Rozwój osobisty był też jednym z trzech wymiarów klimatu społecznego w pracy zespołu Costa (2020), który swoje badania wzorował na koncepcji R. Moosa, podobnie jak w artykule Karłyk-Ćwik (2016), gdzie (również za R. Moosem) badano możliwości rozwoju podopiecznych instytucji resocjalizacyjnej¹⁰⁵.

Badania opisane w raporcie Louis i in. (2023) prowadzone w zakładach karnych, również wykorzystujące koncepcję R. Moosa, obejmowały obok wymiaru relacji i oceny organizacji i struktury zakładu także wymiar rozwoju osobistego, rozumianego w kontekście podejmowania działań prorozwojowych i „autoresocjalizacyjnych” przez osadzonych, przyjmowania odpowiedzialności za swoje decyzje oraz nauki praktycznych umiejętności sprzyjających samodzielności i osiągnięciu dojrzałości emocjonalnej¹⁰⁶.

¹⁰¹ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*

¹⁰² B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego...*, s. 106.

¹⁰³ M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 181.

¹⁰⁴ M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 181.

¹⁰⁵ M. Costa, B. Melim, S. Tagliabue, C. Pinheiro Mota, P.M. Matos, *Predictors of the Quality of the Relationship...*; A. Karłyk-Ćwik, *Style humoru wychowanków...*

¹⁰⁶ S. St. Louis, C.E. Monteiro, N.A. Frost, *Reducing Corrections Officer...*, s. 638, 639.

Raport Weinrath i Ricciardelli (2023) przedstawia wyniki badań dotyczących jakości życia w kanadyjskich zakładach karnych¹⁰⁷. Wykorzystano jedną z wersji narzędzia MQPL, które służyło do pomiaru klimatu społecznego w oparciu o osiem kluczowych wymiarów. Pierwszym z nich był właśnie rozwój osobisty, oceniany na podstawie subiektywnego postrzegania przez osadzonych dostępnych możliwości uczestnictwa w pracy, programach rozwojowych oraz działaniach resocjalizacyjnych. Pytania w tym obszarze odnosiły się również do motywacji do zmiany i przekonania, że pobyt w więzieniu może przyczynić się do poprawy sytuacji życiowej osadzonego¹⁰⁸.

Na podstawie analizy tematycznej danych zgromadzonych w raportach podstawowych można wyróżnić dwie kluczowe kategorie: (1) dotycząca samostanowienia, niezależności, wpływu jednostki na decyzje i kontroli nad własnym życiem; (2) odnosząca się do procesów uczenia się, samodoskonalenia, wzrostu kompetencji i pozytywnej zmiany jednostki. Podkategorie wyróżnione w ramach tych kategorii obrazuje tabela 4.

Tabela 4. Kategorie i podkategorie definiujące wymiar potrzeb autonomii i kompetencji

Kategoria główna	Podkategoria	Przykładowe wyrazy/wyrażenia
Poczucie autonomii	Dotyczące samostanowienia, niezależności, wpływu jednostki na decyzje i kontroli nad własnym życiem	Udział w podejmowaniu decyzji; posiadanie wyboru; umiejętność odseparowania się od rodziców; umiejętność niezależnego funkcjonowania w świecie; możliwości rozwoju; rozwój emocjonalny; rozwój osobisty
Brak poczucia autonomii		Ograniczenie autonomii; wrogie postawy wobec przejawów autonomii; brak możliwości rozwoju
Poczucie kompetencji	Odnoszące się do procesów uczenia się, samodoskonalenia, wzrostu kompetencji i pozytywnej zmiany jednostki	Poczucie przydatności do realizacji celów; postrzeganie możliwości uczenia się; postrzeganie przez wychowanków, osadzonych podjęcia samodoskonalenia; uczenie się nowych umiejętności; uczenie się zachowań prospołecznych; istnienie warunków dla rozwoju osobistego i samodoskonalenia; postrzeganie przez osadzonych możliwości pracy; stymulacja społeczna do podejmowania działań; wiara w przyszłość
Brak poczucia kompetencji		Bezczelowość działań; poczucie, że nie uczę się niczego nowego; uczenie się zachowań wrogich, antyspołecznych; brak motywacji

Źródło: opracowanie J. Kusztal.

Kategorie te można ujmować w kontekście zaspokojonej potrzeby autonomii czy kompetencji lub ich braku, co jest jednym z czynników warunkujących pozytywny lub negatywny klimat społeczny instytucji resocjalizacyjnej¹⁰⁹. Warto też podkreślić, że zaspokojona potrzeba autonomii uwidacznia się wówczas, gdy otoczenie daje nam prawo do własnych decyzji, wolności, zgody na popełnianie błędów, wolności w eksploracji nowych obszarów i dostawania wsparcia w razie problemów¹¹⁰.

¹⁰⁷ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*

¹⁰⁸ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 216.

¹⁰⁹ S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1013–1026; J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role...*, s. 4610.

¹¹⁰ J. Klosko, J.S. Young, *Program zmiany sposobu życia. Uwalnianie się z pułapek psychologicznych*, GWP, Gdańsk 2017.

3.2.3. Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji

Wydaje się, że w środowisku placówki resocjalizacyjnej, gdzie rzeczywistość dnia codziennego jest uregulowana formalnie, trudno szukać przestrzeni na wyrażanie swoich potrzeb i emocji. Potrzeba ta jednak powinna być łączona ze zdrowym przekonaniem, że potrzeby jednostki liczą się tak samo jak innych, że jest miejsce na „normalne” wyrażanie potrzeb, emocji i uczuć. W analizowanych raportach podstawowych kategoria ta nie była reprezentowana często, bardziej widoczna była w badaniach, których podmiotem był personel placówek resocjalizacyjnych. I tak w badaniach Wołowskiej (2019) poczucie wolności pracownika w wyrażaniu własnych, prawdziwych uczuć w pełnionej roli zawodowej było istotnym elementem poczucia bezpieczeństwa u kadry penitencjarnej¹¹¹. W badaniach akcentowano też psychologiczne znaczenie pracy rozumiane jako poczucie zrównoważonej wymiany między zaangażowaniem w pracę i poznawczą lub emocjonalną energią, co może wskazywać na konieczność zdrowej równowagi między czasem na pracę i na odpoczynek od niej¹¹².

Wolność wyrażania uczuć i emocji w raportach podstawowych przejawiała się też w możliwości uczestniczenia przez wychowanków czy osadzonych w podejmowaniu decyzji dotyczących ich samych lub placówki. Udział w podejmowaniu decyzji był przedmiotem badań w zespole Wells (2016), gdzie koncentrowano się na zmiennych środowiskowych, które uznają za istotne korelaty związane z problematyką rotacji pracowników w instytucjach penitencjarnych dla nieletnich¹¹³. Możliwość partycypacji w procesach decyzyjnych zgodnie z własnymi potrzebami i uczuciami była jednym z wymiarów klimatu organizacyjnego instytucji resocjalizacyjnej w badaniach zespołu Kim (2024)¹¹⁴.

Wnioski z analizy raportów podstawowych wskazują też, że brak możliwości autentycznego wyrażania swoich emocji i uczuć prowadzi do depersonalizacji relacji opiekunów z młodzieżą i relacji między wychowankami, co przekłada się na negatywny klimat społeczny placówki¹¹⁵.

3.2.4. Potrzeba funkcjonowania w realistycznych granicach i samokontroli

Ten wymiar klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej zidentyfikowany w trakcie analizy tematycznej raportów podstawowych można ująć jako odczuwaną lub manifestowaną potrzebę pensjonariuszy (wychowanków, klientów, ale i personelu takiej placówki) do przebywania czy poruszania się w jasno określonych granicach czy wytycznych dla swojego

¹¹¹ A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*, s. 33–46.

¹¹² A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*, s. 33–46.

¹¹³ J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent...*, s. 1558–1579.

¹¹⁴ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 717.

¹¹⁵ L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential...*, s. 3.

funkcjonowania. Poczucie to łączy się z możliwością samokontroli, natomiast jest dalekie od nadmiernej kontroli zewnętrznej. Kategoria ta jest bliska poczuciu sprawiedliwości, ale bardziej odnosi się do przejrzystości zasad obowiązujących w placówce i wiedzy o tych zasadach, co zapewnia jednostce poczucie bezpieczeństwa.

W raporcie zespołu Minor (2014), gdzie podmiotem badań była kadra placówki, zidentyfikowano istotne przekonanie, że gdy zasady są egzekwowane w sposób uczciwy, to zwiększa to satysfakcję i redukuje stres wśród personelu i samych osadzonych¹¹⁶. Funkcjonowanie w placówce, gdzie obowiązuje regulamin, wymaga też odpowiedzialności za swoje postępowanie tak u osadzonych czy wychowanków, jak i u personelu i widoczne jest także we wzajemnych relacjach między tymi dwoma grupami. Regulamin placówki sankcjonuje także zachowania impulsywne, agresywne i nieadekwatne do panujących zasad.

W badaniach zespołu Lanctôt (2016), cytowanych już wielokrotnie, wzięto pod uwagę jasność zasad i regulaminowych kar oraz postrzeganie ich jako sprawiedliwe w placówce opiekuńczej¹¹⁷. Realistyczne granice odnoszą się też do pewnego poczucia harmonii, spójności, do doświadczeń związanych z momentem przyjęcia do aresztu śledczego lub więzienia oraz do relacji pomiędzy personelem a osadzonymi¹¹⁸. Z drugiej strony natomiast osoba „prawidłowo” funkcjonująca w placówce respektuje zasady w niej panujące, nie wymaga od innych specjalnego traktowania i nie formułuje nadmiernych roszczeń. Najczęściej w analizowanych raportach podstawowych kategoria potrzeby realistycznych granic i utrzymywania samokontroli była wiązana z poczuciem bezpieczeństwa i sprawiedliwości w organizacji placówki. Określana była też jako sprawiedliwość systemu więziennego, obowiązujących procedur i zasad działania zakładu lub placówki¹¹⁹.

3.2.5. Organizacja i satysfakcja z pracy wychowawców

Analiza tematyczna zgromadzonych raportów i opracowań dotyczących klimatu społecznego w instytucjach resocjalizacyjnych, opiekuńczych i penitencjarnych pozwoliła na wyodrębnienie następujących kategorii: sprawiedliwość, struktura instytucji i konsekwencji funkcjonowania (w) instytucji oraz współpraca. Kategorie te odzwierciedlają zarówno formalno-organizacyjne, jak i psychospołeczne aspekty funkcjonowania instytucji oraz ich wpływ na dobrostan uczestników życia instytucjonalnego – wychowanków, opiekunów i personelu (tabela 5).

¹¹⁶ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326.

¹¹⁷ N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, M. Frechette, *Girls' Perceptions of Their Relationships...*, s. 167–187.

¹¹⁸ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network...*, s. 243.

¹¹⁹ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 220–222; L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential...*

Tabela 5. Kategorie do analizy wymiaru organizacyjnego placówki resocjalizacyjnej

Kategoria	Opis tematyczny	Odniesienia w tekście/ przykładowe źródła	Liczba wystąpień
Sprawiedliwość	Obejmuje poczucie uczciwego traktowania, sprawiedliwość proceduralną i organizacyjną, równość dostępu do zasobów i decyzji, przejrzystość zasad oraz konsekwencję w ich stosowaniu. Sprawiedliwość tworzy podstawę zaufania i morale, wpływa na klimat organizacyjny, relacje interpersonalne oraz dobrostan uczestników instytucji.	Minor i in. (2014) – sprawiedliwość organizacyjna a satysfakcja i stres; Kim i in. (2024) – decyzje administracyjne a zdrowie psychiczne; Bosma i in. (2020) – sprawiedliwość w relacjach osadzonych; Blagden i in. (2016) – relacje edukacyjne; Lanctôt i in. (2016) – równość w egzekwowaniu zasad; Lugo (2016) – uczciwość i konsekwencja w stosowaniu reguł; Weinrath, Ricciardelli (2023) – jawność decyzji; Santos (2023) – konflikt i brak jasności ról; Međedović i in. (2024) – decyzje wobec pensjonariuszy.	9
Struktura instytucji i konsekwencje funkcjonowania (w) instytucji	Obejmuje formalne i nieformalne ramy funkcjonowania instytucji: kontrolę, porządek, komunikację, jasność ról, style zarządzania oraz ich wpływ na doświadczenia uczestników. Wysoka przejrzystość i współpraca sprzyjają stabilności, zaufaniu i efektywności, natomiast brak jasnych zasad prowadzi do stresu, wypalenia, chaosu i obniżonej motywacji. Kategorie konsekwencji obejmują morale, satysfakcję, zaangażowanie, stres, wypalenie zawodowe i lęk.	Nowak (2016) i Staniaszek (2018) – jawność organizacyjna, adekwatna kontrola, stabilność; Kim i in. (2024) – komunikacja, rozwój zawodowy, relacje interpersonalne; Lugo (2016) – modele zarządzania (kontrola, odpowiedzialność, konsensus); Silva i in. (2022) – funkcjonalność, współpraca, klimat organizacyjny; Wells i in. (2016) – jasność ról i satysfakcja; Jaegers i in. (2019) – stres i depresja; Garland i in. (2014) – wsparcie społeczne; Bosma i in. (2020) – struktura i bezpieczeństwo; Santos (2023) – konflikt ról; Minor i in. (2014) – morale i motywacja; Mielczarek (2024) – stres i efektywność oddziaływań.	12
Współpraca	Obejmuje relacje wychowanków z rodziną, wsparcie emocjonalne, spójność i konflikty rodzinne oraz kontakt z bliskimi jako element klimatu społecznego. Współpraca z rodziną sprzyja adaptacji wychowanków, zmniejsza skutki stresu instytucjonalnego i wspiera reintegrację społeczną. W ujęciu systemowym oznacza także uczestnictwo placówki w sieci współpracy międzyinstytucjonalnej obejmującej rodzinę.	Costa, Matos, Silva (2020) – jakość relacji rodzinnych w placówkach; Bosma i in. (2020) – kontakt z rodziną i satysfakcja z wizyt; Međedović i in. (2024) – rodzina jako czynnik reintegracji; Nowak (2016) – współpraca międzyinstytucjonalna z rodzinami wychowanków; Minor i in. (2014) i Roy (2022) – morale i motywacja.	6

Źródło: opracowanie A. Barczykowska.

Kategoria sprawiedliwość odnosi się do poczucia uczciwego traktowania, sprawiedliwości proceduralnej i organizacyjnej, a także równego dostępu do zasobów i decyzji w instytucjach resocjalizacyjnych i penitencjarnych. W analizowanych tekstach sprawiedliwość pojawia się jako jeden z kluczowych elementów budujących klimat społeczny, wpływający na morale pracowników, relacje interpersonalne i dobrostan uczestników instytucji. Minor i in. (2014) wskazują, że poczucie sprawiedliwości organizacyjnej podnosi satysfakcję i obniża poziom stresu wśród personelu¹²⁰. Podobnie Kim i in. (2024) opisują sprawiedliwość decyzji

¹²⁰ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326.

administracyjnych jako czynnik sprzyjający zdrowiu psychicznemu¹²¹. Bosma i in. (2020) wiążą poczucie sprawiedliwości z relacjami wśród osadzonych¹²², natomiast Jakimiuk (2024) oraz Blagden i in. (2016) akcentują znaczenie sprawiedliwości w relacjach edukacyjnych i resocjalizacyjnych¹²³. Lanctôt i in. (2016) wykazali, że percepcja sprawiedliwości w egzekwowaniu reguł oraz równość w traktowaniu są kluczowe dla postrzegania środowiska opiekuńczego przez wychowanków¹²⁴. Lugo (2016), posługując się skalą *Correctional Institutions Environment Scale* (CIES), potwierdziła, że uczciwość i konsekwencja w stosowaniu zasad wzmacniają zaufanie wobec instytucji¹²⁵. Podobnie Weinrath i Ricciardelli (2023) wskazali, że przejrzystość zasad i jawność sposobu przyznawania przywilejów stanowią istotny komponent sprawiedliwości systemu więziennego, a brak tych elementów rodzi poczucie niesprawiedliwości i oporu wobec personelu¹²⁶. Santos i in. (2023) zwracają uwagę, iż zły klimat organizacyjny rozumiany był jako wysoki poziom konfliktu ról oraz niski poziom jasności ról i poczucia sprawiedliwości. Taki klimat obniża zdolność opiekunów do skutecznego reagowania na potrzeby młodzieży i nawiązywania z nimi wspierających relacji, co zwiększa poziom stresu, wskaźniki rotacji i depersonalizację relacji opiekunów z młodzieżą¹²⁷. W badaniach Međedović i in. (2024) sprawiedliwość wyraża się w podejściu do pensjonariuszy przebywających w instytucjach oraz sposobie podejmowania decyzji ich dotyczących. Wspólnym mianownikiem dla wszystkich tych ujęć jest przekonanie, że percepcja sprawiedliwości w instytucji wpływa bezpośrednio na zaufanie, poczucie bezpieczeństwa i poziom zaangażowania członków organizacji¹²⁸.

Drugą wyodrębnioną kategorią jest struktura instytucji rozumiana jako zespół zasad, procedur i form organizacyjnych regulujących funkcjonowanie placówki wraz z konsekwencjami jej kształtu. W ujęciu R. Moosa oraz jego kontynuatorów struktura stanowi jeden z trzech podstawowych wymiarów klimatu społecznego. Nowak (2016) i Staniaszek (2018) w swoich opracowaniach podkreśliły, że jawność organizacyjna, adekwatna kontrola oraz konsekwencja w stosowaniu zasad budują poczucie stabilności i zaufania wobec instytucji¹²⁹. Međedović i in. (2024) oraz Kim i in. (2024) wskazują, że klimat organizacyjny

¹²¹ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 716–734.

¹²² A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwebeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*, s. 356–380.

¹²³ B. Jakimiuk, *Students' Perception of Learning Environment...*, s. 123–137; N. Blagden, B. Winder, C. Hames, „*They Treat Us Like Human Beings*”..., s. 371–396.

¹²⁴ N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „*Residential Treatment for Children & Youth*” 2016, t. 33, s. 247–264.

¹²⁵ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

¹²⁶ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 197–222.

¹²⁷ L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth...*

¹²⁸ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 189–210.

¹²⁹ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego...*, s. 249–262; M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 87–104.

współtworzony jest przez jakość zarządzania¹³⁰. Kim i in. (2024) zwracają uwagę na jasną i otwartą komunikację, szacunek dla pracy, relacje interpersonalne między pracownikami oraz możliwości rozwoju zawodowego i dążenie do doskonałości zawodowej jako kluczowe dla organizacji. Te same badania wskazują, że wysoka przejrzystość struktur i efektywna komunikacja wewnętrzna umożliwiają realizację zadań oraz redukują poczucie chaosu organizacyjnego. Z perspektywy zarządzania personelem jasność ról i współpraca zespołowa budują poczucie spójności i efektywności funkcjonowania całej instytucji¹³¹. Badacze Wells i in. (2016) oraz Lanctôt i in. (2016) podkreślają, że brak klarowności co do obowiązków i celów pracy osłabia satysfakcję zawodową i sprzyja frustracji, przyczyniając się do rotacji kadry¹³². Z kolei doświadczane wsparcie społeczne – zarówno ze strony współpracowników, jak i społeczeństwa – wzmacnia morale i poczucie sensu pracy (Jaegers i in., 2019; Garland i in., 2014)¹³³. Silva i in. (2022) łączą strukturę organizacyjną z postawami wobec pracy i funkcjonalnością¹³⁴. Lugo (2016) przedstawia modele zarządzania (kontroli, odpowiedzialności, konsensusu) jako determinanty struktury organizacyjnej. Każdy z nich różni się stopniem formalizacji relacji i komunikacji, co przekłada się na poziom zaufania oraz stabilność funkcjonowania instytucji¹³⁵. Bosma i in. (2020) oraz Stasch i in. (2018) podkreślają znaczenie struktury i bezpieczeństwa dla klimatu więziennego¹³⁶.

Jakość organizacji instytucji znajduje odzwierciedlenie w pozytywnych lub negatywnych konsekwencjach funkcjonowania (w) instytucji. Do podkategorii, które w tym wymiarze się ujawniły, należy zaliczyć: satysfakcję z pracy, motywację czy gotowość do podejmowania współpracy, a z drugiej strony doświadczanie negatywnych uczuć takich jak strach lub wypalenie zawodowe. Lugo (2016) podkreśliła, że klimat społeczny kształtują przede wszystkim codzienne interakcje między personelem a osadzonymi – zaufanie, dostępność opiekunów i jakość komunikacji są tu kluczowe¹³⁷. Minor i in. (2014) wskazują, że traktowanie pracowników w sposób, który postrzegają jako uczciwy, buduje przekonanie, że pracownicy są szanowani i ceni. Poczucie szacunku i wartości prawdopodobnie podnosi postrzeganie przynależności i motywacji w organizacji¹³⁸. Z kolei Kim i in. (2021) oraz Wells

¹³⁰ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 189–210; J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 716–734.

¹³¹ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 716–734.

¹³² J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent...*, s. 1558–1579; N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, s. 247–264.

¹³³ L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies...*, s. 240–261; B. Garland, E.G. Lambert, N.L. Hogan, B. Kim, T. Kelley, *The Relationship of Affective and Continuance Organizational Commitment with Correctional Staff Occupational Burnout*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 10, s. 1191–1211.

¹³⁴ C.S. Silva, S. Ornelas, H. Carvalho, E. Magalhães, M.M. Calheiros, *Organizational Social Context and Academic...*

¹³⁵ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons...*, s. 357–382.

¹³⁶ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwebeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*, s. 356–380; J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role...*

¹³⁷ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

¹³⁸ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326.

i in. (2016) akcentują znaczenie współpracy zespołowej, jakości komunikacji i zaufania między pracownikami¹³⁹.

Zdaniem Nowak (2016) i Staniaszek (2018) zły klimat organizacyjny, charakteryzujący się konfliktem ról i brakiem jasności w relacjach, prowadzi natomiast do wzrostu stresu i depersonalizacji¹⁴⁰. Jaegers i in. (2019) wskazali, że zaburzony klimat relacyjny koreluje z występowaniem objawów depresyjnych wśród funkcjonariuszy¹⁴¹.

Strach stanowi kategorię opartą na doświadczeniu zagrożenia, braku bezpieczeństwa i stresu emocjonalnego w środowisku instytucjonalnym. W badaniach nad klimatem społecznym jest on często analizowany jako odwrotność poczucia bezpieczeństwa. Tonkin i in. (2016) oraz Santos i in. (2023) opisują lęk i zagrożenie jako kluczowe elementy emocjonalnego wymiaru klimatu¹⁴². Woessner i Schwedler (2014) wprowadzają pojęcie skali strachu przed osadzonymi¹⁴³, natomiast Jaegers i in. (2019) łączą wysoki poziom lęku z wypaleniem zawodowym¹⁴⁴. Pinchover i in. (2014) oraz Mielczarek (2024) wskazują, że poczucie zagrożenia jest bezpośrednio powiązane z jakością relacji interpersonalnych i efektywnością oddziaływań wychowawczych¹⁴⁵.

Wypalenie zawodowe to kategoria opisująca skutki negatywnego klimatu organizacyjnego, braku wsparcia i przeciążenia emocjonalnego. Jaegers i in. (2019) opisują związek między wypaleniem a depresją wśród funkcjonariuszy więziennych¹⁴⁶. Kim i in. (2024) wskazują, że klimat organizacyjny o niskim poziomie sprawiedliwości i komunikacji nasila objawy stresu¹⁴⁷. Silva i in. (2022) opisują przeciążenie emocjonalne opiekunów w placówkach¹⁴⁸, a Minor i in. (2014) łączą wypalenie z obniżonym morale¹⁴⁹. Lugo (2016) podkreśla znaczenie przywództwa i wsparcia jako czynników ochronnych¹⁵⁰.

Trzecią kategorią ujawnioną w trakcie analizy tematycznej jest współpraca. Odnosi się ją do relacji interpersonalnych, komunikacji i kooperacji w środowisku wychowawczym i poza

¹³⁹ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 716–734; J.B. Wells, K.I. Minor, E.G. Lambert, J.L. Tilley, *A Model of Turnover Intent and Turnover Behavior Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2016, t. 43, nr 11, s. 1558–1579.

¹⁴⁰ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego...*, s. 249–262; M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 87–104.

¹⁴¹ L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression...*, s. 240–261.

¹⁴² L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth...*; M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing...*, s. 1376–1405.

¹⁴³ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 862–879.

¹⁴⁴ L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression Among...*, s. 240–261.

¹⁴⁵ S. Pinchover, S. Attar-Schwartz, *Institutional Social Climate and Adjustment Difficulties of Adolescents in Residential Care: The Mediating Role of Victimization by Peers*, „Children and Youth Services Review” 2024, t. 44, s. 112–124; M. Mielczarek, *Funkcjonowanie Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych...*, s. 45–63.

¹⁴⁶ L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression...*, s. 240–261.

¹⁴⁷ J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact...*, s. 716–734.

¹⁴⁸ C.S. Silva, S. Ornelas, H. Carvalho, E. Magalhães, M.M. Calheiros, *Organizational Social Context and Academic...*

¹⁴⁹ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326.

¹⁵⁰ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons...*, s. 357–382.

nim. Analiza tematyczna ujawniła jej dwa wymiary: pracowniczy oraz instytucjonalno-rodzinny (rodzicielski).

Wysoki poziom współpracy sprzyja tworzeniu pozytywnego klimatu społecznego instytucji, wzmacnia procesy integracji zespołu i poczucie wsparcia. Strijbosch i in. (2019) opisują współtworzenie klimatu przez uczestników placówki¹⁵¹. Costa i in. (2020) oraz Silva i in. (2022) łączą współpracę z jasnością ról i zaangażowaniem w realizację zadań¹⁵². Badania Minor i in. (2014) pokazały, że pozytywne postrzeganie współpracowników oraz współpraca są powiązane pozytywnie z morale funkcjonariuszy instytucji penitencjarnych. Współpraca w miejscu pracy ułatwia realizację zadań, zwiększa skuteczność i sprzyja pogłębianiu doświadczenia zawodowego. Jednocześnie przekazuje pracownikom informację, że są cenieni, co wzmacnia ich morale, poczucie przynależności i motywację do osiągania wspólnych celów¹⁵³. Roy i in. (2022) podkreślają, że współpraca jest podstawą morale i skuteczności działań wychowawczych¹⁵⁴.

Costa i in. (2020) zwracają uwagę na jakość relacji rodzinnych – spójność, konflikt i ekspresję emocji – jako istotny komponent klimatu społecznego placówek dla dzieci i młodzieży¹⁵⁵. Wyniki badań wskazują, że wspierające, komunikatywne środowisko rodzinne sprzyja lepszej adaptacji wychowanków i łagodzi skutki stresu instytucjonalnego. W środowiskach penitencjarnych, jak zauważają Bosma i in. (2020), utrzymywanie kontaktu z rodziną – zarówno poprzez wizyty, jak i kontakt korespondencyjny – wpływa na percepcję klimatu więziennego, wzmacnia poczucie podmiotowości i motywację do readaptacji¹⁵⁶. Podobne wnioski formułują Međedović i współautorzy (2024), wskazując, że rodzina pełni funkcję stabilizującą, stanowiąc pomost między doświadczeniem izolacji a procesem reintegracji społecznej¹⁵⁷.

Współpraca z rodziną ma także wymiar systemowy, a raport Nowak (2016) opisuje ją jako część szerszej sieci współpracy międzyinstytucjonalnej, obejmującej szkoły, ośrodki pomocy społecznej i lokalne organizacje. Integracja działań instytucji z rodzinami wychowanków pozwala na holistyczne oddziaływanie wychowawcze, sprzyjając spójności celów i stabilności emocjonalnej uczestników procesu resocjalizacyjnego¹⁵⁸.

¹⁵¹ E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissink, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate Together: How Monitoring Instruments Are Part of an Improvement Process in Residential Care for Children*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 96, s. 464–471.

¹⁵² C.S. Silva, S. Ornelas, H. Carvalho, E. Magalhães, M.M. Calheiros, *Organizational Social Context and Academic...*; M. Costa, B. Melim, S. Tagliabue, C.P. Mota, P.M. Matos, *Predictors of the Quality of the Relationship...*

¹⁵³ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326.

¹⁵⁴ C. Roy, J. Morizot, J. Lamothe, S. Geoffrion, *The Influence of Residential Workers' Social Climate on the Use of Restraint and Seclusion: A Longitudinal Study in a Residential Treatment Center for Youth*, „Children and Youth Services Review” 2022, t. 114.

¹⁵⁵ M. Costa, B. Melim, S. Tagliabue, C.P. Mota, P.M. Matos, *Predictors of the Quality of the Relationship...*

¹⁵⁶ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*, s. 356–380.

¹⁵⁷ J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 189–210.

¹⁵⁸ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego...*, s. 249–262.

W badaniu Lugo (2016) współpraca (pojęcie to nie jest używane wprost) ma charakter wewnątrzinstytucjonalny i obejmuje dwa poziomy: współpracę między członkami personelu oraz współdziałanie personelu z wychowankami. W obu przypadkach stanowi ona kluczowy czynnik pozytywnego klimatu organizacyjnego i społecznego – sprzyja zaufaniu, morale, efektywności pracy i adaptacji wychowanków. Współpracujący zgodnie personel jest przejawem funkcjonalności instytucji¹⁵⁹.

Przeprowadzona synteza wskazuje, że wymiar organizacyjno-strukturalny stanowi jeden z kluczowych wymiarów klimatu społecznego instytucji. Sprawiedliwość organizacyjna, przejrzystość zasad, jasno określona struktura ról oraz jakość współpracy – zarówno wewnątrz zespołu, jak i z rodzinami wychowanków – tworzą podstawę pozytywnego klimatu społecznego, opartego na zaufaniu, poczuciu bezpieczeństwa i wzajemnym szacunku. Dobrze zorganizowana instytucja zapewnia stabilność i przewidywalność, które sprzyjają dobrostanowi personelu oraz wychowanków, a także efektywności procesów wychowawczych i resocjalizacyjnych. Wyniki syntezy pozwalają powiedzieć, że klimat społeczny instytucji kształtowany jest nie tylko przez relacje interpersonalne, lecz również przez sposób zarządzania, komunikację i sprawiedliwość proceduralną. Transparentne i wspierające funkcjonowanie instytucji sprzyja satysfakcji, motywacji i zaangażowaniu tak personelu, jak i użytkowników placówki. Brak klarowności, wsparcia i współpracy prowadzi do obniżenia morale, stresu i wypalenia zawodowego.

Bibliografia

- Blagden N., Winder B., Hames C., „*They Treat Us Like Human Beings*” – *Experiencing a Therapeutic Sex Offenders’ Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 4, s. 371–396.
- Bosma A.Q., van Ginneken E., Palmen H., Pasma A.J., Beijersbergen K.A., Nieuwbeerta P., *A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate Questionnaire*, „The Prison Journal” 2020, t. 100, nr 3, s. 356–380.
- Costa M., Melim B., Tagliabue S., Mota C.P., Matos P.M., *Predictors of the Quality of the Relationship with Caregivers in Residential Care*, „Children and Youth Services Review” 2020, t. 108, art. 104566.
- Garland B., Lambert E.G., Hogan N.L., Kim B., Kelley T., *The Relationship of Affective and Continuance Organizational Commitment with Correctional Staff Occupational Burnout*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 10, s. 1191–1211.
- Jaegers L.A., Matthieu M.M., Werth P., Ahmad S.O., Barnidge E., Vaughn M.G., *Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies*, „The Prison Journal” 2019, t. 100, nr 2, s. 240–261.

¹⁵⁹ M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

- Jakimiuk B., *Students' Perception of Learning Environment: As-Is and Should-Be*, „Podstawy Edukacji / Education for Diversity, Equity, and Inclusion” 2024, t. 17, s. 123–137.
- Karłyk-Ćwik A., *Style humoru wychowanków i wychowawców a klimat społeczny placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 2, s. 173–194.
- Kim J., Caspers H., Jahic I., TenNapel M., *Organizational Climate and Its Impact in a Women's Prison on the Mental Health of Correctional Staff*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2024, t. 40, nr 4, s. 716–734.
- Kusztal J., *Juvenile Justice System in Poland*, [w:] *Polish Contributions to Criminology*, red. B. Kaucz, Springer 2025, s. 113–127.
- Lancôt N., Lemieux A., Mathys C., *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, s. 247–264.
- Leipoldt J.D., Kaye N.S., Harder A.T., Grietens H., Rimehaug T., *Refining the COPES to Measure Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care*, „Child & Youth Care Forum” 2018, t. 47, s. 173–197.
- Lugo M., *Measuring Organizational Climate in Prisons*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2016, t. 32, nr 4, s. 357–382.
- Međedović J., Drndarević N., Milićević M., *Integrating Standard and Network Psychometrics to Assess the Quality of Prison Life in Serbia*, „Journal of Criminology” 2024, t. 57, nr 2, s. 189–210.
- Mielczarek M., *Funkcjonowanie Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych w dobie pandemii COVID-19*, „Probacja” 2024, nr 4, s. 45–63.
- Minor K.I., Wells J.B., Lambert E.G., Keller P., *Personal and Work Environment Antecedents of Job Morale Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 11, s. 1308–1326.
- Moos R., *Evaluating Correctional and Community Settings*, John Wiley & Sons, New York–London–Sydney–Toronto 1975.
- Nowak B.M., *Klimat społeczny instytucjonalnego rodzinnego środowiska wychowawczego*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 12, s. 249–262.
- Pinchover S., Attar-Schwartz S., *Institutional Social Climate and Adjustment Difficulties of Adolescents in Residential Care: The Mediating Role of Victimization by Peers*, „Children and Youth Services Review” 2024, t. 44, s. 112–124.
- Roy C., Morizot J., Lamothe J., Geoffrion S., *The Influence of Residential Workers' Social Climate on the Use of Restraint and Seclusion: A Longitudinal Study in a Residential Treatment Center for Youth*, „Children and Youth Services Review” 2022, t. 114, art. 106530.
- Santos L., Martins J., do Rosario Pinheiro M., Ribeiro da Silva D., Rijo D., *Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth: Psychometric Properties and Measurement Invariance*, „Children and Youth Services Review” 2023, t. 148, art. 106759.
- Silva C.S., Ornelas S., Carvalho H., Magalhães E., Calheiros M.M., *Organizational Social Context and Academic Achievement of Youth in Residential Care: The Mediating Role of Youth-Caregiver Relationship Quality*, „Children and Youth Services Review” 2022, t. 137, art. 106478.

- Staniaszek M., *Diagnoza klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2018, t. 21, s. 87–104.
- Stasch J., Yoon D., Sauter J., Hausam J., Dahle K.P., *Prison Climate and Its Role in Reducing Dynamic Risk Factors During Offender Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2018, t. 62, nr 14, s. 4539–4558.
- Strijbosch E.L.L., Wissink I.B., van der Helm G.H.P., Stams G.J.J.M., *Building a Positive Group Climate Together: How Monitoring Instruments Are Part of an Improvement Process in Residential Care for Children*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 96, s. 464–471.
- Tonkin M., *A Review of Questionnaire Measures for Assessing the Social Climate in Prisons and Forensic Psychiatric Hospitals*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 12, s. 1376–1405.
- Weinrath M., Ricciardelli R., *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 197–222.
- Wells J.B., Minor K.I., Lambert E.G., Tilley J.L., *A Model of Turnover Intent and Turnover Behavior Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2016, t. 43, nr 11, s. 1558–1579.
- Włodarczyk-Madejska J., *Przestępczość nieletnich*, [w:] *Kryminologia*, red. P. Chomczyński, P. Frąckowiak, D. Woźniakowska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2024, s. 159–180.
- Woessner G., Schwedler A., *Correctional Treatment of Sexual and Violent Offenders: Therapeutic Change, Prison Climate, and Recidivism*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 7, s. 862–879.
- Wołowska A., *Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2019, t. 38, z. 3, s. 33–46.

3.3. Narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej w świetle przeglądu systematycznego

Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejka, Justyna Kuształ

Do analizy włączono 44 raporty podstawowe zidentyfikowane w przeglądzie systematycznym w celu odpowiedzi na drugie pytanie badawcze odnoszące się do sposobów pomiaru klimatu społecznego, a precyzyjnie rzecz ujmując, do wykorzystanych narzędzi badawczych.

W raportach włączonych do syntezy wyróżniono zarówno narzędzia wystandaryzowane, jak i autorskie. Wśród narzędzi z pierwszej grupy, używanych co najmniej w dwóch raportach podstawowych, wyróżnić należy: *The Social Climate Scales* Rudolfa Moosa (CIES i SKS), *Essen Climate Evaluation Schema* (Essen CES), *Maslach Burnout Inventory* (MBI), *The Prison Group Climate Inventory* (PGCI), *Measuring the Quality of Prison Life* (MQPL) i *Community Oriented Programs Environment Scale* (COPES). Narzędzia te zostaną zaprezentowane poniżej.

Najczęściej w analizowanych raportach podstawowych opisywane są kwestionariusze należące do grupy skal dotyczących klimatu społecznego (*The Social Climate Scales*) opracowanych przez R. Moosa¹⁶⁰. Zostały one scharakteryzowane poniżej.

Jedną z wersji narzędzia to Skala Klimatu Społecznego (*Correctional Institutions Environment Scale* – CIES), występująca też pod nazwą WAS (*Ward Atmosphere Scale*), która mierzy aktualne środowisko społeczne instytucji w percepcji osób badanych¹⁶¹. Jest to najstarsze i najczęściej używane narzędzie pomiarowe, co stwierdzono metodą przeglądu systematycznego przeprowadzonego przez Tonkina w 2016 roku¹⁶². Narzędzie adresowane jest do wychowanków i do personelu. Wyniki przeglądu systematycznego pozwoliły na sformułowanie wniosku, że pozytywny klimat społeczny, mierzony kwestionariuszem CIES/WAS, pokazuje statystycznie istotne związki z objawami depresji, polityką penitencjarną (np. postawa resocjalizacyjna *versus* punitywne), stosunkiem personelu do wychowanków lub osadzonych, autorytaryzmem, sympatią do personelu, skłonnością do angażowania się w bardziej proaktywne, inicjowane przez siebie zachowania, pozytywną zmianą zachowania podczas pobytu w zakładzie karnym i ponownym skazaniem po zwolnieniu. Równocześnie jednak, co dotyczy wielu zidentyfikowanych podczas przeglądu badań prowadzonych z wykorzystaniem narzędzia CIES, nie znaleziono statystycznie istotnego związku między klimatem społecznym a stresem zawodowym wśród personelu, naruszeniami regulaminu, satysfakcją pracowników czy objawami lęku. Zatem nie da się jednoznacznie ocenić trafności tego narzędzia i jego poszczególnych podskal¹⁶³. Tonkin (2016) ponadto stwierdza, że w raportach podstawowych włączonych do przeglądu pojawiły się opinie innych autorów wykorzystujących ten kwestionariusz, że jest on zbyt długi do wielokrotnych badań klinicznych i że treść itemów brzmi nieaktualnie. Zaleca przy tym stosowanie triangulacji badań i narzędzi badawczych w celu zobiektywizowania pomiaru¹⁶⁴.

Kwestionariusz CIES składa się z 9 skal, przyporządkowanych do 3 obszarów gromadzących (czynniki wyższego rzędu), natomiast WAS składa się z 10 skal, pogrupowanych w 3 obszary (czynniki wyższego rzędu). Obszar relacji składa się z podskal: (1) Zaangażowanie, (2) Wsparcie i (3) Spontanizacja. Obszar rozwoju osobistego składa się z podskal: (4) Autonomia, (5) Praktyczna Orientacja na praktykę, (6) Orientacja na problemy oraz (7) Gniew i Agresja, które są włączone do kwestionariusza WAS, ale nie funkcjonują w kwestionariuszu CIES. Trzeci badany obszar to tzw. utrzymanie systemu i składają się na niego

¹⁶⁰ Por. R.H. Moos, *Evaluating Correctional and Community Settings*; R.H. Moos, *Correctional Institutions Environment Scale: Sampler Set*, Menlo Park (CA) 1974; R.H. Moos, *The Social Climate Scales: A User's Guide*; cyt za: M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 181.

¹⁶¹ M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing...*, s. 1385; M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 87–104.

¹⁶² M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing...*, s. 1376–1405.

¹⁶³ M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing...*, s. 1390.

¹⁶⁴ M. Tonkin, *A Review of Questionnaire Measures for Assessing...*, s. 1390; por. także: N. Schalast, M. Redies, M. Collins, J. Stacey, K. Howells, *EssenCES: A Short Questionnaire for Assessing the Social Climate of Forensic Psychiatric Wards*, „Criminal Behaviour and Mental Health” 2008, t. 18, s. 49–58.

podskale: (8) Porządek i organizacja, (9) Przejrzystość (transparentność, jasność reguł) oraz (10) Kontrola personelu.

Narzędzie to zostało zaadaptowane przez L. Pytkę i nazwane Skala Klimatu Społecznego¹⁶⁵ (tabela 6). Narzędzie w polskiej wersji składa się z 9 podskal, usytuowanych w 3 wymiarach¹⁶⁶:

- 1) Pierwszy wymiar to relacje interpersonalne, na które składają się takie kategorie jak: zaangażowanie, które mierzy stopień zaangażowania w wykonywanie codziennych zadań i obowiązków oraz wykazywanie inicjatywy, np. w relacjach społecznych; wsparcie, gdzie określa się, w jakim stopniu podopieczni są zachęceni do pomocy wobec innych podopiecznych oraz jak personel wspiera podopiecznych; ekspresja, gdzie określa się poziom, w jakim podopieczni oraz personel mogą otwarcie wyrażać swoje uczucia, w tym również uczucie złości.
- 2) Drugi wymiar to rozwój osobisty, na który składają się takie kategorie jak: autonomia, która określa stopień zachęcania wychowanków do podejmowania inicjatywy w planowaniu działań oraz objęciu kierownictwa; orientacja praktyczna, gdzie ocenia się zakres, w jakim podopieczni są przygotowywani do opuszczenia instytucji, poprzez przykładowo udział w szkoleniach zawodowych, działania edukacyjne czy trening społeczny; orientacja na problemy osobiste wskazuje stopień zachęcania wychowanków do introspekcji, autorefleksji i samorozumienia.
- 3) Trzeci wymiar klimatu społecznego to trzy podskale: Porządek i organizacja, Jasność celów i Kontrola wychowawcza, gdzie przedmiotem badań jest poziom utrzymania porządku i dobrej organizacji w placówce, percepcja dyscypliny panującej w placówce oraz poziom znajomości i świadomości obowiązujących w placówce zasad i regulaminu. Ponadto w wymiarze tym mieści się też sprawowanie kontroli i nadzoru personelu nad placówką i wychowankami, postrzeganie przez wychowanków funkcjonowania personelu przez samych wychowanków¹⁶⁷, a także sposoby komunikowania się, jawność organizacyjna oraz rodzaj kontroli i stosowane sankcje¹⁶⁸. Należy dodać, że narzędzie to przeznaczone jest do badania wychowanków instytucji korekcyjnej/resocjalizacyjnej oraz jej personelu, ale w badaniach w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego posłużono się tym narzędziem do badania rodziców i opiekunów wychowanków tych placówek¹⁶⁹. Rodzice zastępczy w tym badaniu weszli w rolę personelu placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego.

¹⁶⁵ R.H. Moos, *Evaluating Correctional and Community Settings*, s. 16–53; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna...*, s. 168–170.

¹⁶⁶ Anna Karłyk-Ćwik posługuje się w swoich badaniach nieco innym tłumaczeniem nazw poszczególnych skal: „Stosunki interpersonalne” (podskale: „Zaangażowanie”, „Podtrzymywanie” i „Ekspresja”), „Rozwój osobisty” (podskale: „Autonomia”, „Orientacja praktyczna”, „Orientacja na problemy osobiste”) oraz „System organizacyjny” (podskale: „Porządek i organizacja”, „Jasność celów” i „Kontrola wychowawcza”); por. A. Karłyk-Ćwik, *Style humoru wychowanków i wychowawców...*, s. 175.

¹⁶⁷ M. Staniaszek, *Diagnoza klimatu społecznego...*, s. 183.

¹⁶⁸ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego...*, s. 106.

¹⁶⁹ B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego...*

Tabela 6. Skala Klimatu Społecznego Instytucji Korekcyjnej R. Moosa w adaptacji L. Pytki

Skala Klimatu Społecznego Instytucji Korekcyjnej R. Moosa w adaptacji L. Pytki		
Wymiar	Podskala	Itemy/pytania
Relacje interpersonalne	Zaangażowanie	1...10
	Wsparcie emocjonalne	1...10
	Ekspresja	1...10
Rozwój osobisty	Autonomia	1...10
	Orientacja praktyczna	1...10
	Orientacja na problemy osobiste	1...10
System organizacyjny	Porządek i organizacja	1...10
	Jasność celów	1...10
	Kontrola wychowawcza	1...10

Źródło: opracowanie J. Kusztal na podstawie: A. Karłyk-Ćwik, *Style humoru wychowanków i wychowawców a klimat społeczny placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 12, s. 183; por. L. Pytki, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2008, s. 167–172.

Kolejnym stosowanym narzędziem do pomiaru klimatu w instytucjach był kwestionariusz Essen CES. Tabela 7 przedstawia 7 raportów podstawowych włączonych do analizy.

Tabela 7. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie Essen CES

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Blagden N., Winder B., Hames Ch.	„They Treat Us Like Human Beings” – Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	60(4)/2016
2.	Barker L. i in.	Validating the Essen Climate Evaluation Schema Modified for People with Learning Disabilities in a Low-Risk Secure Forensic Setting	Criminal Behaviour and Mental Health	31/2021
3.	Casey S., Day A., Reynolds J.	The Influence of Incarceration Length and Protection Status on Perceptions of Prison Social Climate	Criminal Justice and Behavior	43(2)/2016
4.	Davies J., O'Meara A.	Routine Practice in Staffed Community Accommodation (Approved Premises) in England and Wales: Quantitative Benchmarking from the First Year of a Longitudinal Study	Criminal Behaviour and Mental Health	28/2018
5.	Gaab S., Brazil I.A., de Vries M.G., Bulten B.H.	The Relationship Between Treatment Alliance, Social Climate, and Treatment Readiness in Long-Term Forensic Psychiatric Care: An Explorative Study	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	64(9)/2020
6.	Trotter Ch., Evans P., Powers T.	Improving Social Climate in Youth Detention	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	68(4)/2024

7.	Williams L.S., Green E.L.W., Chernoff W.A.	„There's More to It Than Just a Box Check”: Measuring Prison Climate in Three Correctional Facilities	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	36(8)/2019
----	--	---	---	------------

Źródło: opracowanie M. Piasecka.

Essen CES jest to narzędzie służące do pomiaru klimatu społecznego w instytucjach związanych z wymiarem sprawiedliwości, takich jak zakłady karne czy oddziały psychiatrii sądowej. Pierwotnie odnosił się do pomiaru klimatu na oddziałach psychiatrii sądowej, następnie został dostosowany do użytku w jednostkach penitencjarnych. W 1993 roku w Niemczech rozpoczęto prace nad kwestionariuszem, który z założenia miał być krótszy i bardziej ekonomiczny niż *Ward Atmosphere Scale* (WAS) autorstwa R. Moosa i współpracowników. Wynikiem tego procesu jest narzędzie składające się z 17 pozycji testowych, z czego 2 pozycje (1 i 17) nie są punktowane. Narzędzie mierzy następujące wymiary klimatu: wsparcie terapeutyczne (ang. *Therapeutic Hold/ Hold and Support*), spójność i wzajemne wsparcie (ang. *Cohesion and Mutual Support/ Inmate's Social Cohesion and Support*), a także poczucie bezpieczeństwa (ang. *Experienced Safety*)¹⁷⁰. Wymiary te są rozumiane w następujący sposób: (1) wsparcie terapeutyczne – postrzeganie stopnia, w jakim klimat sprzyja terapii i zmianom terapeutycznym, zainteresowanie personelu postępiami pacjenta/więźnia; (2) spójność i wzajemne wsparcie – wsparcie, które jest typowe dla społeczności terapeutycznych; (3) poczucie bezpieczeństwa – postrzegane zagrożenie agresją i przemocą. W pierwotnej wersji w Essen CES jest zastosowana skala od 0 do 4, jednak możemy się spotkać także z zastosowaniem 5-punktowej skali Likerta, z odpowiedziami od 1 (wcale się nie zgadzam) do 5 (w pełni się zgadzam). Wyższe wyniki w teście Essen CES świadczą o bardziej pozytywnym klimacie społecznym¹⁷¹.

Autorzy narzędzia założyli, że pomimo tego, iż jego struktura nie ma zaawansowanej podbudowy teoretycznej, to te trzy wspomniane wymiary wydają się mieć istotne znaczenie. Pierwszy z nich oparł na założeniu Rogersa dotyczącym tego, iż doświadczenie minimalnego poziomu wsparcia/przywiązania terapeutycznego jest istotną cechą zarówno środowiska terapeutycznego, jak i relacji. Drugi dotyczy spójności i wzajemnego wsparcia pacjentów, które to czynniki są ściśle powiązane z wynikami leczenia. Trzeci wymiar, związany z poczuciem bezpieczeństwa, wyprowadzili z teorii Masłowa dotyczącej podstawowych ludzkich potrzeb, zakładając, że skutecznego leczenia nie można przeprowadzić w atmosferze ciągłego agresywnego napięcia i zagrożenia przemocą¹⁷². Zatem ostatecznie kwestionariusz składa

¹⁷⁰ N. Blagden, B. Winder, C. Hames, „*They Treat Us Like Human Beings*”..., s. 378.

¹⁷¹ S. Casey, A. Day, J. Reynolds, *The Influence of Incarceration Length and Protection Status on Perceptions of Prison Social Climate*, „*Criminal Justice and Behavior*” 2016, t. 43, nr 2, s. 287.

¹⁷² N. Schalast, M. Redies, M. Collins, J. Stacey, K. Howells, *EssenCES: A Short Questionnaire*..., s. 51; L.S. Williams, E.L. Green, W.A. Chernoff, „*There's More to It Than Just a Box Check*”: Measuring Prison Climate in Three Correctional Facilities, „*International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*” 2019, t. 63, nr 8, s. 1354–1383.

się z trzech podskal: spójności, bezpieczeństwa i wsparcia. Każda z nich zawiera pięć pytań, a pozostałe dwa pytania nie są punktowane¹⁷³.

Essen CES może być stosowany wśród pracowników, osób dorosłych lub nieletnich. W tabeli 8 zaprezentowano pytania do pracowników. Kwestionariusze skierowane do więźniów lub nieletnich są podobne, lecz dostosowane do poszczególnych adresatów¹⁷⁴.

Tabela 8. Essen CES – wersja dla pracowników

<i>The Essen Climate Evaluation Schema Workers Questionnaire (Essen CES)</i>
1. W oddziale panuje atmosfera sprzyjająca życiu. 2. Osadzeni troszczą się o siebie nawzajem. 3. Mogą tu wystąpić naprawdę groźne sytuacje. 4. W tym oddziale osadzeni mogą otwarcie rozmawiać z personelem o wszystkich swoich problemach. 5. Nawet najślabszy osadzony znajduje wsparcie u współwięźniów. 6. W tym oddziale są naprawdę agresywni osadzeni. 7. Personel osobiście interesuje się postępami osadzonych. 8. Osadzeni troszczą się o problemy swoich współwięźniów. 9. Niektórzy osadzeni boją się innych osadzonych. 10. Członkowie personelu poświęcają dużo czasu na radzenie sobie z osadzonymi. 11. Kiedy osadzeni mają prawdziwe obawy, znajdują wsparcie u współwięźniów. 12. Czasami członkowie personelu czują się zagrożeni przez niektórych osadzonych. 13. Często osadzeni wydają się nie przejmować tym, czy osadzeni odnoszą sukcesy, czy porażki w swojej codziennej rutynie/programie. 14. Wśród osadzonych istnieje dobre wsparcie rówieśnicze. 15. Niektórzy osadzeni są tak pobudliwi, że trzeba się z nimi obchodzić bardzo ostrożnie. 16. Personel bardzo dobrze zna zatrzymanych i ich osobiste historie. 17. Zarówno zatrzymani, jak i personel czują się komfortowo w tym oddziale.

Źródło: opracowanie M. Piasecka na podstawie: N. Schalast, M. Tonkin, M. (eds.), *The Essen Climate Evaluation Schema – EssenCES: A Manual and More*, Hogrefe Publishing 2016; za: Ch. Trotter, P. Evans, T. Powers, *Improving Social Climate in Youth Detention*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2024, t. 68, nr 4, s. 361.

W badaniach prowadzonych przez Williams i współpracowników (2019) oddzielne kwestionariusze ankiety skierowane zostały do personelu (służby więziennej) oraz osób osadzonych. Do ankiety skierowanej dla pracowników jednostek penitencjarnych do 17 pozycji testowych Essen CES dodano 3 wybrane z WES-10, dotyczące zaufania, wewnętrznego wsparcia i odczuwania napięcia w jednostce penitencjarnej. Ponadto powtórzono 1 pytanie z narzędzia dla więźniów oraz dodano 2 pozycje – poczucie przynależności i sensu. Kwestionariusz składał się ostatecznie z łącznej liczby 23 pozycji testowych z 5-stopniową skalą Likerta. Zbierano także dane demograficzne oraz dano możliwość otwartej wypowiedzi. Z kolej narzędzie skierowane do więźniów wzbogacono o elementy z CVTRQ reprezentujące gotowość do zmiany oraz dodano 2 pozycje testowe dotyczące przynależności i sensu. Wyróżniono zmienną zależną: środowisko (przyjemna atmosfera, komfort przebywania w placówce) oraz kilka zmiennych niezależnych: (1) wsparcie personelu (czas na rozmowę,

¹⁷³ Ch. Trotter, P. Evans, T. Powers, *Improving Social Climate in Youth Detention*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2024, t. 68, nr 4, s. 353–369.

¹⁷⁴ Ch. Trotter, P. Evans, T. Powers, *Improving Social Climate...*, s. 360.

osobiste zainteresowanie, brak troski o sukces, znajomość osobistych historii, otwarta rozmowa); (2) wsparcie współosadzonych (troska o siebie nawzajem, najsłabsi znajdują wsparcie, troska o problemy, wsparcie rówieśnicze, autentyczna troska); (3) zagrożenie ze strony osób osadzonych (sytuacje zagrażające, agresywni współwięźniowie, poczucie zagrożenia, ostrożne zachowania, lęk przed innymi więźniami); (4) poczucie pewności (poczucie przynależności, poczucie sensu)¹⁷⁵. W tabeli 9 i tabeli 10 zaprezentowano pozycje testowe obu narzędzi.

Tabela 9. Narzędzie skierowane do osób osadzonych oparte na Essen CES wykorzystane w badaniach Williams i współpracowników (2019)

Ankieta dla więźniów
1. W tym zakładzie panuje znośna atmosfera.
2. Więźniowie troszczą się o siebie nawzajem.
3. Mogą tu wystąpić naprawdę groźne sytuacje.
4. W tym oddziale więźniowie mogą otwarcie rozmawiać z personelem o wszystkich swoich problemach.
5. Nawet najsłabszy więzień znajduje wsparcie u współwięźniów.
6. W tym zakładzie są naprawdę agresywni więźniowie.
7. Personel osobiście interesuje się postępami więźniów.
8. Więźniowie troszczą się o problemy swoich współwięźniów.
9. Niektórzy więźniowie boją się innych więźniów.
10. Członkowie personelu poświęcają dużo czasu na radzenie sobie z więźniami.
11. Kiedy więźniowie mają prawdziwe obawy, znajdują wsparcie u swoich współwięźniów.
12. Czasami członkowie personelu czują się zagrożeni przez niektórych więźniów.
13. Często personel wydaje się nie przejmować tym, czy więźniowie odnoszą sukcesy, czy porażki w codziennej rutynie/programie.
14. Istnieje dobre wsparcie rówieśnicze wśród więźniów.
15. Niektórzy więźniowie są tak pobudliwi, że obchodzi się z nimi bardzo ostrożnie.
16. Personel bardzo dobrze zna więźniów i ich osobiste historie.
17. Zarówno więźniowie, jak i personel czują się komfortowo w tym ośrodku.
18. Generalnie mogę ufać innym ludziom.
19. Chcę się zmienić.
20. Programy leczenia nie działają.
21. Jestem dobrze zorganizowany.
22. Więźniowie tutaj mają poczucie przynależności.
23. Więźniowie tutaj zachowują poczucie celu.

Źródło: opracowanie M. Piasecka na podstawie: L.S. Williams, E.L.W. Green, W.A. Chernoff, „*There's More to It Than Just a Box Check*”: *Measuring Prison Climate in Three Correctional Facilities*, „*International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*” 2019, t. 63, nr 8, s. 1376, 1377.

¹⁷⁵ L.S. Williams, E.L. Green, W.A. Chernoff, „*There's More to It Than Just a Box Check*”...

Tabela 10. Narzędzie skierowane do służby więziennej oparte na Essen CES wykorzystane w badaniach Williams i współpracowników (2019)

Ankieta dla pracowników służby więziennej
1. W tym zakładzie panuje znośna atmosfera. 2. Więźniowie troszczą się o siebie nawzajem. 3. Mogą tu wystąpić naprawdę groźne sytuacje. 4. W tym oddziale więźniowie mogą otwarcie rozmawiać z personelem o wszystkich swoich problemach. 5. Nawet najbliższy więzień znajduje wsparcie u współwięźniów. 6. W tym zakładzie przebywają naprawdę agresywni więźniowie. 7. Personel osobiście interesuje się postępami więźniów. 8. Więźniowie troszczą się o problemy swoich współwięźniów. 9. Niektórzy więźniowie boją się innych więźniów. 10. Członkowie personelu poświęcają dużo czasu na radzenie sobie z więźniami. 11. Kiedy więźniowie mają prawdziwe obawy, znajdują wsparcie u współwięźniów. 12. Czasami członkowie personelu czują się zagrożeni przez niektórych więźniów. 13. Często personel wydaje się nie przejmować tym, czy więźniowie odnoszą sukcesy, czy nie w codziennej rutynie/programie. 14. Istnieje dobre wsparcie rówieśnicze wśród więźniów. 15. Niektórzy więźniowie są tak pobudliwi, że obchodzi się z nimi bardzo ostrożnie. 16. Personel bardzo dobrze zna więźniów i ich osobiste historie. 17. Zarówno więźniowie, jak i personel czują się komfortowo w tym zakładzie. 18. Czy to, co tutaj robisz, pomaga ci mieć więcej pewności siebie? 19. W jakim stopniu czujesz się zdenerwowany lub spięty w tym zakładzie? 20. Programy leczenia nie działają. 21. W jakim stopniu uważasz, że otrzymujesz wsparcie, którego potrzebujesz, gdy stajesz w obliczu trudnych problemów? 22. Ludzie tutaj mają poczucie przynależności. 23. Ludzie tutaj zachowują poczucie celu.

Źródło: L.S. Williams, E.L.W. Green, W.A. Chernoff, „*There's More to It Than Just a Box Check*”: *Measuring Prison Climate in Three Correctional Facilities*, „*International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*” 2019, t. 63, nr 8, s. 1376, 1377.

Kolejnymi wyodrębnionymi z przeglądu systematycznego oraz wykorzystywanymi w raportach podstawowymi narzędziami do pomiaru klimatu społecznego w instytucjach były *Maslach Burnout Inventory* (MBI) oraz *Prison Social Climate Survey* (PSCS).

Kwestionariusz MBI mierzy wypalenie zawodowe: emocjonalne wyczerpanie, depersonalizację i obniżone poczucie dokonań osobistych. Natomiast PSCS mierzy klimat społeczny w więzieniu, czyli to, jak więźniowie i pracownicy postrzegają środowisko więzienne (np. relacje, wsparcie, bezpieczeństwo, sprawiedliwość).

W badaniu Jaegers i in. (2019) PSCS był użyty jako źródło pytań podobnych do tych w MBI w celu pomiaru wypalenia zawodowego wśród pracowników więziennych. W tekstach zawartych w tabeli 11 wykorzystywano PSCS.

Tabela 11. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie MBI i PSCS

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Smith H.P., Ferdik F., Dunton C., Bolaji Q.	An Assessment of the Knowledge, Support, and Behavior Surrounding the Implementation of the Prison Rape Elimination Act	Criminal Justice and Behavior	50(7)/2023
2.	Wołowska A.	Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy	Lubelski Rocznik Pedagogiczny	38(3)/2019
3.	Garland B., Lambert E.G., Hogan N.L., Kim B., Kelley T.	The Relationship of Affective and Continuance Organizational Commitment with Correctional Staff Occupational Burnout	Criminal Justice and Behavior	41(10)/2014
4.	Jaegers L.A., Matthieu M.M., Werth P., Ahmad S.O., Barnidge E., Vaughn M.G.	Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies	The Prison Journal	100(2)/2020

Źródło: opracowanie M. Piasecka.

W kolejnych badaniach, tym razem zespołu Garlanda (2014), do pomiaru wymiarów wypalenia zostały wykorzystane zaadaptowane elementy z federalnego PSCS, bazujące na MBI. Narzędzie to zmodyfikowano tak, aby pasowało do kontekstu penitencjarnego, jednocześnie było związane i trafne do badań personelu w zakładzie karnym dla nieletnich o wysokim poziomie zabezpieczenia. Każda z trzech domen wypalenia obejmuje odrębny, ale powiązany ze sobą komponent klimatu w miejscu pracy w zakładzie karnym. W narzędziu wyróżniono domeny: wyczerpanie emocjonalne, depersonalizacja, zmniejszone osobiste osiągnięcia.

Wyczerpanie emocjonalne odnosi się do uczucia nadmiernego obciążenia emocjonalnego i wyczerpania przez pracę. Jest to najbardziej rozpoznawalny komponent wypalenia i często pierwszy objaw, który się pojawia. W badaniu zespołu Garlanda (2014) wyczerpanie emocjonalne oceniano za pomocą trzech elementów, takich jak „Praca z innymi jest dla mnie obciążeniem emocjonalnym” i „Pod koniec dnia jestem wyczerpany emocjonalnie z powodu mojej pracy”. Odpowiedzi na te pytania były udzielane w 5-stopniowej skali w typie skali Likerta, z wariantami odpowiedzi od „zdecydowanie się nie zgadzam” (1) do „zdecydowanie się zgadzam” (5). Rzetelność tej skali była bardzo wysoka (α Cronbacha = 0,85). Należy również nadmienić, że wyczerpanie emocjonalne bezpośrednio odzwierciedla emocjonalny ton miejsca pracy i psychologiczne wymagania stawiane personelowi. Wysoki poziom wyczerpania wskazuje na pogarszający się klimat społeczny, w którym stres i napięcie nie są odpowiednio łagodzone.

Depersonalizacja obejmuje pozbawioną uczuć i bezosobową reakcję na odbiorców usług danej instytucji – w tym przypadku więźniów i współpracowników. Zespół Garlanda (2014) użył czterech pozycji do pomiaru tego konstruktu, w tym stwierdzeń takich jak „Czuję, że

traktuję niektórych więźniów tak, jakby byli bezosobowymi obiektami” i „Czuję, że stałem się bardziej bezduszny wobec moich współpracowników”. Skala ta również cechowała się akceptowalną rzetelnością (α Cronbacha = 0,74). Wysoki poziom depersonalizacji wskazuje na osłabienie lub nawet załamanie empatii i koleżeństwa, co ujawnia negatywny klimat interpersonalny. W warunkach penitencjarnych jest to szczególnie niepokojące, ponieważ może prowadzić do zmniejszenia zaangażowania w proces resocjalizacji osób osadzonych oraz wzrost konfliktów wśród personelu.

Wymiar „zmniejszone osobiste osiągnięcia” odnosi się do spadku poczucia kompetencji i udanych osiągnięć w pracy. Odzwierciedla on postrzeganie przez członków personelu ich zdolności do wywierania znaczącego wpływu na środowisko pracy. W badaniu do oceny tego konstruktu użyto sześciu pytań, w tym pytań kodowanych odwrotnie, takich jak „Uważam, że moi współpracownicy cenią moją pomoc” i „Potrafię skutecznie radzić sobie z problemami więźniów”. Zgodność wewnętrzną tej skali była również zadowalająca (α Cronbacha = 0,72). Poczucie zmniejszonych osiągnięć wskazuje, że personel nie czuje się doceniany ani skuteczny. Może to być powiązane ze strukturami instytucjonalnymi, które dewaluują indywidualny wkład lub nie wspierają rozwoju personelu.

Chociaż badanie to nie mierzy „klimatu społecznego” jako samodzielnej zmiennej, trzy wymiary wypalenia zawodowego łącznie służą jako wskaźniki klimatu społecznego w zakładzie karnym. Zespół Garlanda (2014) opisuje wypalenie jako konsekwencję stresorów zawodowych i interpersonalnych, które są głęboko osadzone w środowisku społecznym więzienia. Na przykład wyczerpanie emocjonalne odzwierciedla psychologiczny ciężar ciągłej czujności i interakcji z więźniami; depersonalizacja sugeruje mechanizm radzenia sobie w środowisku emocjonalnie odległym; a zmniejszone osiągnięcia sygnalizują brak wsparcia lub uznania instytucjonalnego. W istocie wypalenie jest zmienną wynikową, która odzwierciedla podstawowy klimat społeczny. Wysokie poziomy wypalenia sugerują, że środowisko społeczne charakteryzuje się stresem, emocjonalnym oderwaniem i niskim morale – są to wszystkie cechy charakterystyczne negatywnego lub toksycznego klimatu społecznego.

Wyodrębnione w tabeli 12 wymiary wypalenia zawodowego, mierzone z wykorzystaniem *Prison Social Climate Survey* (PSCS), wykorzystano również w badaniach zespołu Jaegersa (2020). Z tym że konstrukt wypalenia zawodowego (ang. *job burnout*) potraktowano jako zmienną jednowymiarową, a wszystkie sześć pozycji testowych zostało uśrednionych, co utworzyło pojedynczy wskaźnik wypalenia zawodowego o wysokiej rzetelności (α Cronbacha = 0,85). Zmieniono również zakres odpowiedzi, które były mierzone na 7-stopniowej skali w typie Likerta od 1 (nigdy) do 7 (zawsze).

Tabela 12. Narzędzie *Prison Social Climate Survey* (PSCS)

<i>Prison Social Climate Survey</i> (PSCS)
Wymiar: Wypalenie – Wyczerpanie emocjonalne Praca z innymi jest dla mnie obciążeniem emocjonalnym. Pod koniec dnia czuję się emocjonalnie wyczerpany przez moją pracę.
Wymiar: Wypalenie – Depersonalizacja Czuję, że traktuję niektórych więźniów jak bezosobowe obiekty. Czuję, że stałem się bardziej obojętny wobec moich współpracowników.
Wymiar: Wypalenie – Obniżone poczucie dokonań Czuję, że moi współpracownicy cenią moją pomoc. (<i>odwrócone kodowanie</i>) Czuję, że mam pozytywny wpływ w tym więzieniu. (<i>odwrócone kodowanie</i>) Czuję, że potrafię skutecznie radzić sobie z problemami więźniów. (<i>odwrócone kodowanie</i>)

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

W badaniu Wołowskiej (2019) wykorzystano kwestionariusz *Psychological Climate*, opracowany na podstawie prac Brown i Leigh (1996) i zaadaptowany przez Wołowską (2013)¹⁷⁶. Kwestionariusz zawiera 18 pozycji ocenianych w 7-stopniowej skali w typie Likerta (od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam do 7 – zdecydowanie się zgadzam). Narzędzie to ocenia dwa kluczowe wymiary klimatu psychologicznego:

1. Bezpieczeństwo psychologiczne: ten wymiar odzwierciedla, jak bezpiecznie i wspierani pracownicy czują się, wyrażając siebie w miejscu pracy. Składa się z: Wsparcia ze strony kierownictwa (np. „Mój przełożony jest elastyczny w sposobie, w jaki osiągam swoje cele”), Jasności roli (np. „Kierownictwo jasno określiło, w jaki sposób powinienem wykonywać swoją pracę”), Autentycznej samoekspresji (np. „Emocje, które wyrażam w pracy, są moimi prawdziwymi emocjami”) (α Cronbacha = 0,75).
2. Psychologiczne znaczenie pracy: ten wymiar odzwierciedla stopień, w jakim pracownicy postrzegają swoją pracę jako osobiście satysfakcjonującą i znaczącą. Obejmuje on: Postrzegany wkład (np. „Czuję się bardzo użyteczny w swojej pracy”), Uznanie (np. „Moja organizacja uznaje znaczenie mojej pracy”), Wyzwanie i rozwój (np. „Moja praca jest bardzo wymagająca” – interpretowane pozytywnie) (α Cronbacha = 0,80).

Klimat społeczny w tym badaniu jest operacjonalizowany jako klimat psychologiczny, mierzony za pomocą 18-elementowej skali obejmującej:

- bezpieczeństwo psychologiczne (wsparcie, jasność, autentyczność);
- psychologiczne znaczenie (wartość, uznanie, wyzwanie).

W tabeli 13 zamieszczono przykładowe itemy zamieszczone w pracy Wołowskiej (2019).

¹⁷⁶ A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*, s. 33–46

Tabela 13. Kwestionariusz Klimatu Psychologicznego

Kwestionariusz Klimatu Psychologicznego ¹⁷⁷
Bezpieczeństwo psychiczne <u>Wsparcie ze strony kierownictwa</u> Mój szef jest elastyczny, jeżeli chodzi o sposób realizacji moich celów zawodowych. <u>Jednoznaczność roli</u> Dyrekcja bardzo wyraźnie określiła, w jaki sposób mam wykonywać swoją pracę. <u>Wyrażanie siebie</u> Uczucia, które wyrażam w pracy, są moimi prawdziwymi uczuciami.
Znaczenie pracy <u>Uczestnictwo</u> Czuję się bardzo przydatny w mojej pracy. <u>Uznanie</u> Firma uznaje znaczenie mojego wkładu pracy. <u>Wymagania</u> Moja praca jest bardzo wymagająca.

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka, za: A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2019, t. 38, z. 3.

Wyniki sugerują, że pozytywny klimat psychologiczny – charakteryzujący się wsparciem, uznaniem i znaczącą pracą – zmniejsza wyczerpanie emocjonalne, szczególnie wśród kobiet w badanej próbie. Podkreśla to znaczenie tworzenia wspierającego i potwierdzającego środowiska organizacyjnego w celu zwiększenia dobrego samopoczucia pracowników.

W badaniu tym wykorzystano również Skalę Wyczerpania Emocjonalnego (*Maslach Burnout Inventory* – MBI) w celu zbadania stresu zawodowego (tabela 14). Skala składa się z dziewięciu pozycji, które odnoszą się do objawów wypalenia emocjonalnego (np. „Pod koniec dnia pracy czuję się wykończony”, „Mam poczucie przeciążenia”) (α Cronbacha = 0,89).

Tabela 14. Skala Wyczerpania Emocjonalnego, wybrane itemy

<i>Maslach Burnout Inventory</i> (MBI)
Wymiar: Wyczerpanie emocjonalne Czuję się emocjonalnie wyczerpany przez moją pracę. Czuję się wykończony na koniec dnia pracy. Czuję się zmęczony, gdy wstaję rano i muszę się zmierzyć z kolejnym dniem pracy. Praca z ludźmi przez cały dzień jest dla mnie naprawdę obciążająca. Czuję się wypalony przez moją pracę. Czuję się sfrustrowany swoją pracą. Czuję, że pracuję zbyt ciężko w mojej pracy. Praca bezpośrednio z ludźmi jest dla mnie zbyt stresująca. Czuję, że jestem u kresu wytrzymałości.

¹⁷⁷ W tekście zamieszczono jedynie przykładowe pozycje testowe.

Wymiar: Depersonalizacja

Czuję, że traktuję niektórych podopiecznych jak bezosobowe obiekty.
 Stałem się bardziej obojętny wobec ludzi, odkąd pracuję w tym zawodzie.
 Martwię się, że ta praca czyni mnie bardziej odpornym emocjonalnie.
 Naprawdę nie obchodzi mnie, co się dzieje z niektórymi podopiecznymi.
 Czuję, że podopieczni obwiniają mnie za niektóre swoje problemy.

Wymiar: Obniżone poczucie dokonań osobistych

Łatwo rozumiem, jak moi podopieczni czują się w różnych sytuacjach.
 Skutecznie radzę sobie z problemami moich podopiecznych.
 Czuję, że mam pozytywny wpływ na życie innych ludzi dzięki mojej pracy.
 Czuję się bardzo energiczny.
 Łatwo tworzę w pracy atmosferę odpężenia z moimi podopiecznymi.
 Czuję się podekscytowany po pracy z moimi podopiecznymi.
 Uważam, że w tej pracy osiągnąłem wiele wartościowych rzeczy.
 W mojej pracy bardzo spokojnie radzę sobie z problemami emocjonalnymi innych.

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka, za: A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego...*

Kolejnym wykorzystywanym do pomiaru klimatu społecznego w instytucjach narzędziem było *Community Oriented Programs Environment Scale (COPES)* służące do oceny klimatu społecznego w placówkach opiekuńczych (tabela 15).

Tabela 15. *Community Oriented Programs Environment Scale (COPES)*

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Leipoldt J.D., Kaye N.S., Harder A.T., Grietens H., Rimehaug T.	Refining the COPES to Measure Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care	Child Youth Care Forum	47/2018
2.	Leipoldt J.D., Harder A.T., Kaye N.S., Grietens H., Rimehaug T.	The Interplay of Youth and Care Characteristics with a Positive Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care	Children and Youth Services Review	134/2022
3.	Lugo M.	Measuring Organizational Climate in Prisons	Journal of Contemporary Criminal Justice	32(4)/2016
4.	Lancôt N., Lemieux A., Mathys C.	The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care	Residential Treatment for Children & Youth	33(3-4)/2016

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

COPES został stworzony do oceny klimatu społecznego w instytucjach opiekuńczo-terapeutycznych, takich jak ośrodki opieki terapeutycznej dla młodzieży (*Therapeutic Residential Care* – TRC). Klimat społeczny rozumiany jest tu jako cechy środowiska społecznego i organizacyjnego, które wpływają na codzienne doświadczenia mieszkańców ośrodków oraz ich proces leczenia i resocjalizacji. Oryginalna wersja narzędzia składała się ze 100 pozycji, zorganizowanych w 10 podskal, podzielonych na 3 główne wymiary: (1) *Relationship dimension* (Relacje) – np. zaangażowanie, wsparcie, spontaniczność; (2) *Personal growth dimension* (Rozwój osobisty) – np. autonomia, praktyczne przygotowanie, rozwiązywanie problemów osobistych, złość i agresja; (3) *System maintenance dimension* (Utrzymanie systemu) – np.

porządek i organizacja, jasność programu, kontrola ze strony personelu. Wersja oryginalna została skrytykowana z kilku powodów: słabej struktury czynnikowej – oryginalne podskale nie były potwierdzone analizami czynnikowymi (CFA), a ich trafność i rzetelność były często krytykowane. Ponadto skala zawierała 100 pytań, co stanowiło duże obciążenie dla uczestników, szczególnie w grupie młodzieży. Wskazano również na przestarzałe treści: niektóre pozycje były trudne do zrozumienia lub kulturowo nieadekwatne. Podkreślano też brak dostosowania do młodzieży: COPES powstał w oparciu o próby z dorosłymi pacjentami psychiatrycznymi.

W artykule Leipoldt i in. (2018) autorzy dokonali modyfikacji i stworzyli skróconą wersję COPES. Przeprowadzili analizy czynnikowe (CFA) oraz analizy IRT (*Item Response Theory*), aby ocenić właściwości psychometryczne tego narzędzia. Usunięto pozycje o słabych właściwościach psychometrycznych, w efekcie czego powstała 40-pozycyjna wersja COPES. Skrócona wersja zachowała oryginalne 10 podskal (każda po 4 pozycje), co pozwoliło na lepsze dopasowanie wyników w analizach czynnikowych. Dzięki temu narzędzie stało się przystępniejsze i łatwiejsze do wypełnienia, co jest szczególnie ważne przy pracy z młodzieżą w ośrodkach opiekuńczych (TRC). Ostatecznie badanie wykazało, że trójwymiarowa struktura wyższych rzędów (obejmująca relacje, rozwój osobisty i system utrzymania) nie została potwierdzona, dlatego zaleca się traktowanie podskal oddzielnie.

W artykule Leipoldt i in. (2022) wykorzystano skróconą wersję COPES w badaniu poświęconym powiązaniom między cechami młodzieży i cechami ośrodków terapeutycznych (TRC) a postrzeganiem klimatem społecznym. Autorzy pokazali, że COPES jest czuły na różnice w postrzeganiu klimatu społecznego przez różne grupy młodzieży, takie jak młodzież z problemami rodzinnymi lub migracyjnymi. Wyniki tych badań potwierdzają, że skrócona wersja COPES posiada zadowalające właściwości psychometryczne, umożliwiające ocenę klimatu społecznego w TRC i dostarczające wiedzy przydatnej do projektowania i doskonalenia programów resocjalizacyjnych. Tabela 16 przedstawia wybrane itemy skali COPES.

Tabela 16. Wybrane itemy skali COPES

<i>Community Oriented Programs Environment Scale (COPES)</i>	
Wymiar relacji	
•	Zaangażowanie – aktywność i energia mieszkańców w życiu ośrodka.
•	Wsparcie – wzajemna pomoc między mieszkańcami oraz wsparcie personelu.
•	Spontanizacja – swobodne i otwarte wyrażanie uczuć przez mieszkańców i personel.
Wymiar rozwoju osobistego	
•	Autonomia – poziom samodzielności i niezależności mieszkańców w podejmowaniu decyzji.
•	Praktyczne przygotowanie – nauka umiejętności społecznych i zawodowych, przygotowanie do powrotu do życia poza ośrodkiem.
•	Orientacja na problemy osobiste – podejście do zrozumienia własnych uczuć i problemów.
•	Złość i agresja – występowanie kłótni, wybuchów złości i innych zachowań agresywnych.

Wymiar utrzymania systemu

- Porządek i organizacja – znaczenie ładu i organizacji w programie ośrodka.
- Jasność programu – przejrzystość i zrozumiałość zasad oraz procedur w ośrodku.
- Kontrola personelu – stopień nadzoru i środków kontrolnych stosowanych przez personel.

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Kolejnym wykorzystywanym do pomiaru klimatu społecznego w instytucjach narzędziem było *The Prison Group Climate Inventory* (PGCI) (tabela 17).

Tabela 17. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie *Prison Group Climate Inventory* (PGCI)

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	de Decker A., Lemmens L., van der Helm P., Bruckers L., Molenberghs G., Tremmery S.	The Relation Between Aggression and the Living Group Climate in a Forensic Treatment Unit for Adolescents: A Pilot Study	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	62(7)/2018
2.	van Miert V.S.L., Dekker A.L., van der Helm P., Robinson M.	Young People's Perception of Group Climate in Juvenile Justice Centers in an Australian State, a Pilot Study	International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology	66(8)/2021

Źródło: opracowanie własne.

Kwestionariusz składa się z 36 pozycji testowych. W narzędziu zastosowano 5-stopniową skalę Likerta (zakres od 1 – nie zgadzam się do 5 – całkowicie się zgadzam). Składa się z 4 podskal: represja (ang. *repression*), wsparcie (ang. *support*), rozwój (ang. *growth*) i atmosfera grupy (ang. *group atmosphere*). Podskala represji (9 pozycji) ocenia postrzeganie ograniczeń i kontroli, nieuczciwych zasad i sztywności (np. „Lepiej się poddać i zrobić to, co każą ci pracownicy grupy”; „Tutaj musisz prosić o pozwolenie na wszystko”). Podskala wsparcia (12 pozycji) ocenia stopień reakcji personelu na różne potrzeby pacjentów, np. ilość poświęcanej uwagi pacjentom przez personel; postrzeganie, że pracownicy traktują pacjentów poważnie oraz doświadczany przez pacjentów szacunek i zaufanie (np. „Pracownicy traktują mnie z szacunkiem, nawet jeśli się złoszczę”). Podskala rozwoju (8 pozycji) zawiera pozycje testowe odnoszące się do postrzegania możliwości uczenia się, postrzegania sensowności leczenia i wiary w przyszłość (np. „To, czego się tutaj nauczę, pomoże mi, gdy wyjdę na wolność”). Podskala atmosfery grupowej (7 pozycji) zawiera itemy dotyczące: sposobów, w jaki pacjenci zachowują się wobec siebie; poziomu zaufania pacjentów do siebie nawzajem; poczucia bezpieczeństwa w swoim towarzystwie; zdolności do uspokojenia; budowania wzajemnego zaufania; dostępu do wystarczającej ilości światła dziennego i świeżego powietrza (np. „Można tu ufać każdemu”)¹⁷⁸ (tabela 18).

¹⁷⁸ A. de Decker, L. Lemmens, P. van der Helm, L. Bruckers, G. Molenberghs, S. Tremmery, *The Relation Between Aggression and the Living Group Climate in a Forensic Treatment Unit for Adolescents: A Pilot Study*, „International Journal

Tabela 18. *The Prison Group Climate Inventory (PGCI)*

<i>The Prison Group Climate Inventory (PGCI)</i>
Wsparcie Pracownicy grupy mnie stymulują. Kiedy narzekam na coś, pracownicy grupy traktują to poważnie. Pracownicy grupy traktują mnie z szacunkiem, nawet jeśli jestem zły. Kiedy mam problem, zawsze jest ktoś, do kogo mogę się zwrócić. Pracownicy grupy zwracają na mnie uwagę i szanują moje uczucia. Pracownicy grupy traktują mnie z szacunkiem. Zawsze jest wystarczająco dużo osób, które mogą mi pomóc. Ufam pracownikom grupy. Skargi są traktowane poważnie. Regularnie omawiamy różne rzeczy z pracownikami grupy. Pracownicy grupy nie mają dla mnie wystarczająco dużo czasu. Pracownicy grupy mile widzą podejmowanie inicjatywy. Pracownicy grupy okazują mi szacunek. Kiedy narzekam na coś, pracownicy grupy traktują to poważnie.
Rozwój To, czego się tutaj uczę, pomaga mi. Pracownicy grupowi dają mi trochę przestrzeni. Czuję, że robię tutaj postępy. Tutaj pracuję nad swoją przyszłością. Leczenie jest dla mnie pomocne. To, czego się tutaj uczę, pomoże mi, gdy będę poza domem. Uczę się tutaj właściwych rzeczy. Wiem, nad czym pracuję. Życie tutaj ma sens.
Atmosfera w grupie Czuję się tu dobrze. Mamy wystarczająco dużo świeżego powietrza i światła dziennego. Atmosfera w grupie jest dobra. Tutaj ufamy sobie nawzajem. Mam trochę spokoju ducha w grupie. Tutaj można ufać każdemu. Zawsze czuję się bezpiecznie w grupie.
Represje Zawsze musisz spełniać prośby pracowników grupy. Nie mamy tu nic do roboty. To otoczenie wpędza mnie w depresję. Nie ufam pracownikom grupy. Lepiej się poddać i zrobić to, co każą ci pracownicy grupy. Oni mnie tu nie rozumieją. Musisz prosić o pozwolenie na wszystko.

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka na podstawie: P. van der Helm, G.J. Stams, P. van der Laan, *Measuring Group Climate in Prison*, „The Prison Journal” 2011, t. 91, nr 2, s. 158–176.

of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2018, t. 62, nr 7, s. 1827; por. V.S.L. van Miert, A.L. Dekker, P. van der Helm, M. Robinson, *Young People’s Perception of Group Climate in Juvenile Justice Centers in an Australian State, a Pilot Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2021, t. 66, nr 8, s. 856–875.

Następnym wykorzystywanym do pomiaru klimatu społecznego w instytucjach narzędziem było *Measuring the Quality of Prison Life* (MQPL) (tabela 19).

Tabela 19. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie *Measuring the Quality of Prison Life* (MQPL)

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Mededović J., Drndarević N., Milićević M.	Integrating Standard and Network Psychometrics to Assess the Quality of Prison Life in Serbia	Journal of Criminology	57(2)/2024
2.	Weinrath M., Ricciardelli R.	Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis	The Prison Journal	103(2)/2023

Źródło: opracowanie M. Piasecka.

MQPL składa się z 5 podskal: (1) harmonii (ang. *harmony*): przyjęcie do jednostki penitencjarnej (5 pozycji), szacunek/uprzejmość (8 osiem pozycji), relacje personel-więźni (7 pozycji), człowieczeństwo (ang. *humanity*) (8 pozycji), przyzwoitość (5 pięć pozycji), opieka nad osobami bezbronnymi (5 pozycji), pomoc i wsparcie (6 pozycji); (2) profesjonalizm: profesjonalizm personelu (9 pozycji), *bureaucratic legitimacy* (7 pozycji), sprawiedliwość systemu (6 pozycji), organizacja i spójność (6 pozycji); (3) bezpieczeństwo: nadzór i bezpieczeństwo (9 pozycji), bezpieczeństwo więźniów (5 pozycji), adaptacja więźniów (3 pozycje), narkotyki i wykorzystywanie (5 pozycji); (4) warunki i kontakt z rodziną: warunki (4 pozycje) i kontakt z rodziną (3 pozycje); (5) dobrostan i rozwój: rozwój osobisty (8 pozycji), autonomia osobista (4 pozycje), dobrostan (4 pozycje), stres (3 pozycje). MQPL jest inwentarzem samooceny¹⁷⁹.

W badaniach przeprowadzonych przez Weinrath i Ricciardelli (2023) wykorzystano narzędzie ankietowe, które opierało się na 51 pytaniach z kwestionariusza MQPL. Pozycje testowe dotyczyły następujących obszarów:

1. Rozwój osobisty – postrzeganie przez więźniów możliwości pracy lub podjęcia samodoskonalenia.
2. Wsparcie więźniów – troska więźniów o siebie nawzajem.
3. Kontakty ze światem zewnętrznym – dostęp do odwiedzin i ich jakość.
4. Samopoczucie – postrzeganie życia w jednostce.
5. Struktura/organizacja instytucji.
6. Relacje między pracownikami i jakość tych relacji.
7. Sprawiedliwość systemu więziennego – zasady i ich egzekwowanie.
8. Bezpieczeństwo.

Dodatkowo dodano 3 pytania dotyczące funkcjonowania instytucji w ramach badań jakościowych:

¹⁷⁹ J. Mededovic, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 243.

1. Co Twoim zdaniem jest dobrze robione w tym ośrodku poprawczym?
2. Jakie są Twoje najpoważniejsze obawy w tym ośrodku poprawczym?
3. Co zrobiłbyś, aby poprawić sytuację w tym ośrodku poprawczym?¹⁸⁰.

W niniejszym podrozdziale zaprezentowano wystandaryzowane narzędzia, za pomocą których zostały przeprowadzone badania dotyczące klimatu społecznego w instytucjach w raportach podstawowych wyłonionych w ramach przeglądu systematycznego.

Bibliografia

- Barker L. i in. *Validating the Essen Climate Evaluation Schema Modified for People with Learning Disabilities in a Low-Risk Secure Forensic Setting*, „Criminal Behaviour and Mental Health” 2021, t. 31, s. 143–150.
- Blagden N., Winder B., Hames Ch. „*They Treat Us Like Human Beings*” – *Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 4, s. 371–396.
- Casey S., Day A., Reynolds J., *The Influence of Incarceration Length and Protection Status on Perceptions of Prison Social Climate*, „Criminal Justice and Behavior” 2016, t. 43, nr 2, s. 285–296.
- Davies J., O’Meara A., *Routine Practice in Staffed Community Accommodation (Approved Premises) in England and Wales: Quantitative Benchmarking from the First Year of a Longitudinal Study*, „Criminal Behaviour and Mental Health” 2018, t. 28, s. 227–238.
- de Decker A., Lemmens L., van der Helm P., Bruckers L., Molenberghs G., Tremmery S., *The Relation Between Aggression and the Living Group Climate in a Forensic Treatment Unit for Adolescents: A Pilot Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2018, t. 62, nr 7, s. 1821–1837.
- Gaab S., Brazil I.A., de Vries M.G., Bulten B.H., *The Relationship Between Treatment Alliance, Social Climate, and Treatment Readiness in Long-Term Forensic Psychiatric Care: An Explorative Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2020, t. 64, nr 9, s. 1013–1026.
- van der Helm P., Stams G.J., van der Laan P., *Measuring Group Climate in Prison*, „The Prison Journal” 2011, t. 91, nr 2, s. 158–176.
- Mededović J., Drndarević N., Milićević M., *Integrating Standard and Network Psychometrics to Assess the Quality of Prison Life in Serbia*, „Journal of Criminology” 2024, t. 57, nr 2, s. 240–256.
- van Miert V.S.L., Dekker A.L., van der Helm P., Robinson M., *Young People’s Perception of Group Climate in Juvenile Justice Centers in an Australian State, a Pilot Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2021, t. 66, nr 8, s. 856–875.

¹⁸⁰ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 222.

- Schalast N., Redies M., Collins M., Stacey J., Howells K., *EssenCES: A Short Questionnaire for Assessing the Social Climate of Forensic Psychiatric Wards*, „Criminal Behaviour and Mental Health” 2008, t. 18, s. 49–58.
- Schalast N., Tonkin M. (eds.), *The Essen Climate Evaluation Schema – EssenCES: A Manual and More*, Hogrefe Publishing 2016.
- Smith H.P., Ferdik F., Dunton C., Bolaji Q., *An Assessment of the Knowledge, Support, and Behavior Surrounding the Implementation of the Prison Rape Elimination Act*, „Criminal Justice and Behavior” 2023, t. 50, nr 7, s. 1016–1034.
- Trotter Ch., Evans P., Powers T., *Improving Social Climate in Youth Detention*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2024, t. 68, nr 4, s. 353–369.
- Weinrath M., Ricciardelli R., *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 215–238.
- Williams L.S., Green E.L.W., Chernoff W.A., *„There’s More to It Than Just a Box Check”: Measuring Prison Climate in Three Correctional Facilities*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2019, t. 63, nr 8, s. 1354–1383.

3.4. Relacje między klimatem społecznym placówki resocjalizacyjnej a zapobieganiem powtórnej przestępczości – synteza badań

Justyna Kuształ, Małgorzata Piasecka

Analiza raportów podstawowych włączonych do przeglądu systematycznego wskazuje na wzajemne relacje pomiędzy klimatem społecznym zakładu karnego lub placówki dla nieletnich a zapobieganiem przestępczości bądź powtórnym czynom karalnym nieletnich. W raportach nie zidentyfikowano *explicite* wyników badań ilościowych wskazujących na skuteczność resocjalizacyjną badanej placówki, gdzie diagnozowano pozytywny klimat społeczny, jednakże autorzy raportów badawczych powoływali się na takie badania, uzasadniając podjęcie badań własnych, opisanych w raportach. Raporty włączone do przeglądu dotyczyły też badań w placówkach terapeutycznych, zakładach leczniczych i innych, a podmiotami badań byli tam pacjenci (chorzy, uzależnieni, osoby z zaburzeniami) oraz personel tych placówek¹⁸¹.

Autorzy raportu badawczego zespołu Blagden (2016) podkreślają, że klimat zakładu karnego jest nierozzerwalnie związany z codziennym życiem więziennym, a jego centralnym elementem są relacje pomiędzy personelem a osadzonymi¹⁸². Przyjmują oni, że pozytywny klimat społeczny można scharakteryzować jako środowisko wspierające, oferujące poczucie

¹⁸¹ S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1013–1026.

¹⁸² N. Blagden, B. Winder, Ch. Hames, *„They Treat Us Like Human Beings”...*, s. 373.

bezpieczeństwa i stwarzające warunki do rozwoju osobistego¹⁸³. Ponadto taki klimat może sprzyjać procesowi terapeutycznemu i wspierać zmiany psychologiczne zachodzące u osób skazanych¹⁸⁴.

W badaniach przeprowadzonych przez Gaab i in. (2020) skupiono się na analizie zależności pomiędzy klimatem społecznym, sojuszem terapeutycznym a wewnętrznymi czynnikami gotowości do leczenia wśród osób objętych długoterminową opieką terapeutyczną¹⁸⁵. Gotowość do leczenia, podobnie jak gotowość do uczestnictwa w procesie resocjalizacji, jest jednym z czynników chroniących przed nawrotami, względnie przed przestępczością powrotną¹⁸⁶.

Klimat społeczny był jedną ze zmiennych analizowanych przez zespół Woessner i Schwedler (2014) w kontekście czynników redukcji różnych typów recydywy. Badaczki weryfikowały tezę, iż sprzyjający klimat społeczny w nastawionych na leczenie warunkach więziennych przyczynia się do skuteczności procesu terapeutycznego¹⁸⁷. Autorki przyjęły koncepcję klimatu społecznego opartą na pracach Moosa i Schalasta, definiując klimat społeczny jako zestaw cech odróżniających organizacje od siebie; cechy te, takie jak warunki materialne, społeczne i emocjonalne, mają względnie trwały charakter i wpływają na zachowanie członków organizacji¹⁸⁸. W kontekście instytucji penitencjarnych szczególną uwagę zwrócono na trzy aspekty klimatu: (a) postrzegane bezpieczeństwo wewnątrz instytucji; (b) wsparcie zapewniane przez personel penitencjarny oraz więźniów, a także (c) postrzeganie przez osadzonych klimatu jako sprzyjającego zmianom terapeutycznym¹⁸⁹. W tym ostatnim kontekście wykorzystano cztery skale pochodzące z narzędzia opracowanego w 1987 roku przez Ortmanna: (1) skala ograniczenia autonomii, która mierzy poziom protekcyjnego traktowania osób osadzonych oraz nakładanych na nie ograniczeń; (2) skala wrogich postaw wobec personelu, służąca identyfikacji negatywnych emocji i przekonań na temat personelu penitencjarnego; (3) skala strachu przed osadzonymi, oceniająca uczucia lęku i niepewności oraz (4) skala niewspierającego klimatu, odnosząca się do postrzegania personelu instytucji resocjalizacyjnej pod kątem zapewniania wsparcia i uwagi wobec potrzeb osób skazanych¹⁹⁰.

Raport Weinrath i Ricciardelli (2023) przedstawia wyniki badań dotyczących jakości życia w kanadyjskich zakładach karnych¹⁹¹. Autorzy przyjęli założenie, że „lepsze warunki

¹⁸³ E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissinka, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate Together...*

¹⁸⁴ N. Blagden, B. Winder, Ch. Hames, „*They Treat Us Like Human Beings*”..., s. 389.

¹⁸⁵ S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1014.

¹⁸⁶ Por. badania zespołu Stasch (2018), gdzie badano związek między klimatem więziennym a występowaniem oporu w oddziaływaniach terapeutycznych i stwierdzono, że pozytywny klimat społeczny może zmniejszać zjawisko oporu przed uczestnictwem w procesie leczenia.

¹⁸⁷ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 865.

¹⁸⁸ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 865.

¹⁸⁹ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 864.

¹⁹⁰ G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 868.

¹⁹¹ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 215.

(klimat społeczny) to jeden ze sposobów na poprawę warunków życia więźniów i personelu, co prowadzi do zwiększenia bezpieczeństwa w zakładach karnych i zwiększenia możliwości resocjalizacji”¹⁹². Szczególną uwagę autorzy raportu poświęcają kontekstowi instytucjonalnemu, uznając go za kluczowy czynnik wpływający na możliwość trwałej zmiany zachowań jednostek. „Sprawiedliwe i pełne szacunku traktowanie przez personel, poczucie porządku i bezpieczeństwa oraz możliwości zmiany są integralną częścią ułatwiania zmiany”¹⁹³. Natomiast zły klimat organizacyjny rozumiany był jako wysoki poziom konfliktu ról i niski poziom jasności ról i poczucia sprawiedliwości i taki klimat obniża zdolność opiekunów do skutecznego reagowania na potrzeby młodzieży i nawiązywania z nimi wspierających relacji, zwiększając poziom stresu, wskaźniki rotacji i depersonalizację relacji opiekunów z młodzieżą¹⁹⁴.

Wyniki badań wskazują, że klimat społeczny placówki/instytucji może być traktowany jako fundament dla budowania skutecznych interwencji resocjalizacyjnych, a także może być czynnikiem wzmacniającym gotowość do zmiany, jak i motywację personelu do budowania skutecznych rozwiązań resocjalizacyjnych.

¹⁹² M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 216.

¹⁹³ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 216.

¹⁹⁴ M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments...*, s. 216; por. L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential...*, s. 3.

4. Klimat społeczny placówki a współpraca z rodzicami nieletnich – wnioski z przeglądu literatury przedmiotu

Agnieszka Barczykowska

Klimat społeczny placówki wychowawczej stanowi jeden z kluczowych czynników determinujących efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych i wychowawczych. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że atmosfera relacji pomiędzy kadrą pedagogiczną, wychowanymi oraz rodzicami wpływa nie tylko na jakość funkcjonowania instytucji, ale również na proces resocjalizacji i readaptacji społecznej młodzieży. Szczególne znaczenie ma współpraca z rodziną, która pozostaje podstawowym środowiskiem socjalizacyjnym nieletniego. Analizy badań wskazują, że spójne oddziaływania placówki i rodziców sprzyjają budowaniu pozytywnej więzi oraz wzmacniają skuteczność działań wychowawczych. Celem podjętych badań było ustalenie, jakie elementy klimatu społecznego instytucji są kluczowe dla współpracy z rodzicami nieletnich.

4.1. Kształtowanie się modelu resocjalizacji opartej na rodzinie

Obecność rodziców w procesie resocjalizacji przeszła ewolucję od paternalizmu do partnerstwa¹⁹⁵ (rysunek 3). Zainteresowanie problematyką obecności rodziców w procesie resocjalizacji może wydawać się czymś nowym, ale w zasadzie od samego początku rozwoju systemu oddziaływań skierowanych do dzieci w szeroko rozumianym ryzyku wątek rodziców był obecny. Prekursorem w tym zakresie były sądy dla nieletnich, które, obciążając rodziców winą za sytuację dziecka, tworzyły dogodny grunt do uznania, że instytucje publiczne powinny przejąć pełną odpowiedzialność za wychowanie nieletnich¹⁹⁶. W krajach anglosaskich znalazło to wyraz w doktrynie *parens patriae*, która zakładała przejęcie przez państwo odpowiedzialności za wychowanie dziecka, a tym samym zminimalizowanie roli rodziny – w imię ochrony dobrobytu, szczęścia, potrzeb i interesów dziecka, które uznano za główne ogniwo interwencji¹⁹⁷.

¹⁹⁵ M.C. Calder, *Child Protection: Balancing Paternalism and Partnership*, „British Journal of Social Work” 1995, t. 25, nr 6, s. 749–766.

¹⁹⁶ S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family Involvement in the Juvenile Justice System: The Juvenile Justice Family Involvement Model*, „American Journal of Community Psychology” 2015, t. 56, nr 3–4, s. 408–421.

¹⁹⁷ E.A. Rhoades, *Toward Family-Centered Practice*, [w:] *Auditory-Verbal Practice: Family Centered Early Intervention*, eds. E.A. Rhoades, J. Duncan, T.C. Thomas, Springfield 2010; M.C. Calder, *Child Protection: Balancing Paternalism and Partnership*, s. 749–766.

Paternalistyczny charakter tego modelu wyrażał się w odebraniu – w imię wyższego dobra – praw przynależnych rodzicom w zakresie wychowania dziecka na rzecz pracowników systemu. Otrzymali oni prerogatywy w zakresie podejmowania decyzji dotyczących oddziaływań wobec dziecka, w oparciu o własną wiedzę oraz doświadczenie zawodowe. Specjaliści określali cele i warunki działania samodzielnie, nie biorąc pod uwagę sugestii, doświadczeń i wiedzy rodzica o dziecku. Redukowaniu roli rodziców sprzyjało przekonanie, wzmocnione badaniami naukowymi, że rodzina stanowi główny czynnik rozwoju nieprzystosowania społecznego dziecka i że to brak działań albo niedostateczne lub niewłaściwe działania rodziców spowodowały, iż dziecko czy młody człowiek znaleźli się w sytuacji wymagającej zmiany. Nacechowane wrogością i niechęcią postawy wobec rodziców sprzyjały zredukowaniu ich roli niemal do zera. Rodziny były obwiniane i zawstydzane za zachowanie dzieci. Piętno „złego rodzica” skazywało na porażkę niemal każdą próbę zaangażowania, przynosząc rodzicom poczucie wstydu, stresu, nieufności, ale również bezradności. Stereotypowe postrzeganie rodziców nie pozwalało spojrzeć na nich jako na potencjał procesu resocjalizacji i stanowiło uzasadnienie dla ich wykluczania z procesu oddziaływań¹⁹⁸. Paternalizm prawdopodobnie utrzymuje, legitymizuje i utrwala zależność, a także wywołuje opór ze strony klienta¹⁹⁹.

Model paternalistyczny	Model przejściowy	Model partnerski
• początek XX w. – lata 60. • doktryna <i>parens patriae</i> • obwinianie i wykluczanie rodziców • przejęcie przez instytucje odpowiedzialności za proces oddziaływań • izolacja rodziców, kontrola i dystans	• lata 70. – koniec lat 90. XX w. • zmiana paradygmatyczna – coraz większe znaczenie teorii systemowych, humanistycznych i poznawczych • początki badań nad pozytywnym wpływem rodziny w procesie oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych • włączenie rodziny do oddziaływań, pozycja wykonawcy → współpraca warunkowa	• od lat 2000 – współcześnie • potwierdzenie pozytywnego znaczenia rodziny w oddziaływaniach w oparciu o badania oraz identyfikacja efektywnych modeli i strategii działania (ang. <i>evidence-based practice</i>) • rodzice jako pełnoprawni kreatorzy i uczestnicy procesu oddziaływań • pracownicy instytucji w roli wsparcia • partycypacja, współodpowiedzialność → partnerstwo i zaufanie

Rysunek 3. Rozwój modelu resocjalizacji opartej na rodzinie

Źródło: opracowanie A. Barczykowska.

¹⁹⁸ Zob. S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact...*, s. 408–421; L. Paik, *Good Parents, Bad Parents: Rethinking Family Involvement in Juvenile Justice*, „Theoretical Criminology” 2017, t. 21, nr 3, s. 307–323; N. Arya, *Family-Driven Justice*, „Arizona Law Review” 2014, t. 56, nr 3, s. 623–706.

¹⁹⁹ M.C. Calder, *Child Protection: Balancing Paternalism and Partnership*, s. 749–766.

Sytuacja zmieniała się dopiero w latach 70. XX wieku wraz z pierwszymi badaniami, które wskazywały na pozytywne znaczenie współpracy z rodziną w procesie resocjalizacji. Holt i Miller (1972) ustalili, że pozytywny kontakt z rodziną podczas odbywania kary pozbawienia wolności przez młodzież miał związek z poprawą jej zachowania w instytucji, a także lepiej rokował w warunkach zwolnienia warunkowego²⁰⁰. Badania Kleina i zespołu (1977) wskazały, że włączenie rodziny do procesu resocjalizacji nie tylko zmniejsza ryzyko recydywy, ale także wskaźniki zaangażowania rodzeństwa w system sprawiedliwości²⁰¹. Vincent (1997) ustalił, że strategie oparte na wykluczaniu, zawstydzaniu i obwinianiu rodziców młodzieży w systemie wymiaru sprawiedliwości nie przynoszą pozytywnych rezultatów²⁰². Inne badania, nieco późniejsze, wskazały, że udział rodziny pozwala na złagodzenie skutków negatywnych doświadczeń, szczególnie tych związanych z umieszczeniem w instytucji, zmniejszenie skali depresji, wzmocnienie sukcesów edukacyjnych oraz ograniczenie aktów przemocy²⁰³.

Na rodzimym gruncie potencjał rodziny w resocjalizacji dostrzegła Kołakowska-Przełomiec (1977)²⁰⁴, wskazując, iż większość rodzin dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie to rodziny zdolne do podejmowania zadań wychowawczych. Zmiana kierunku badań była związana z dokonującą się w tym czasie zmianą paradygmatyczną, polegającą na odejściu od skoncentrowanych na deficytach i próbach ich zminimalizowania lub usunięcia – behawioryzmu i psychoanalizy – w kierunku podejścia humanistycznego i poznawczego, zorientowanych na rozwój i wzmocnienie. W tym ostatnim paradygmacie dla pedagogów, psychologów i socjologów szczególnie przydatna okazała się teoria ekologiczna Bronfenbrennera²⁰⁵, w której środowisko rodzinne traktowane jest jako prymarne, oraz teoria salutogenezy Antonovsky'ego²⁰⁶, rozwijana następnie m.in. przez Seligmana²⁰⁷, kierujące uwagę na zasoby człowieka oraz warunki sprzyjające zdrowiu i dobrostanowi.

²⁰⁰ N. Holt, D. Miller, *Explorations in Inmate-Family Relationships*, Sacramento, Calif.: California Department of Corrections Research Division 1972, <https://www.prisonlegalnews.org/news/publications/holt-miller-prisoner-and-family-relationship-recidivism-study-1972/> [dostęp: 2.12.2025].

²⁰¹ N.C. Klein, J.F. Alexander, B.V. Parsons, *Impact of Family Systems Intervention on Recidivism and Sibling Delinquency: A Model of Primary Prevention and Program Evaluation*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 1977, t. 45, nr 3, s. 469–474.

²⁰² R.F. Vincent, *Expanding the Neglected Role of the Parent in the Juvenile Court*, „Pepperdine Law Review” 1997, t. 4, nr 3, s. 523–542.

²⁰³ Por. R. Shanahan, M. di Zerega, *Identifying, Engaging, and Empowering Families: A Charge for Juvenile Justice Agencies*, Washington, D.C.: Center for Juvenile Justice Reform, Georgetown University 2016; E. McGinnis, *But Where Are the Parents? A Narrative Review of the Literature on the Experience of Parents When Their Child Is in Contact with the Justice System*, „Child Care in Practice” 2025, t. 31, nr 2, s. 173–189.

²⁰⁴ H. Kołakowska-Przełomiec, *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich w genezie przestępczości dorosłych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977.

²⁰⁵ U. Bronfenbrenner, *Dwa światy wychowania – USA i ZSRR*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.

²⁰⁶ Zob. A. Antonovsky, *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować?*, Wydawnictwo Fundacji Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1995.

²⁰⁷ Zob. M.E.P. Seligman, *Pełnia życia. Nowe spojrzenie na kwestię szczęścia i dobrego życia*, tłum. A. Nowak, Media Rodzina, Poznań 2011.

Mimo prorodzinnych podstaw teoretycznych i wyników badań rodziny w procesie resocjalizacji do końca lat 90. XX wieku pozostawały raczej na marginesie. Wraz z upowszechnieniem idei *evidence-based practice*, która zmierza do wprowadzenia do praktyki oddziaływań o potwierdzonej w badaniach efektywności, rodzina ponownie stała się przedmiotem zainteresowania. Podjęte przez badaczy działania dostarczyły dowodów na pozytywny efekt współpracy z rodziną w procesie resocjalizacji i readaptacji, które stały się podstawą do zbudowania modelu resocjalizacji opartej na rodzinie. Pierwotnie badania koncentrowały się na oddziaływaniach głównie o charakterze terapeutycznym, takich jak *Multisystemic Therapy* (MST) oraz *Functional Family Therapy* (FFT). Z biegiem czasu zaczęto ewaluować również oddziaływania skierowane na zmianę środowiska społeczno-fizycznego²⁰⁸.

Ewolucja podejścia do roli rodziny w procesie resocjalizacji dokonała się poprzez przejście od modelu paternalistycznego, opartego na wykluczaniu i kontroli, do modelu partnerskiego, uznającego rodziców za kluczowych współtwórców procesu wychowawczego.

4.2. Współpraca z rodzicami w procesie resocjalizacji w świetle wyników badań

Wyniki dotychczas prowadzonych badań potwierdzają, że obecność rodziny w procesie resocjalizacji nieletnich stanowi czynnik pozytywnie wpływający na efekty oddziaływań. Najsilniej potwierdzonym efektem jest redukcja recydywy i przestępczości. Terapia multisystemowa (MST) wiąże się ze spadkiem liczby aresztowań oraz niższym ryzykiem powrotu do przestępstwa zarówno w krótkiej, jak i długiej perspektywie czasowej²⁰⁹, a podobne rezultaty przynosi Funkcjonalna Terapia Rodzinna (FFT)²¹⁰ oraz działania związane z przekształcaniem środowiska społeczno-fizycznego, takie jak *Family Group Conferencing*²¹¹.

²⁰⁸ V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal System-Involved Girls: A Mixed Methods Evaluation*, „American Journal of Community Psychology” 2021, t. 67, nr 1–2, s. 35–49.

²⁰⁹ S.W. Henggeler, G.B. Melton, L.A. Smith, *Family Preservation Using Multisystemic Therapy: An Effective Alternative to Incarcerating Serious Juvenile Offenders*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 1992, t. 60, nr 6, s. 953–961, <https://doi.org/10.1037/0022006X.60.6.953>; J. Timmons-Mitchell, M.B. Bender, M.A. Kishna, C.C. Mitchell, *An Independent Effectiveness Trial of Multisystemic Therapy with Juvenile Justice Youth*, „Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology” 2006, t. 35, nr 2, s. 227–236, https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3502_6; B. Weiss, S. Han, V. Harris, T. Catron, V.K. Ngo, A. Caron, R. Gallop, *An Independent Randomized Clinical Trial of Multisystemic Therapy with Non-Court-Referred Adolescents with Serious Conduct Problems*, „Journal of Consulting & Clinical Psychology” 2023, t. 81, nr 6, s. 1027–1039, <https://doi.org/10.1037/a0033928>; A.M. Sawyer, C.M. Borduin, *Effects of Multisystemic Therapy Through Midlife: A 21.9-Year Follow-Up to a Randomized Clinical Trial with Serious and Violent Juvenile Offenders*, „Journal of Consulting & Clinical Psychology” 2011, t. 79, nr 5, s. 643–652, <https://doi.org/10.1037/a0024862>; H. Hunkin, C.G. Malvaso, C.R. Chittleborough, A. Gialamas, A. Montgomerie, K. Falster, J. Lynch, R.M. Pilkington, *Systematic Review and Meta-Analysis: Multisystemic Therapy and Functional Family Therapy Targeting Antisocial Behavior in Adolescence*, „Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry” 2024, t. 64, nr 4, s. 427–446, <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2024.10.008>.

²¹⁰ T.L. Sexton, C.W. Turner, *The Effectiveness of Functional Family Therapy for Youth with Behavioral Problems in a Community Practice Setting*, „Journal of Family Psychology” 2010, t. 24, nr 3, s. 339–348, <https://doi.org/10.1037/a0019406>.

²¹¹ P. McCold, B. Wachtel, *Restorative Policing Experiment: The Bethlehem, Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project*, Pipersville, PA: Community Service Foundation 1998, <https://nij.ojp.gov/library/publications/>

Wyniki metaanaliz potwierdzają, że programy oparte na rodzinie redukują ryzyko ponownego aresztowania²¹², przy czym szczególnie istotnym czynnikiem ochronnym okazuje się wysoka jakość relacji rodzic–dziecko, zwłaszcza w relacjach matek i synów²¹³. Istotnym efektem interwencji rodzinnych jest także skrócenie pobytu młodzieży w instytucjach resocjalizacyjnych. Wykazano, że dzięki MST i innym programom opartym na interwencji rodzinnej liczba dni spędzonych poza domem znacząco się obniża, co sprzyja utrzymaniu więzi rodzinnych i ograniczeniu izolacji²¹⁴. MST wiąże się z mniejszą liczbą ponownych aresztowań, krótszym czasem pozbawienia wolności oraz poprawą relacji rodzinnych i rówieśniczych²¹⁵.

Interwencje rodzinne przyczyniają się również do poprawy funkcjonowania psychospołecznego młodzieży. Badania wskazują, że udział w programach MST sprzyja lepszemu przystosowaniu, a programy oparte na relacji rodzic–dziecko redukują problemy behawioralne, choć nie zawsze poprawiają ogólne funkcjonowanie. Kolejnym potwierdzonym obszarem oddziaływań jest redukcja agresji i zachowań problemowych²¹⁶. Funkcjonalna Terapia Rodzinna, a także programy wzmacniające kompetencje rodzicielskie, takie jak *TripleP* czy *Incredible Years*, skutecznie zmniejszają zachowania eksternalizacyjne, ograniczają ryzyko używania substancji psychoaktywnych i redukują przynależność do gangów²¹⁷.

Równocześnie zauważa się znaczący wzrost kompetencji wychowawczych rodziców, poprawę komunikacji i spójności rodzinnej oraz większe poczucie sprawstwa w relacjach z dziećmi. Zmiany te odgrywają rolę mediatorów poprawy funkcjonowania młodzieży. Fagan i Benedini (2016) pokazali, że poprawa w zakresie komunikacji, nadzoru i spójności rodzinnej

restorative-policing-experiment-bethlehem-pennsylvania-police-family-group [dostęp: 2.12.2025]; T. Wachtel, *Family Group Conferencing: Restorative Justice in Practice*, Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs 2004, NCJ 159711, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/family-group-conferencing-restorative-justice-practice> [dostęp: 2.12.2025].

²¹² S.R. Woolfenden, K. Williams, J.K. Peat, *Family and Parenting Interventions for Conduct Disorder and Delinquency: A Meta-Analysis of Randomised Controlled Trials*, „Archives of Disease in Childhood” 2002, t. 86, nr 4, s. 251–256, <https://doi.org/10.1136/adc.86.4.251>.

²¹³ C. Cavanagh, E. Cauffman, *What They Don't Know Can Hurt Them: Mothers' Legal Knowledge and Youth Re-Offending*, „Psychology, Public Policy, and Law” 2017, t. 23, nr 2, s. 141–153, <https://doi.org/10.1037/law0000112>.

²¹⁴ S.R. Woolfenden, K. Williams, J.K. Peat, *Family and Parenting Interventions for Conduct Disorder and Delinquency: A Meta-Analysis of Randomised Controlled Trials*, „Archives of Disease in Childhood” 2002, t. 86, nr 4, s. 251–256, <https://doi.org/10.1136/adc.86.4.251>.

²¹⁵ S.W. Henggeler, G.B. Melton, L.A. Smith, *Family Preservation Using Multisystemic...*, s. 953–961, <https://doi.org/10.1037/0022-006X.60.6.953>.

²¹⁶ H. Hunkin, C.G. Malvaso, C.R. Chittleborough, A. Gialamas, A. Montgomerie, K. Falster, J. Lynch, R.M. Pilkington, *Systematic Review and Meta-Analysis...*, s. 427–446, <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2024.10.008>; J. Timmons-Mitchell, M.B. Bender, M.A. Kishna, C.C. Mitchell, *An Independent Effectiveness Trial...*, s. 227–236, https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3502_6; B. Weiss, S. Han, V. Harris, T. Catron, V.K. Ngo, A. Caron, R. Gallop, *An Independent Randomized Clinical...*, s. 1027–1039, <https://doi.org/10.1037/a0033928>; A.M. Sawyer, C.M. Borduin, *Effects of Multisystemic Therapy Through...*; T. van der Stouwe, J.J. Asscher, G.J. Stams, M. Deković, P.H. van der Laan, *The Effectiveness of Multisystemic Therapy (MST): A Meta-Analysis*, „Clinical Psychology Review” 2014, t. 34, nr 6, s. 468–481.

²¹⁷ A.R. Piquero, W.G. Jennings, B. Diamond, J. Reingle Gonzalez i in., *A Meta-Analysis Update on the Effects of Early Family/Parent Training Programs on Antisocial Behavior and Delinquency*, „Journal of Experimental Criminology” 2016, t. 12, nr 2, s. 229–248, <https://doi.org/10.1007/s11292-016-9256-0>; M.R. Sanders, *The Triple P System of Evidence-Based Parenting Support: Past, Present, and Future Directions*, „Clinical Child and Family Psychology Review” 2023, t. 26, s. 880–903, <https://doi.org/10.1007/s10567-023-00441-8>.

stanowi mediator redukcji zachowań antyspołecznych²¹⁸. Inne badania dowodzą, że włączanie rodziców w proces opieki nad młodzieżą osadzoną w instytucjach resocjalizacyjnych sprzyja poprawie interakcji rodzinnych i podnosi motywację do terapii²¹⁹. Zbliżone wnioski płyną z badań nad programami skoncentrowanymi na relacji rodzic-dziecko. Oddziaływania ukierunkowane na tę relację prowadzą do istotnej redukcji nasilenia problemów behawioralnych, choć nie zawsze poprawiają ogólne funkcjonowanie psychospołeczne²²⁰.

Na szczególną uwagę zasługują także efekty w zakresie redukcji zaniedbań, przemocy i problemów społecznych. Programy wczesnej interwencji, takie jak *Nurse-Family Partnership*, przyczyniają się do zmniejszenia ryzyka stosowania przemocy, zaniedbań rodzicielskich oraz długofalowych problemów w funkcjonowaniu społecznym młodych osób²²¹. Wreszcie – współpraca z rodziną wspiera proces reintegracji społecznej i zwiększa satysfakcję uczestników. *Family Group Conferencing* daje rodzinom poczucie wpływu i współodpowiedzialności, a badania wskazują, że rodzice odgrywają istotną rolę w ułatwianiu młodzieży powrotu do społeczeństwa, m.in. poprzez wspieranie dostępu do opieki zdrowotnej i innych zasobów²²².

Łącznie wyniki badań potwierdzają, że angażowanie rodziny w proces resocjalizacji młodzieży oddziałuje nie tylko na redukcję zachowań przestępczych, lecz także na szerokie spektrum obszarów psychospołecznych i rodzinnych, które mają kluczowe znaczenie dla trwałej reintegracji społecznej. Podsumowując, przegląd wskazuje, że choć siła dowodów różni się w zależności od rodzaju programu i metodologii badań, współpraca z rodzicami i systemowe wsparcie rodziny pozostają fundamentem skutecznych interwencji wobec młodzieży z zachowaniami problemowymi. Włączenie rodziny nie tylko poprawia krótkoterminowe efekty terapeutyczne, ale także wzmacnia szanse na trwałą reintegrację społeczną i ograniczenie recydywy.

Badania dotyczące uwarunkowań sukcesów w resocjalizacji wskazują, że współpraca z rodzicami, włączenie ich do działań na zasadach partnerstwa, odwołanie się do ich wiedzy i doświadczeń oraz zaufanie im jako „specjalistom od własnych dzieci” jest jednym

²¹⁸ A.A. Fagan, K.M. Benedini, *How Do Family-Focused Prevention Programmes Work? A Review of Mediating Effects of Family-Focused Interventions on Children's Externalizing Behaviours, Substance Use, and Delinquency*, „Clinical Child and Family Psychology Review” 2016, t. 19, nr 4, 285–309.

²¹⁹ I. Simons, E. Mulder, H. Rigter, R. Breuk, W. van der Vaart, R. Vermeiren, *Family-Centered Care in Juvenile Justice Institutions: A Mixed Methods Study Protocol*, „JMIR Research Protocols” 2016, t. 5, nr 3, e177.

²²⁰ S. Vidal, C.M. Connell, D.M. Prince, J.K. Tebes, *Multisystem-Involved Youth: A Developmental Framework and Implications for Research, Policy, and Practice*, „Adolescent Research Review” 2019, t. 4, nr 1, s. 15–29, <https://doi.org/10.1007/s40894-018-0088-1>.

²²¹ D.L. Olds, J. Eckenrode, C.R. Henderson Jr., H. Kitzman, J. Powers, R. Cole, K. Sidora, P. Morris, L.M. Pettitt, D. Luckey, *Long-Term Effects of Home Visitation on Maternal Life Course and Child Abuse and Neglect: Fifteen-Year Follow-Up of a Randomized Trial*, „JAMA” 1997, t. 278, nr 8, s. 637–643, <https://doi.org/10.1001/jama.1997.03550080047038>; J. Eckenrode, M. Campa, D.W. Luckey, C.R. Henderson Jr., R. Cole, H. Kitzman, E. Anson, K. Sidora-Arcoleo, J. Powers, D.L. Olds, *Long-Term Effects of Prenatal and Infancy Nurse Home Visitation on The Life Course of Youths: 19-Year Follow-Up of a Randomized Trial*, „Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine” 2010, t. 164, nr 1, s. 9–15, <https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2009.240>.

²²² E.S. Barnert, N. Lopez, B. Pettway, N. Keshav, L.S. Abrams, B. Zima, P.J. Chung, *The Role of Parent Engagement in Overcoming Barriers to Care for Youth Returning Home After Incarceration*, „Journal Community Health” 2020, t. 45, nr 2, s. 329–337, <https://doi.org/10.1007/s10900-019-00747-1>.

z kluczowych czynników osiągnięcia sukcesu resocjalizacyjnego, rozumianego – zgodnie z perspektywą salutogenetyczną i humanistyczną – jako powrót na ścieżkę (samo)rozwoju, pojmowaną jako kreowanie siebie i świata, podejmowanie kolejnych zadań życiowych oraz nawiązywanie i podtrzymywanie satysfakcjonujących relacji interpersonalnych. Współczesne oddziaływania resocjalizacyjne, odwołujące się do modelu relacyjnego, zmierzają do ulepszenia systemu rodzinnego, widząc w nim zasób.

4.3. Model resocjalizacji opartej na rodzinie i warunki jego realizacji

Partycypacyjny model resocjalizacji charakteryzuje się koncentracją na systemie rodzinnym, a nie wyłącznie na dziecku i specjalistach, oraz uwzględnianiem informacji, uczuć i potrzeb młodzieży oraz jej rodziny obok wiedzy specjalistycznej²²³. Przyjmuje się, że rodzina jest centralnym czynnikiem wpływającym na przebieg i skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych²²⁴. Podejście to koncentruje się na kompetencjach rodziców, a nie na ich problemach. Rodzice są równorzędnymi partnerami specjalistów i ostatecznymi decydentami, a nie jedynie kontekstem społecznym. Pracownicy instytucji pełnią rolę przedstawicieli rodziny i jednocześnie stanowią jej narzędzie w uzyskiwaniu zasobów, wsparcia i usług w sposób zindywidualizowany, elastyczny i adekwatny do potrzeb. Ich zadaniem jest pomaganie rodzinie w identyfikacji potrzeb oraz stylu i warunków ich zaspokajania. Praktycy w ten sposób zrzekają się części kontroli, ponieważ to rodziny określają, co jest dla nich ważne. Specjaliści muszą uszanować sposób życia rodziny oraz wartości w niej obecne. Praktyki oparte na rodzinie są zatem napędzane przez samą rodzinę²²⁵.

W ramach tego modelu można wyróżnić pięć filarów: godność i szacunek, wsparcie rówieśnicze, partnerstwo, komunikację oraz trwałe zaangażowanie rodziny²²⁶ (tabela 20).

²²³ E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family Outcomes in Residential Youth Care: A Systematic Review*, „Child & Family Social Work” 2024, t. 29, s. 598–614; K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *Contextual Determinants of Family-Driven Care Implementation in Juvenile Justice Settings*, „Health & Justice” 2024, t. 12; B. Harris, K. Keator, N. Vincent-Roller, B. Keefer, *Engage, Involve, Empower: Family Engagement in Juvenile Drug Treatment Courts*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP), New York 2017; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²²⁴ Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, *Model Programs Guide Literature Review: Family Engagement in Juvenile Justice*, NCJ Number 251737, Washington, DC: U.S. Department of Justice, February 2018, <https://www.ojp.gov/library/publications/model-programs-guide-literature-review-family-engagement-juvenile-justice> [dostęp: 2.12.2025]; H. Damen, *Parents as Agents of Change: Parental Empowerment and Child Behavioural Problems in Families Receiving Family Treatment*, Radboud University Nijmegen 2021.

²²⁵ E.A. Rhoades, *Toward Family-Centered Practice*.

²²⁶ Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, *Family Engagement in Juvenile Justice: Literature Review*, NCJ Number 251737, Washington, DC: U.S. Department of Justice, February 2018, <https://ojjdp.ojp.gov/library/publications/model-programs-guide-literature-review-family-engagement-juvenile-justice> [dostęp: 2.12.2015]; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

Tabela 20. Filary resocjalizacji opartej na rodzinie

Filar	Opis i założenia
1. Godność i szacunek	Uznanie rodziny za podmiot o równych prawach i znaczeniu w procesie resocjalizacji. Zakłada traktowanie rodziców jako ekspertów od własnego dziecka, a nie jedynie odbiorców decyzji instytucji. Szacunek przejawia się w języku, sposobie komunikacji i uwzględnianiu wartości rodziny.
2. Wsparcie rówieśnicze	Oparte na założeniu, że rodziny z doświadczeniem systemowym mogą stanowić cenne źródło wiedzy i wsparcia dla innych. Wzmacnia poczucie wspólnoty i redukuje izolację rodziców.
3. Partnerstwo	Zakłada współdecydowanie rodziny i specjalistów na każdym etapie oddziaływań. Odejście od modelu eksperckiego na rzecz wspólnego planowania i oceny działań.
4. Komunikacja	Oparta na przejrzystości, dwustronności i dostępności informacji. Komunikacja ma charakter dialogiczny, a nie jednostronny.
5. Trwałe zaangażowanie rodziny	Włączenie rodziny w proces od momentu pierwszego kontaktu aż po reintegrację społeczną dziecka. Współpraca ma charakter długofalowy, a nie jednorazowy.

Źródło: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, *Family Engagement in Juvenile Justice: Literature Review*, NCJ Number 251737, Washington, DC: U.S. Department of Justice, February 2018, <https://ojjdp.ojp.gov/library/publications/model-programs-guide-literature-review-family-engagement-juvenile-justice> [dostęp: 2.12.2025]; N. Arya, *Family-Driven Justice*, „Arizona Law Review” 2014, t. 56, nr 3, s. 623–706.

Podstawą skutecznej współpracy jest traktowanie rodzin jako równoprawnych uczestników procesu. Badania wskazują, że rodziny często czują się marginalizowane lub obwiniane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości, co utrudnia ich aktywne uczestnictwo²²⁷. Uznanie podmiotowości rodziny oznacza respektowanie jej wartości, przekonań i doświadczeń, a także unikanie etykietowania i stygmatyzacji. Rodzic jest traktowany jako najlepszy specjalista w zakresie własnego dziecka, wie zatem, co jest dla niego najlepsze²²⁸. W praktyce przekłada się to na tworzenie przestrzeni do wysłuchania głosu rodziny, uznania jej wiedzy o dziecku i zapewnienia, że decyzje podejmowane są wspólnie, a nie jednostronnie przez instytucje. Rodzice zwracali uwagę, że bardzo istotne jest „terminowe informowanie” o stanie dziecka i procedurach detencyjnych – z poszanowaniem godności, bez osądzania²²⁹.

Drugim filarem jest wsparcie rówieśnicze, czyli włączanie rodzin mających doświadczenie w kontaktach z systemem resocjalizacji jako mentorów dla innych rodzin. Rozwiązanie to pełni funkcję pomostu między instytucją a środowiskiem rodzinnym oraz pozwala obniżyć

²²⁷ E. McGinnis, *But Where Are the Parents?...*, s. 173–189, <https://doi.org/10.1080/13575279.2024.2400887>; A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives on Challenges and Importance of Caregiver Engagement and the Potential Utility of a Peer Navigator Program in the Juvenile Justice System*, „Health & Justice” 2023, t. 11; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect in the 21st Century? A Qualitative Analysis of Integrated Youth Care*, „International Journal of Integrated Care” 2020, t. 20, nr 3; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²²⁸ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental Involvement in Juvenile Justice Services*, „Child & Youth Services Review” 2014, t. 39, s. 39–47.

²²⁹ I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile Justice Institutions: Parents' Perspectives on Facilitating and Hindering Factors*, „Child & Youth Services” 2018, s. 124–137; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...?*; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706; H. Damen, *Parents as Agents of Change...*

poziom stresu i poczucia izolacji. Wsparcie to może przyjmować zarówno formy formalne (np. zatrudnienie personelu z doświadczeniem), jak i nieformalne (grupy rodziców wymieniających się doświadczeniami)²³⁰.

Trzeci filar zakłada, że proces resocjalizacji nie może być prowadzony jednostronnie przez instytucje. Zamiast narzucania decyzji preferowane są modele współpracy, w których rodzina i specjaliści wspólnie ustalają cele, strategie oraz sposoby monitorowania postępów²³¹. Tego typu podejście partycypacyjne wpisuje się w założenia nurtu *family-driven care*, w którym rodziny mają realny wpływ na projektowanie i wdrażanie programów resocjalizacyjnych. Partnerstwo zwiększa efektywność interwencji, ponieważ rodzina czuje się współodpowiedzialna za sukces programu²³².

Kolejnym fundamentem jest dwustronna, transparentna komunikacja. Rodziny powinny mieć dostęp do jasnych informacji o procedurach prawnych, oczekiwaniach wobec młodzieży i dostępnych formach wsparcia²³³. Jednocześnie instytucje powinny korzystać z wiedzy rodziny, która może dostarczać kontekstu biograficznego, traumatycznych doświadczeń i uwarunkowań środowiskowych wpływających na zachowanie młodzieży. Jak pokazują badania, komunikacja oparta na współpracy sprzyja lepszej diagnozie problemów i bardziej trafnemu doborowi interwencji terapeutycznych²³⁴. Badacze zauważają, że rodzice chcą otrzymywać informacje o warunkach detencji i planach leczenia oraz mieć możliwość kontaktu z personelem²³⁵. Rozzell (2013) podkreśla natomiast konieczność transparentności i wzajemności komunikacji w systemach trauma-kompetentnych²³⁶.

Ostatni filar dotyczy długofalowego włączenia rodziny – od pierwszego kontaktu z wymiarem sprawiedliwości aż po powrót młodego człowieka do społeczności. Stałe uczestnictwo pozwala nie tylko monitorować postępy, lecz także wzmacniać więzi rodzinne, zapobiegać izolacji i wspierać reintegrację społeczną²³⁷. Przykładem takiego podejścia jest *Multisystemic*

²³⁰ L. Rozzell, *The Role of Family Engagement in Creating Trauma-Informed Juvenile Justice Systems*, Los Angeles, CA & Durham, NC: National Child Traumatic Stress Network 2013; Vera Institute of Justice, *Family Engagement in the Juvenile Justice System. Juvenile Justice Factsheet 5*, New York, N.Y. 2014; A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives...*

²³¹ Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, *Family Engagement in Juvenile Justice: Literature Review*, NCJ Number 251737, Washington, DC: U.S. Department of Justice, February 2018, <https://ojjdp.ojp.gov/library/publications/model-programs-guide-literature-review-family-engagement-juvenile-justice> [dostęp: 2.12.2025].

²³² N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²³³ N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²³⁴ T. van der Stouwe, J.J. Asscher, G.J. Stams, M. Deković, P.H. van der Laan, *The Effectiveness of Multisystemic...*, s. 468–481.

²³⁵ I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137; E. McGinnis, *But Where Are the Parents?...*, s. 173–89, <https://doi.org/10.1080/13575279.2024.2400887>.

²³⁶ L. Rozzell, *The Role of Family Engagement...*

²³⁷ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care for Adolescents in Short-Term Stay Groups of Juvenile Justice Institutions*, „Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health” 2017, t. 11, s. 1–8.

Therapy (MST) – intensywna terapia rodzinna, której skuteczność w redukowaniu recydywy i poprawie relacji rodzinnych potwierdzają liczne metaanalizy²³⁸.

Wdrożenie modelu resocjalizacji opartej na rodzinie wymaga zidentyfikowania i zrozumienia czynników, które utrudniają lub ułatwiają współpracę. Przegląd literatury pozwala na wskazanie trzech grup czynników: osobistych i sytuacyjnych dotyczących rodzica, czynników związanych z dzieckiem/wychowankiem oraz czynników związanych z placówką²³⁹ (tabela 21).

Tabela 21. Czynniki ułatwiające i utrudniające współpracę między instytucjami a rodzicami

Kategoria czynników	Podkategoria/aspekt	Czynniki sprzyjające współpracy	Czynniki utrudniające współpracę
1. Osobiste i sytuacyjne (po stronie rodziców)	Cechy indywidualne i emocjonalne	Poczucie kompetencji wychowawczych; motywacja do współpracy; zaufanie do instytucji; otwartość komunikacyjna	Stres; wypalenie; brak poczucia sprawstwa; wyuczona bezradność; niska samoocena rodzicielska
	Sytuacja życiowa i rodzinna	Stabilna sytuacja ekonomiczna; wsparcie społeczne; praca zawodowa; równowaga w rolach rodzinnych	Wielodzietność; samotne rodzicielstwo; ubóstwo; obciążenie obowiązkami; brak wsparcia społecznego
	Doświadczenia i postawy wobec instytucji	Pozytywne doświadczenia wcześniejszej współpracy; poczucie bycia wysłuchanym; relacja oparta na zaufaniu	Negatywne doświadczenia z instytucjami; poczucie bycia ocenianym lub ignorowanym; lęk przed stygmatyzacją
	Kompetencje i zasoby poznawcze	Świadomość prawna; umiejętność poszukiwania informacji; znajomość procedur	Brak wiedzy o działaniach wobec dziecka; bariery językowe; niski poziom edukacji
2. Związane z dzieckiem/wychowankiem	Cechy indywidualne dziecka	Wyższy poziom inteligencji; młodszy wiek; niższy poziom zaburzeń zachowania	Niższy poziom umiejętności społecznych; zaburzenia psychiczne; zachowania opozycyjno-buntownicze
	Relacje z rodzicami	Bliska więź emocjonalna; wzajemne zaufanie; troska i pozytywny obraz rodzica	Konflikty rodzinne; sprzeciw dziecka wobec udziału rodzica; brak relacji emocjonalnej

²³⁸ T. van der Stouwe, J.J. Asscher, G.J. Stams, M. Deković, P.H. van der Laan, *The Effectiveness of Multisystemic...*, s. 468–481.

²³⁹ E. A. Rhoades, *Toward Family-Centered Practice*; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile Justice...*, s. 124–137; N. Karp, *Collaboration with Families: From Myth to Reality*, „Journal of Emotional and Behavioral Problems” 1993, t. 1, nr 4, s. 21–23; M. Reitsma-Street, D. Hillian, *Parents and Youth Justice*, „Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice / La Revue canadienne de criminologie et de justice pénale” 2003, t. 45, nr 1, s. 19–41.

3. Instytucjonalne (związane z placówką)

Czynniki statyczne (np. struktura, uwarunkowania prawne, lokalizacja)	Jasne zasady funkcjonowania; przejrzyste procedury; stabilna struktura organizacyjna; dogodne położenie i/lub komunikacja	Ograniczenia systemowe; sztywne regulacje prawne; odległość placówki; brak dostępności transportu
Czynniki dynamiczne (np. styl pracy i postawy personelu, wsparcie)	Kultura organizacyjna oparta na współpracy; otwarta komunikacja; stabilność personelu; wspólne wartości	Kultura kontroli i hierarchii; rotacja kadry; niskie kompetencje relacyjne personelu
	Empatia; otwartość; koncentracja na potencjałach; partnerstwo z rodziną	Uprzedzenia wobec rodziców; etykietowanie; brak zrozumienia dla kontekstu rodzinnego
	Obecność psychologów i terapeutów rodzinnych; dostęp do konsultacji; programy wsparcia dla rodziców	Brak programów dla rodzin; przeciążenie kadry; brak narzędzi komunikacyjnych

Źródło: opracowanie A. Barczykowska.

Do głównych czynników osobistych i sytuacyjnych utrudniających współpracę po stronie rodzica należą: poczucie wypalenia, stres związany z zachowaniami dziecka, brak poczucia sprawstwa oraz wyuczona bezradność w kontaktach z instytucjami²⁴⁰. Nie bez znaczenia pozostaje sytuacja rodzinna. Istotne bariery stanowią: wielodzietność, obciążenie pracą, samotne rodzicielstwo czy doświadczane kryzysy. Problemy we współpracy generują również: poczucie bycia ignorowanym przez specjalistów oraz negatywne doświadczenia z wcześniejszych kontaktów, co osłabia zaufanie do instytucji²⁴¹. Problemy komunikacyjne wynikające z pochodzenia, statusu społecznego i barier językowych oraz brak wiedzy o podejmowanych wobec dziecka działaniach dodatkowo komplikują współpracę²⁴². Zwraca się również uwagę na wzorce poszukiwania informacji i świadomość prawną rodziców²⁴³.

Wśród innych czynników z tej grupy można wymienić doświadczanie problemów w wielu obszarach życia codziennego, niską wrażliwość na potrzeby dziecka, choroby, uzależnienia czy fizyczną nieobecność spowodowaną czynnikami obiektywnymi, np. izolacją więzienną. Istotna jest także odległość od instytucji oraz dostępność środków komunikacji i koszty transportu. Do współpracy bardziej skłonni byli rodzice posiadający zatrudnienie²⁴⁴.

Jeśli chodzi o drugą grupę czynników, wyniki badań nie są jednoznaczne. Badacze wskazują, że uzyskano sprzeczne informacje w kwestii współpracy rodziców w kontekście problemów ze zdrowiem psychicznym dziecka, jego pochodzenia etnicznego oraz długości pobytu

²⁴⁰ E.A. Rhoades, *Toward Family-Centered Practice*; N. Karp, *Collaboration with Families...*, s. 21–23; E. McGinnis, *But Where Are the Parents?...*, s. 173–189, <https://doi.org/10.1080/13575279.2024.2400887>.

²⁴¹ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; L. Paik, *Good Parents, Bad Parents: Rethinking...*, s. 307–323; M. Reitsma-Street, D. Hillian, *Parents and Youth Justice*, s. 19–41.

²⁴² I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁴³ L. Paik, *Good Parents, Bad Parents: Rethinking...*, s. 307–323.

²⁴⁴ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation in Family-Centered Care in Juvenile Justice Institutions*, „Child & Family Social Work” 2019, t. 24, s. 59–68.

w instytucji²⁴⁵. Potwierdzono natomiast, że czynnikiem wzmacniającym współpracę jest wyższy iloraz inteligencji oraz niższy wiek dziecka – przy czym badania te dotyczyły placówek opiekuńczo-wychowawczych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną²⁴⁶. Czynnikiem obniżającym zaangażowanie rodziców jest niższy poziom umiejętności rodzicielskich oraz skala problemów wychowawczych. Dla współpracy kluczowa jest jakość relacji między dzieckiem a rodzicem – dobra relacja, poczucie troski i pozytywny obraz rodzica w oczach dziecka wzmacniają motywację do współpracy z instytucją. Z kolei sprzeciw dziecka wobec udziału rodzica w oddziaływaniach obniża tę współpracę²⁴⁷.

Wśród czynników instytucjonalnych wpływających na współpracę z rodzicami dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie wyróżnia się dwie podstawowe kategorie: czynniki statyczne i dynamiczne. Czynniki statyczne odnoszą się do elementów ustrojowych, organizacyjnych i historycznych, które w krótkiej perspektywie są niezmiennie lub bardzo trudno modyfikowalne. Do tej grupy zalicza się m.in. lokalizację, ramy prawne określające funkcjonowanie instytucji, system finansowania oraz ustaloną strukturę organizacyjną. Elementy te wyznaczają kontekst współpracy, lecz nie mogą być bezpośrednim celem interwencji ze strony kadry²⁴⁸.

Z kolei czynniki dynamiczne mają charakter zmienny i stanowią obszary, na które instytucje mogą oddziaływać w ramach działań wspierających i modyfikujących praktykę. Ważnym czynnikiem dynamicznym jest kultura organizacyjna – może być ona oparta na kontroli i hierarchii albo na partnerstwie i współpracy²⁴⁹. Dla współpracy z rodzicami korzystniejszy jest drugi typ kultury organizacyjnej. W badaniach zwraca się uwagę na znaczenie dobrego zarządzania i przywództwa, przejawiających się w jasnych zasadach i regułach opartych na wspólnych wartościach i wizjach. Negatywnym czynnikiem dla współpracy pozostaje rotacja pracowników instytucji oraz niskie kompetencje personelu, zwłaszcza w zakresie budowania relacji²⁵⁰.

²⁴⁵ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁴⁶ B.L. Baker, J. Blacher, K.A. Crnic, C. Edelbrock, *Behavior Problems and Parenting Stress in Families of Three-Year-Old Children with and without Developmental Delays*, „American Journal on Mental Retardation” 2002, t. 107, nr 6, s. 433–444.

²⁴⁷ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁴⁸ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁴⁹ I. Simons, E. Mulder, H. Rigter, R. Breuk, W. van der Vaart, R. Vermeiren, *Family-Centered Care in Juvenile Justice...*

²⁵⁰ Y. Riemersma, A. Harder, E. Zijlstra, W. Post, M. Kalverboer, *Static and Dynamic Factors Underlying Placement Instability in Residential Youth Care: A Scoping Review*, „Children and Youth Services Review” 2023, t. 155; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*

Warunkiem dobrej współpracy jest otwarta komunikacja oraz pozytywne postawy wobec innych – koncentracja na potencjałach, a nie na deficytach. Badania dotyczące placówek opieki instytucjonalnej wskazują, że stabilność personelu, jakość relacji oraz wsparcie psychologiczne mają największe znaczenie dla skuteczności oddziaływań²⁵¹. Znaczenie ma również występowanie barier – im więcej ich napotykają rodzice w kontakcie z instytucją, tym mniejsza jest szansa na udaną współpracę²⁵².

Podsumowując, należy wskazać, że wśród opisanych w badaniach czynników współpracy znajdują się takie, które bezpośrednio korespondują z klimatem społecznym placówki. Przegląd literatury nie ujawnił jednak badań poświęconych analizie wzajemnych relacji między klimatem społecznym a współpracą z rodzicami.

4.4. Klimat społeczny placówki a współpraca z rodzicami nieletnich w świetle przeglądu literatury

Nakreślone powyżej tło historyczno-teoretyczne, wraz z wynikami badań, wskazuje na niezbędną rolę rodziny w procesie resocjalizacji nieletnich. Bogata baza raportów dotyczących tego zagadnienia nie uwzględnia klimatu społecznego jako samodzielnego czynnika, jednak w wielu opracowaniach brano pod uwagę jego poszczególne elementy. W związku z powyższym sformułowano następujące pytanie badawcze: jakie elementy klimatu społecznego są kluczowe dla współpracy z rodzicami nieletnich przebywających w instytucjach resocjalizacyjnych?

4.4.1. Wyszukiwanie i dobór literatury do przeglądu

W celu uzyskania odpowiedzi na wyżej postawione pytanie wykorzystano metodę tematycznego przeglądu literatury. Na etapie pilotażowym przeszukano zasoby dostępne za pośrednictwem multiwyszukiwarki Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, posługując się hasłami: *involvement family in juvenile justice system* oraz *family-based interventions in the juvenile justice system*. Ze względu na zróżnicowane nazewnictwo odnoszące się do modelu współpracy z rodziną konieczne okazało się rozszerzenie zestawu słów kluczowych. Ostatecznie wykorzystano następujące kombinacje *family-based interventions in the juvenile justice system AND working with families in the juvenile justice system AND family centered care in the*

²⁵¹ J.D. Leipoldt, A.T. Harder, N.S. Kaye, H. Grietens, T. Rimehaug, *Determinants and Outcomes of Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care: A Systematic Review*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 99, s. 429–440; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

²⁵² I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68.

juvenile justice system AND (involvement parents OR involvement family in juvenile justice system OR parental participation OR parental participation in juvenile justice system).

Na etapie wyszukiwania pełnotekstowego wykorzystano bazę EBSCO, zintegrowaną z multiwyszukiwarką Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Po analizie streszczeń, z uwzględnieniem przyjętych kryteriów włączania i wyłączenia, do badania zakwalifikowano 15 raportów podstawowych w języku angielskim. W dalszej analizie 2 raporty nie przeszły testu kwalifikowalności i zostały wyłączone. Ostatecznie do analizy zakwalifikowano 13 raportów podstawowych. Raporty pochodziły z lat 2014–2024 i miały zarówno charakter teoretyczny, jak i empiryczny. Poza wskazanym okresem publikacji przyjęto język angielski za podstawowy. Nie wskazano innych reguł włączania i wyłączenia.

Zestawienie raportów podstawowych wykorzystanych w trakcie przeglądu zawiera tabela 22.

Tabela 22. Zestawienie raportów podstawowych zaklasyfikowanych do analizy tematycznej

Nr	Autorzy	Tytuł artykułu	Periodyk	Numer/Rok wydania
1.	Burke J.D., Mulvey E.P., Schubert C.A., Garbin S.R.	The Challenge and Opportunity of Parental Involvement in Juvenile Justice Services	Children and Youth Services Review	39/2014
2.	Anderson V.R., Rubino L.L., McKenna N.	Family-Based Intervention for Legal System-Involved Girls: A Mixed Methods Evaluation	American Journal of Community Psychology	67(1–2)/2021
3.	Walker S.C., Bishop A.S., Pullmann M.D., Bauer G.	A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family Involvement in the Juvenile Justice System: The Juvenile Justice Family Involvement Model	American Journal of Community Psychology	56(3–4)/2015
4.	Piper K.N., Jahn A., Escofery C., Woods-Jaeger B., Schwartz D.P., Smith-Curry C., Sales J.	Contextual Determinants of Family-Driven Care Implementation in Juvenile Justice Settings	Health & Justice	12/2024
5.	Arya N.	Family-Driven Justice	Arizona Law Review	54(3)/2014
6.	Simons I., Mulder E., Breuk R., Mos K., Rigter H., van Domburgh L., Vermeiren R.	A Program of Family-Centered Care for Adolescents in Short-Term Stay Groups of Juvenile Justice Institutions	Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health	1/2017
7.	Piper K.N., Jahn A., Escofery C., Woods-Jaeger B., Nunn A., Schwartz D.P., Smith-Curry C., Sales J.	A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care Implementation in Juvenile Justice Agencies in Georgia	Health & Justice	12(1)/2024
8.	Huang L.	Practitioners' Perspectives on Family-Based Intervention for Illicit Drug-Using Adolescents in Taiwan: A Qualitative Study	Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy	17(1)/2022
9.	Simons I., van der Vaart W., Vermeiren R., Rigter H., Breuk R., van Domburgh L.	Parental Participation in Juvenile Justice Institutions: Parents' Perspectives on Facilitating and Hindering Factors	International Journal of Forensic Mental Health	2018

10.	Simons I., Mulder E., Breuk R., Rigter H., van Domburgh L., Vermeiren R.	Determinants of Parental Participation in Family-Centered Care in Juvenile Justice Institutions	Child & Family Social Work	24/2019
11.	Tang E., de Haan A.D., Kuiper Ch.H.Z., Harder A.T.	Family-Centered Practice and Family Outcomes in Residential Youth Care: A Systematic Review	Child & Family Social Work	29/2024
12.	Nooteboom L.A., Kuiper Ch.H.Z., Mulder E., Roetman P.J., Eilander J., Vermeiren R.R.J.M.	What Do Parents Expect in the 21st Century? A Qualitative Analysis of Integrated Youth Care	International Journal of Integrated Care	20(3)/2020
13.	Dir A.L., Pederson C., Khazvand S., Schwartz K., Wiehe S.E., Aalsma M.C.	Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives on Challenges and Importance of Caregiver Engagement and the Potential Utility of a Peer Navigator Program in the Juvenile Justice System	Health & Justice	11/2023

Źródło: opracowanie własne.

4.4.2. Współpraca instytucji z rodzicami – analiza tematyczna

W badaniu Simons i in. (2017) podkreślono, że skuteczna współpraca z rodzicami w instytucjach resocjalizacyjnych wymaga odpowiednich warunków instytucjonalnych. Należą do nich: przyjęcie przez całą placówkę wspólnej, systemowej wizji pracy z rodziną; stałe szkolenie i coaching personelu w zakresie komunikacji oraz budowania relacji z rodzicami; włączenie współpracy z rodziną w codzienne procedury placówki; zapewnienie elastycznych form kontaktu i spotkań rodzinnych (np. rodzinne spotkania, wizyty poza wyznaczonymi godzinami, wspólne aktywności); a także wsparcie kierownictwa w tworzeniu środowiska otwartego na rodziców. Tego typu instytucjonalne rozwiązania sprzyjają zaangażowaniu rodziców, budowaniu zaufania oraz poprawie efektów oddziaływań wychowawczych²⁵³.

Analizy przeprowadzone przez Burke'a ze współpracownikami (2014)²⁵⁴ wskazują, że dla sukcesu wychowawczego kluczowe znaczenie ma sposób, w jaki instytucja buduje relacje, komunikuje się z rodzicami oraz jak postrzega ich rolę w procesie resocjalizacji. Instytucje o kulturze otwartej, wspierającej i partnerskiej częściej tworzą warunki sprzyjające zaangażowaniu rodziców. W takich środowiskach dominuje wzajemny szacunek między personelem a rodziną dziecka, uznanie kompetencji rodziców jako ekspertów w sprawach swojego dziecka, zaufanie i dwustronna komunikacja, a także gotowość do dopasowywania działań do indywidualnych potrzeb rodziny. Ważnym elementem jest elastyczność organizacyjna – dostosowywanie godzin spotkań, uproszczenie procedur oraz zapewnienie dostępności personelu. Takie podejście wzmacnia poczucie sprawstwa rodziców i buduje ich odpowiedzialność za proces resocjalizacji dziecka. Z kolei instytucje oparte na kontroli,

²⁵³ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care for Adolescents...*, s. 1–8.

²⁵⁴ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

hierarchii i jednostronnym podejmowaniu decyzji w relacji z rodzicami charakteryzują się dystansem i brakiem zaufania, co znacząco utrudnia rzeczywiste uczestnictwo rodziców w procesie wychowawczym. Autorzy zidentyfikowali bariery ograniczające współpracę z rodzicami: brak zaufania i obciążenie emocjonalne wynikające z wcześniejszych negatywnych doświadczeń z systemem, a także brak spójnych modeli współpracy i wspólnych standardów postępowania między różnymi służbami, biurokratyzacja procesu decyzyjnego, sztywne procedury oraz braki kadrowe, które ograniczają indywidualny kontakt z rodziną. Wielu rodziców, zmagających się przez lata z trudnymi zachowaniami dziecka, doświadcza wypalenia, poczucia porażki lub stygmatyzacji, co dodatkowo zmniejsza ich gotowość do aktywnego udziału w działaniach instytucji. Burke z zespołem (2014) podkreślają, że współpraca z rodzicami w systemie resocjalizacyjnym wymaga przezwyciężenia historycznego napięcia między rolą państwa jako „zastępczego rodzica” (*parens patriae*) a ideą partnerstwa z rodziną. Oznacza to konieczność zmiany klimatu społecznego placówek – z kontrolno-sankcyjnego na wspierająco-rozwojowy²⁵⁵.

Piper i in. (2024)²⁵⁶ wskazują, że współpraca z rodzicami nie może ograniczać się do formalnego włączenia ich w działania instytucji, lecz powinna mieć charakter partnerski, oparty na wzajemnym szacunku, zaufaniu i wspólnym podejmowaniu decyzji. Cechy i strategie instytucjonalne sprzyjające skutecznej współpracy z rodzicami obejmują przede wszystkim systematyczne identyfikowanie i angażowanie rodzin w proces planowania oraz oceny działań, zapewnianie im dostępu do pełnych i zrozumiałych informacji o procedurach, wspólne ustalanie celów pracy z dzieckiem, a także podmiotowe traktowanie rodziców. Wspomniani autorzy wskazują, że otwarta komunikacja, szybkie reagowanie na potrzeby rodzin oraz gotowość do elastycznego dostosowywania harmonogramu spotkań znacząco zwiększają zaufanie i zaangażowanie rodziców. Instytucje, które promują inkluzywność i różnorodność, osiągają wyższe wyniki we wdrażaniu modelu FDC, zwłaszcza w zakresie identyfikacji rodzin, wymiany informacji i wspólnego planowania usług. Czynnikiem sprzyjającym współpracy jest także klimat organizacyjny placówki. Tam, gdzie pracownicy czują się wspierani przez kadrę kierowniczą, a komunikacja wewnętrzna jest przejrzysta, współpraca z rodzinami przebiega bardziej harmonijnie. Klimat zaufania w zespole przenosi się na sposób traktowania rodziców – pracownicy stają się bardziej otwarci, mniej oceniający i chętniej angażują rodziny w proces podejmowania decyzji. Elastyczność instytucji, polegająca na dostosowywaniu zasad i godzin spotkań do możliwości rodziców, stanowi ważną strategię zwiększającą ich uczestnictwo i poczucie wpływu na losy dziecka. Jednocześnie analiza Piper i in. (2024) ujawniła istotne bariery ograniczające rozwój partnerskiej współpracy z rodzicami, takie jak negatywny stosunek do rodziców, brak zasobów finansowych

²⁵⁵ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

²⁵⁶ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23.

i kadrowych oraz niedostateczne wsparcie logistyczne (np. brak transportu na spotkania). W wielu przypadkach pracownicy są przeciążeni obowiązkami administracyjnymi, co utrudnia im nawiązywanie indywidualnych relacji z rodzicami. Na poziomie relacyjnym jedną z najpoważniejszych barier pozostaje brak zaufania między rodzinami a instytucjami wymiaru sprawiedliwości. Wielu rodziców, którzy wcześniej doświadczyli stygmatyzacji lub marginalizacji, postrzega system jako represyjny, co utrudnia budowanie otwartego dialogu. Rodzice czują się oceniani i pozbawieni wpływu na decyzje dotyczące dziecka. Autorzy podkreślają, że skuteczna współpraca z rodzicami wymaga przede wszystkim zmiany paradygmatu działania instytucji – odejścia od modelu kontrolno-nadzorczego na rzecz modelu wspierającego i partnerskiego, opartego na wzajemnym zaufaniu, współodpowiedzialności i wspólnym poszukiwaniu rozwiązań²⁵⁷.

Zdaniem Anderson i współautorów (2021)²⁵⁸ do cech instytucji sprzyjających współpracy z rodzicami należą: orientacja na rodzinę, otwartość oraz elastyczność organizacyjna. Placówki, które konsekwentnie angażują rodziców w proces planowania i realizacji interwencji, charakteryzuje kultura oparta na zaufaniu, szacunku i skutecznej komunikacji. Pracownicy postrzegają rodziców jako współuczestników, a nie jedynie biernych odbiorców działań naprawczych. W takich instytucjach rodzina staje się partnerem współdecydującym o przebiegu procesu terapeutycznego i wychowawczego. Współpraca ta jest najbardziej efektywna, gdy instytucje stwarzają przestrzeń do dialogu i otwartej wymiany informacji. W badaniu podkreślono, że elastyczność organizacyjna – np. dostosowywanie godzin konsultacji do możliwości rodziców czy umożliwienie udziału w spotkaniach online – stanowi istotny czynnik wzmacniający zaangażowanie opiekunów. Włączenie rodziców do procesu monitorowania postępów dziewcząt oraz zapewnienie im wsparcia emocjonalnego zwiększało ich poczucie kompetencji i redukowało napięcia w relacjach rodzinnych. Istotnym elementem sprzyjającym współpracy jest również kształtowanie klimatu instytucjonalnego opartego na empatii i nieoceniającym podejściu. Autorzy zauważają, że gdy pracownicy instytucji okazują zrozumienie dla trudności rodziców i nie przypisują im winy za problemy wychowawcze, rośnie poziom zaufania i otwartości w relacjach. W takich warunkach rodzice częściej angażują się w działania naprawcze i chętniej współpracują w ramach wyznaczonych przez system. Jednocześnie w artykule wskazano szereg barier utrudniających współpracę między instytucjami a rodzinami. Do najczęściej wymienianych należą bariery strukturalne, organizacyjne i emocjonalne. Wiele rodzin doświadcza ograniczeń czasowych, finansowych i logistycznych, które utrudniają im aktywne uczestnictwo w programach terapeutycznych. Część rodziców zmagają się z poczuciem winy, lękiem przed oceną lub wcześniejszymi negatywnymi doświadczeniami w kontaktach z systemem opieki społecznej i wymiaru

²⁵⁷ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23.

²⁵⁸ V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal...*, s. 35–49.

sprawiedliwości. Bariery instytucjonalne obejmują również niedostateczne przygotowanie kadry do pracy z rodzinami – brak szkoleń z zakresu komunikacji empatycznej i wrażliwości kulturowej skutkuje postawami dystansu i rezerwy wobec rodziców. Zwrócono również uwagę na zjawisko „instytucjonalnego przeciążenia” – nadmierne obciążenie obowiązkami administracyjnymi powoduje, że pracownicy mają ograniczony czas na indywidualny kontakt z rodzinami. Autorzy zauważają ponadto, że część rodzin przejawia ambiwalentny stosunek do instytucji resocjalizacyjnych, co rodzi napięcia i niekiedy prowadzi do biernego oporu wobec działań placówki²⁵⁹.

Badanie Dir i in. (2023)²⁶⁰ dotyczyło rekonstrukcji doświadczeń rodziców oraz specjalistów zaangażowanych w proces resocjalizacji nieletnich w Stanach Zjednoczonych na kolejnych etapach przechodzenia dziecka lub nastolatka przez system sprawiedliwości. Szczególną uwagę poświęcono programowi wsparcia rówieśniczego skierowanemu do rodzin. Wyniki badań pokazały, że wczesne etapy kontaktu z systemem, takie jak przyjęcie do systemu (ang. *intake*) czy proces sądowy, stanowią dla rodziców źródło silnego stresu, emocji i poczucia zagubienia. Proces sądowy był postrzegany jako złożony, często nieprzejrzysty i inwazyjny, a opiekunowie mieli trudności ze zrozumieniem swojej roli oraz oczekiwań instytucji. Wskazano, że hierarchiczny, formalny i oparty na procedurach system jest postrzegany jako oceniający i nieelastyczny, co stanowi istotną barierę we współpracy. W przypadku kuratorów sądowych relacje oparte na komunikacji, szacunku i współpracy stanowiły źródło pozytywnych doświadczeń, podczas gdy brak elastyczności, poczucie obwiniania rodziców lub przeciążenie obowiązkami związanymi ze wspieraniem zadań nadzoru (monitorowanie dziecka, motywowanie do współpracy, pilnowanie spraw urzędowych) prowadziły do frustracji i dystansu. Zarówno rodzice, jak i pracownicy systemu pozytywnie oceniali program mentoringu rówieśniczego, którego celem było wsparcie rodzin w orientacji w systemie sprawiedliwości, udzielanie informacji, wzmacnianie emocjonalne oraz ułatwianie komunikacji z personelem²⁶¹.

Walker i in. (2015)²⁶² podkreślili znaczenie otwartości instytucji na aktywny udział rodziców w procesach decyzyjnych. Zwrócili uwagę, że budowanie relacji opartej na zaufaniu i szacunku, zamiast na kontroli i obwinianiu, wzmacnia zaangażowanie rodziców oraz zwiększa skuteczność działań resocjalizacyjnych. Ważnym czynnikiem wspierającym okazały się również: przejrzystość procedur sądowych, rzetelna komunikacja oraz dostęp do informacji o przebiegu postępowania. Instytucje, które świadomie rozwijają się w kierunku

²⁵⁹ V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal...*, s. 35–49.

²⁶⁰ A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives on Challenges and Importance of Caregiver Engagement and the Potential Utility of a Peer Navigator Program in the Juvenile Justice System*, „Health & Justice” 2023, t. 11, art. 30.

²⁶¹ A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives...*

²⁶² S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408–421.

najwyższych poziomów zaangażowania – współdecydowania i partnerstwa – osiągają lepsze rezultaty zarówno w zakresie funkcjonowania sądu, jak i w zachowaniach młodzieży. Z kolei czynniki blokujące współpracę mają głównie charakter strukturalny i kulturowy. Autorzy podkreślili, że historycznie system wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich opierał się na paradygmacie obwiniania rodziców za zachowanie dziecka. Kolejną barierą są asymetryczne relacje między rodziną a instytucjami – sąd i służby społeczne zachowują kontrolę nad decyzjami, podczas gdy rodzice są sprowadzani do roli biernych uczestników. Istotnym utrudnieniem jest również brak wrażliwości instytucjonalnej na nierówności społeczne i rasowe. Rodziny z mniejszości etnicznych wykazują większy poziom nieufności wobec instytucji, które postrzegają jako niesprawiedliwe i dyskryminujące. Walker i współautorzy (2015) zauważyli również, że do systemowych przeszkód należą: brak jednolitych standardów współpracy, niewystarczające przygotowanie pracowników do komunikacji z rodzinami oraz brak mechanizmów wsparcia rodziców w trakcie postępowania. Dodatkowo biurokratyczny charakter sądów, brak elastyczności w ustalaniu terminów oraz ograniczony dostęp do zasobów (np. transportu, pomocy prawnej czy informacji w zrozumiałym języku) sprawiają, że rodzice często nie są w stanie efektywnie uczestniczyć w procesach dotyczących ich dzieci²⁶³.

Huang (2022)²⁶⁴ badała poglądy na temat współpracy z rodziną, a także realne działania podejmowane przez praktyków w celu włączania rodziców nastolatków sięgających po narkotyki w proces terapii. Na podstawie wywiadów z pracownikami socjalnymi, terapeutami i koordynatorami programów autorka opisała tajwański system oddziaływań terapeutycznych wobec młodzieży używającej narkotyków jako „skoncentrowany na nastolatku”, wskazując problemy, jakie napotykają profesjonaliści w aktywizowaniu rodziców. Praktycy postrzegali rodziców jako problemowych, niechętnych do współpracy i biernych. Atmosferę w systemie określali jako wrogą, natomiast zadania stawiane przed rodzicami – jako zbyt obciążające i często niezrozumiałe. Rola rodziców została ograniczona do wspierania i finansowania leczenia, bez realnego udziału w procesie decyzyjnym, mimo że formalno-prawne założenia zakładały ich aktywną rolę. Badanie zwróciło również uwagę na różnice w postrzeganiu ról i odpowiedzialności między rodzicami a instytucjami. Część rodziców oczekiwała, że instytucje przejmą pełną odpowiedzialność za rozwiązanie problemu dziecka, podczas gdy same instytucje zakładały aktywne zaangażowanie rodziny. Brak wspólnego rozumienia celu interwencji prowadził do napięć i ograniczał efektywność współpracy, podobnie jak przypadkowość i brak struktury działań. Huang (2022) zidentyfikowała także różnice w metodach pracy i tempie działania między specjalistami z organizacji pozarządowych

²⁶³ S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408–421.

²⁶⁴ L. Huang, *Practitioners' Perspectives on Family-Based Intervention for Illicit Drug-Using Adolescents in Taiwan: A Qualitative Study*, „Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy” 2022, t. 17, nr 1.

i instytucji rządowych, co utrudniało adekwatne wsparcie rodzin i nastolatków. W praktyce oddziaływania częściej koncentrowały się na redukcji szkód związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych niż na szerszych potrzebach prozdrowotnych młodzieży. Badani specjaliści zauważali, że działania nakazowe wobec rodziców nie przynoszą pożądanych rezultatów²⁶⁵.

Tang z zespołem (2024) przygotowali przegląd systematyczny, w ramach którego ustalono, że instytucjonalne czynniki wspierające i ograniczające współpracę z rodziną w opiece całodobowej nad młodzieżą są ściśle związane z tym, w jaki sposób rozumiana i wdrażana jest praktyka zorientowana na rodzinę (*Family-Centered Practice* – FCP)²⁶⁶. Autorzy zidentyfikowali pięć kluczowych form działań instytucjonalnych sprzyjających współpracy: prowadzenie terapii rodzinnej, rozwijanie umiejętności rodzicielskich, włączanie rodziców w planowanie leczenia, promowanie kontaktów między rodzicami a dzieckiem oraz budowanie silnego sojuszu między personelem a rodziną. Działania te odzwierciedlają rozumienie współpracy, w której rodzina jest aktywnym uczestnikiem procesu terapeutycznego, a nie jedynie biernym odbiorcą usług. Autorzy zauważyli jednak, że wiele instytucji traktuje współpracę w sposób redukcjonistyczny, koncentrując się na liczbie wizyt, kontaktów telefonicznych czy uczestnictwie w sesjach terapeutycznych, bez uwzględnienia jakości tych interakcji. Pomijany jest przy tym emocjonalny wymiar zaangażowania, który – jak podkreślają badacze – ma kluczowe znaczenie dla skuteczności interwencji. Na jakość współpracy wpływa także rozbieżność między deklarowaną filozofią organizacyjną a praktyką personelu. Ta luka między założeniami a rzeczywistymi działaniami skutkuje brakiem spójności w realizacji celów i może prowadzić do marginalizacji roli rodziny w procesie terapeutycznym. Autorzy podkreślili, że instytucje, w których dzieci i rodzice przebywają w oddzielnych środowiskach, mają mniejszy potencjał budowania relacji rodzinnych i współpracy niż te, które umożliwiają wspólne uczestnictwo w opiece (ang. *shared family care*). Modele oparte na wspólnej opiece nad całą rodziną sprzyjają większemu zaangażowaniu i intensywniejszej współpracy, stanowiąc przykład praktyki, w której rodzina traktowana jest jako podstawowa jednostka oddziaływań. Wyniki przeglądu Tang z zespołem (2024) pokazują, że instytucjonalne czynniki wspierające współpracę z rodziną to przede wszystkim strukturalne włączenie rodziców w proces terapeutyczny, uznanie ich kompetencji, tworzenie partnerskich relacji oraz wspieranie jakości komunikacji między rodziną a personelem. Z kolei czynniki ograniczające obejmują formalizm, brak standaryzacji praktyk, niewystarczającą refleksję nad jakością kontaktu oraz rozbieżność między deklarowaną a rzeczywistą praktyką rodziocentryczną. W efekcie, mimo deklaracji o centralnej roli

²⁶⁵ L. Huang, *Practitioners' Perspectives on Family-Based...*

²⁶⁶ E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598–614.

rodziny w systemie opieki, wiele instytucji nie zapewnia warunków organizacyjnych i kulturowych niezbędnych do realizacji prawdziwie partnerskiej współpracy²⁶⁷.

Nooteboom i in. (2020)²⁶⁸, w oparciu o wywiady z rodzicami korzystającymi z usług zespołów interdyscyplinarnych (*Youth Teams*) w Holandii, wyodrębnili sześć kluczowych komponentów współpracy: holistyczne, rodzinocentryczne podejście; kompleksowe i terminowe reagowanie na potrzeby; wspólne podejmowanie decyzji (ang. *shared decision making*); współpracę międzyprofesjonalną; proces przekierowania (ang. *referral*) oraz ochronę prywatności. Każdy z tych komponentów ujawniał zarówno czynniki wspierające, jak i bariery utrudniające skuteczną współpracę rodziców z instytucjami opiekuńczymi. Rodzinocentryczne podejście oznaczało uwzględnianie wszystkich członków rodziny i ich wzajemnych powiązań. Wspierającymi czynnikami były otwarta komunikacja oraz angażowanie sieci społecznej rodziny. Jako barierę rodzice wskazywali brak wyjaśnienia celu pytań o życie rodzinne oraz opór wobec włączania bliskich w proces wsparcia. Sygnalizowali również potrzebę większej transparentności działań instytucjonalnych i dostosowania praktyk do indywidualnej wrażliwości rodzin. Doceniali elastyczne dopasowanie wsparcia do sytuacji życiowej, zamiast stosowania sztywnych schematów (ang. *they really assessed our individual needs*). Wspierającym czynnikiem była także wspólna priorytetyzacja celów i dostosowanie intensywności pomocy do dynamiki sytuacji rodzinnej. Główne bariery stanowiły natomiast długie listy oczekujących, niejasne procedury międzyorganizacyjne oraz brak przejrzystości w zakresie dostępnych usług. Opóźnienia te prowadziły do zahamowania procesu opiekuńczego i eskalacji problemów, co rodzice odbierali jako przejaw braku instytucjonalnej koordynacji. W obszarze wspólnego podejmowania decyzji rodzice oczekiwali realnego wpływu na kształt planu opieki i udziału w jego tworzeniu. Ułatwiały to przejrzystość komunikacji oraz regularne aktualizowanie planu działań. Ograniczeniem były natomiast rozbieżności w ocenach potrzeb oraz decyzje warunkowane względami finansowymi. Współpraca międzyprofesjonalna była szczególnie skuteczna w ramach jednego zespołu, zwłaszcza przy współlokacji usług i obecności koordynatora. Rodzice pozytywnie oceniali ścisłą współpracę specjalistów w ramach *Youth Team*, która zapewniała spójność działań i ułatwiała dostęp do pomocy. Utrudnieniem okazywała się natomiast wysoka rotacja kadry oraz niejasny podział ról między pracownikami. W procesie przekierowania (ang. *referral*) rodzice pozytywnie oceniali tzw. ciepłe przekazanie (ang. *warm handover*), które gwarantowało ciągłość opieki. Z kolei biurokratyzacja procedur i długie okresy oczekiwania stanowiły znaczącą barierę. W zakresie ochrony prywatności kluczowe znaczenie miało uzyskiwanie świadomej zgody rodziców na przekazywanie informacji między instytucjami. Brak transparentności w tym zakresie obniżał zaufanie do systemu i pogłębiał dystans w relacjach. Podsumowując, rodzice

²⁶⁷ E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598–614.

²⁶⁸ L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*

wskazali, że skuteczna współpraca wymaga przede wszystkim koordynacji działań, jasnych zasad komunikacji oraz stabilnych struktur organizacyjnych. Kluczowe jest także respektowanie autonomii rodziny i zapewnienie przejrzystości wszystkich procesów opiekuńczych²⁶⁹.

Arya (2014)²⁷⁰ analizowała instytucjonalne uwarunkowania współpracy z rodzinami w systemie wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich w Stanach Zjednoczonych. Autorka wskazała, że skuteczna współpraca wymaga zasadniczej zmiany podejścia instytucjonalnego – od systemu skoncentrowanego na kontroli młodzieży do systemu opartego na partnerstwie z rodziną. Wśród czynników wspierających współpracę Arya (2014) wymieniła przede wszystkim uznanie przez instytucje, że rodziny są kluczowym partnerem w procesie resocjalizacji. Tym samym konieczne jest włączenie rodzin w proces decyzyjny. Rodzice i opiekunowie powinni mieć realny wpływ na planowanie wsparcia oraz ocenę efektywności działań instytucji. Autorka podkreśliła także znaczenie kompleksowego i długofalowego wsparcia rodzin, obejmującego okres przed wejściem dziecka w konflikt z prawem, w trakcie postępowania oraz po jego zakończeniu. Ważnym elementem jest dostęp do wzajemnego wsparcia (ang. *peer support*) – od rodzin, które mają wcześniejsze doświadczenia z systemem i mogą pełnić funkcję przewodników dla innych. Sprzyjającym czynnikiem jest również kulturowa kompetencja instytucji, rozumiana jako dostosowanie sposobu pracy do wartości, języka i doświadczeń różnych grup społecznych. Z kolei czynniki ograniczające współpracę z rodziną wynikają głównie z utrwalonych struktur i przekonań systemowych. System wciąż działa w oparciu o założenie, iż to rodziny są przyczyną problemów młodzieży – syndrom „złego rodzica”. Kolejną barierą jest niska legitymizacja systemu w oczach rodzin, które często postrzegają instytucje jako nieprzyjazne i niesprawiedliwe. Brak zaufania i doświadczenia dyskryminacji ograniczają ich gotowość do współdziałania. Autorka zwraca również uwagę na bariery strukturalne – wysokie koszty uczestnictwa w procesie, brak dostępu do informacji, długie procedury oraz niedostosowanie godzin pracy instytucji do możliwości rodziców. Wreszcie – działania na rzecz współpracy z rodziną mają często charakter fragmentaryczny i nie są trwale wbudowane w struktury organizacyjne systemu²⁷¹.

Badania Simons i in. (2018)²⁷² pozwoliły na zidentyfikowanie trzech głównych grup czynników wpływających na uczestnictwo rodziców w życiu ich dziecka podczas jego pobytu w ośrodku detencyjnym. Należą do nich: czynniki praktyczne/sytuacyjne, emocjonalne i psychiczne rodzica oraz czynniki związane z relacją rodzic-dziecko. Wśród czynników praktycznych i sytuacyjnych, mających wymiar instytucjonalny, autorzy wskazali m.in. dostęp do transportu, darmowy parking, wsparcie rodziny w dojazdach oraz elastyczne

²⁶⁹ L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*

²⁷⁰ N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²⁷¹ N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²⁷² I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

godziny odwiedzin. Ułatwieniem była również dobra organizacja aktywności w ośrodku oraz możliwość wcześniejszego powiadamiania o planowanych wydarzeniach. Do utrudnień zaliczano natomiast dużą odległość od instytucji, słabe połączenia komunikacji publicznej, brak własnego środka transportu, wysokie koszty dojazdu, ograniczenia czasowe wynikające z obowiązków zawodowych i rodzinnych, a także wymogi administracyjne, takie jak konieczność posiadania ważnego dokumentu tożsamości. W odniesieniu do czynników emocjonalnych i psychicznych podkreślano znaczenie zachowań pracowników instytucji wobec rodziców oraz wcześniejszych doświadczeń rodziców z systemem. Ich negatywny charakter powodował opór, wycofanie oraz zwątpienie, skutkujące rezygnacją ze współpracy. Rodzice oczekiwali, że personel nie będzie ich krytykował za działania wychowawcze, lecz udzieli wsparcia i zachęci do poznania instytucji. Wśród czynników instytucjonalnych wspierających współpracę wymieniano także elastyczność organizacyjną, dostępność personelu i stabilność kadry. Wyniki badań wskazują na potrzebę indywidualnego podejścia do rodziców, które uwzględnia zarówno ich potrzeby praktyczne i emocjonalne, jak i możliwości instytucji w tworzeniu warunków sprzyjających uczestnictwu²⁷³.

Simons i in. (2019)²⁷⁴ badali poziom i uwarunkowania współpracy rodziców z personelem instytucji wychowawczych dla nieletnich w ramach programu opieki zorientowanej na rodzinę (*Family-Centered Care* – FCC). Współpracy sprzyjał dłuższy czas pobytu dziecka w instytucji, ponieważ stwarzał więcej okazji do nawiązania relacji z personelem i umożliwiał rodzicom stopniowe włączenie się w proces oddziaływań. Istotnym czynnikiem okazał się również status zawodowy – rodzice posiadający zatrudnienie częściej odwiedzali swoje dzieci. Autorzy sugerują, że stabilność finansowa mogła ułatwiać im organizację dojazdów oraz pokrywanie kosztów związanych z wizytami. Dodatkowo stwierdzono, że rodzice młodzieży o niderlandzkim pochodzeniu częściej angażowali się w działania programu, co może wynikać z braku barier językowych i kulturowych. Wśród czynników utrudniających współpracę kluczową rolę odgrywały trudności wychowawcze i niskie poczucie kompetencji rodzicielskich. Rodzice, którzy zgłaszali większe problemy w relacji z dzieckiem, rzadziej uczestniczyli w spotkaniach rodzinnych, co sugeruje, że poczucie bezradności i braku skuteczności może obniżać gotowość do kontaktu z instytucją. Zbyt krótki czas detencji oraz różnice kulturowe również nie sprzyjały współpracy. Zarówno rodzice, jak i młodzież wyrażali gotowość do uczestnictwa w terapii, jednak rodzice byli w tym zakresie znacznie bardziej zmotywowani niż ich dzieci, co wskazuje na ich potencjał jako kluczowych partnerów instytucji w procesie resocjalizacji i reintegracji społecznej młodzieży.

²⁷³ I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁷⁴ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68.

4.4.3. Współpraca instytucji z rodzicami – synteza jakościowa

Synteza wyników badań dotyczących współpracy instytucji resocjalizacyjnych z rodzinami pozwala na wyodrębnienie ośmiu głównych kategorii. Powtarzają się one w różnych kontekstach instytucjonalnych i geograficznych, wskazując na uniwersalne mechanizmy warunkujące skuteczne relacje pomiędzy rodziną a instytucją (tabela 23).

Tabela 23. Wspólne kategorie tematyczne w badaniach dotyczących współpracy instytucji z rodzicami

Nr	Kategoria główna	Podkategorie (motywy szczegółowe)	Charakterystyczne słowa/ wyrażenia	Raporty podstawowe
1.	Kultura organizacyjna i wspólna wizja pracy z rodziną	– wspólna, systemowa wizja pracy – partnerstwo instytucji z rodziną – klimat wspierający, nie kontrolny – zmiana paradygmatu działania instytucji	wizja; wspólne cele; systemowe podejście; klimat instytucji; wspierająca kultura; partnerstwo; zaufanie; otwartość; odejście od kontroli; kultura współpracy	Simons i in. 2017; Simons i in. 2019; Burke i in. 2014; Anderson i in. 2024; Tang i in. 2024; Nooteboom i in. 2020; Arya 2014
2.	Komunikacja, zaufanie i partnerstwo	– dialog, dwustronna komunikacja – uznanie rodziców jako ekspertów – współdecydowanie, wspólne ustalanie celów – wzajemny szacunek i empatia	zaufanie; otwarta komunikacja; partnerstwo; współdecydowanie; wzajemny szacunek; słuchanie; empatia; relacja; dialog; współodpowiedzialność	Burke i in. 2014; Piper i in. 2024; Walker i in. 2015; Dir i in. 2023; Huang 2015; Nooteboom i in. 2020; Anderson i in. 2024
3.	Elastyczność organizacyjna i dostępność instytucji	– dostosowanie godzin spotkań – uproszczenie procedur – możliwość kontaktu online – dostępność kadry i zasobów	elastyczność; godziny spotkań; procedury; dostępność; kontakt; organizacja; transport; bariery logistyczne; ułatwienia; dostęp do usług	Burke i in. 2014; Walker i in. 2015; Piper i in. 2024; Anderson i in. 2024; Nooteboom i in. 2020; Arya 2014; Tang i in. 2024
4.	Szkolenia i wsparcie kadry	– szkolenia z komunikacji empatycznej – coaching personelu – wsparcie kierownictwa – przeciążenie administracyjne	szkolenie; coaching, wsparcie; kompetencje personelu; empatia; komunikacja; przygotowanie kadry; przeciążenie; nadmiar obowiązków	Simons i in. 2017; Piper i in. 2024; Anderson i in. 2024; Burke i in. 2014; Nooteboom i in. 2020
5.	Bariery strukturalne i organizacyjne	– biurokracja, sztywne procedury – brak koordynacji między instytucjami – niedobory kadrowe i finansowe	biurokracja; procedury; struktura; brak zasobów; kadry; formalizm; opóźnienia; brak koordynacji; organizacja; systemowe przeszkody	Simons i in. 2017; Simons i in. 2019; Burke i in. 2014; Piper i in. 2024; Tang i in. 2024
6.	Bariery emocjonalne rodziców	– wypalenie rodzicielskie – poczucie winy i porażki – brak zaufania do instytucji – doświadczenie stygmatyzacji	lęk; wstyd; poczucie winy; wypalenie; stygmatyzacja; brak zaufania; frustracja; obwinianie; bezradność; brak wpływu	Dir i in. 2023; Huang 2015; Walker i in. 2015; Burke i in. 2014; Simons i in. 2019
7.	Różnice kulturowe i językowe	– bariery językowe i komunikacyjne – brak wrażliwości kulturowej instytucji – doświadczenia dyskryminacji – różnorodność kulturowa rodzin	język; różnice kulturowe; mniejszości; bariery komunikacyjne; wrażliwość kulturowa; dyskryminacja; nierówność; adaptacja; kompetencje kulturowe	Simons i in. 2019; Huang 2015; Arya 2014

8.	Wspólne podejmowanie decyzji i współodpowiedzialność	– <i>shared decision making</i>
– rodzice jako współtwórcy planu opieki
– wspólne monitorowanie postępów
– autonomia rodziny | współdecydowanie; <i>shared decision</i> ; współodpowiedzialność; autonomia; planowanie; wspólne cele; aktywny udział; wpływ rodziców; <i>empowerment</i> | Piper i in. 2024; Anderson i in. 2024; Tang i in. 2024; Nooteboom i in. 2020; Walker i in. 2015 |
|----|--|---|---|---|

Źródło: opracowanie A. Barczykowska.

Pierwszą kategorią jest kultura organizacyjna i wspólna wizja pracy z rodziną. W badaniach podkreślono, że skuteczna współpraca wymaga przyjęcia przez całą instytucję spójnej koncepcji pracy rodzinocentrycznej, wspieranej przez kierownictwo i realizowanej konsekwentnie przez personel²⁷⁵. Klimat organizacyjny instytucji – kontrolny lub partnerski – bezpośrednio wpływa na poziom zaufania i zaangażowania rodziców²⁷⁶. Zespoły Tang (2024) oraz Nooteboom (2020) zwracają uwagę, że brak spójności między deklarowaną filozofią rodzinocentryczną a praktyką prowadzi do formalizmu i obniża jakość współpracy²⁷⁷. Z kolei Anderson z zespołem (2024) zauważają, że tam, gdzie organizacje przyjmują kulturę otwartą i elastyczną, współpraca z rodzicami przebiega w sposób partnerski, a rodzina staje się współtwórcą procesu wychowawczego²⁷⁸.

Drugą wyodrębnioną kategorią jest komunikacja i zaufanie w relacjach z rodzicami. Na centralną rolę zaufania, otwartości i wzajemnego szacunku wskazują badania, niezależnie od kontekstu kulturowego²⁷⁹. W instytucjach, gdzie komunikacja z rodzicami ma charakter dwustronny i transparentny, rodzice częściej angażują się w działania resocjalizacyjne i terapeutyczne. Badania pokazują, że brak jasności i biurokratyzacja kontaktu z systemem wymiaru sprawiedliwości budują lęk i dystans emocjonalny rodziców. Z kolei Huang (2015) wykazała, że praktycy często traktują rodziców jako biernych uczestników, co wzmacnia ich poczucie wykluczenia²⁸⁰. Przeciwnieństwem tego podejścia jest model opisany przez

²⁷⁵ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care for Adolescents...*, s. 1–8; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124–137.

²⁷⁶ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²⁷⁷ E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598–614; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*

²⁷⁸ V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal System-Involved Girls: A Mixed Methods Evaluation*, „American Journal of Community Psychology” 2021, t. 67, nr 1–2, s. 35–49.

²⁷⁹ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706; K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23; S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408–421; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*; A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives...*; L. Huang, *Practitioners’ Perspectives on Family-Based...*

²⁸⁰ L. Huang, *Practitioners’ Perspectives on Family-Based...*

Piper i in. (2024), w którym otwarta komunikacja i szybkie reagowanie na potrzeby rodziny zwiększają zaufanie i efektywność współpracy²⁸¹.

Trzecią kategorią są bariery strukturalne i organizacyjne, które utrudniają realizację idei współpracy rodzinocentrycznej. W badaniach wskazano na biurokrację, przeciążenie administracyjne, braki kadrowe oraz brak spójnych standardów między służbami. Brak koordynacji prowadzi do fragmentaryzacji działań i poczucia chaosu wśród rodziców²⁸². Podkreślono, że biurokratyczny język i formalizm komunikacji wzmacniają nierówność relacji między rodziną a instytucją, ograniczając faktyczne uczestnictwo rodziców²⁸³.

Czwartą kategorię stanowi elastyczność organizacyjna i dostępność instytucji. Wskazano, że czynniki praktyczne – takie jak możliwość dojazdu, elastyczne godziny odwiedzin i wcześniejsze powiadamianie o spotkaniach – znacząco ułatwiają rodzicom utrzymanie kontaktu z dzieckiem. Badania potwierdzają, że dostosowanie procedur i harmonogramów do możliwości rodzin zwiększa ich uczestnictwo i poczucie wpływu. Brak takiej elastyczności, sztywne procedury i ograniczony dostęp do personelu są natomiast jednymi z najczęściej wymienianych barier²⁸⁴.

Piątą kategorię stanowi rola kadry i wsparcie instytucjonalne. Simons z zespołem (2019) podkreślają, że współpraca z rodzicami jest możliwa tylko wówczas, gdy personel jest odpowiednio przygotowany, wspierany przez kierownictwo i ma zapewnione szkolenia z zakresu komunikacji i pracy z rodziną²⁸⁵. Badacze zwracają uwagę, że ciągły coaching i superwizja pracowników przekładają się na jakość relacji z rodzicami²⁸⁶. W badaniach potwierdzono, że pozytywny klimat organizacyjny wewnątrz zespołu przekłada się na sposób traktowania rodziców – pracownicy stają się bardziej empatyczni, otwarci i partnerscy²⁸⁷.

²⁸¹ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1-23.

²⁸² N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623-706; K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1-23; S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408-421; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*; E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598-614.

²⁸³ S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408-421.

²⁸⁴ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1-23; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*; V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal...*, s. 35-49; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39-47; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623-706.

²⁸⁵ I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59-68; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care...*, s. 1-8; I. Simons, W. van der Vaart, R. Vermeiren, H. Rigter, R. Breuk, L. van Domburgh, *Parental Participation in Juvenile...*, s. 124-137.

²⁸⁶ E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598-614; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39-47; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623-706.

²⁸⁷ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care*, s. 1-23; V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal...*, s. 35-49.

Szóstą wyodrębnioną kategorią są bariery emocjonalne i psychologiczne występujące po stronie rodziców. Wyniki badań pokazują, że rodzice często zmagają się z poczuciem winy, wypaleniem emocjonalnym i wstydem wynikającym z zachowań dziecka, co można ująć jako syndrom „złego rodzica”²⁸⁸. Te emocje, w połączeniu z wcześniejszymi negatywnymi doświadczeniami z systemem, prowadzą do dystansu i nieufności wobec instytucji. Badania dowodzą, że brak empatii ze strony personelu potęguje te emocje, podczas gdy otwarte i wspierające podejście może je złagodzić²⁸⁹.

Siódmą kategorią jest włączenie rodziców w proces decyzyjny. Badania pokazują, że wspólne podejmowanie decyzji (ang. *shared decision making*) stanowi wskaźnik dojrzałego partnerstwa między rodziną a instytucją. Tam, gdzie rodzice uczestniczą w planowaniu i ewaluacji działań, rośnie ich poczucie sprawstwa, zaufanie do instytucji i motywacja do współpracy²⁹⁰.

Ostatni wątek dotyczy różnic kulturowych i językowych. Badacze zwracają uwagę, że rodziny o odmiennym pochodzeniu etnicznym rzadziej uczestniczą w działaniach instytucji, co wiąże się z barierami językowymi, brakiem materiałów w zrozumiałym języku oraz brakiem kompetencji kulturowych wśród pracowników. Z badań tych wynika, że instytucje, które promują różnorodność i inkluzywność, osiągają wyższy poziom zaufania i uczestnictwa rodzin w procesie wychowawczym²⁹¹. W oparciu o dokonaną syntezę można powiedzieć, że skuteczna współpraca instytucji resocjalizacyjnych z rodzicami wymaga spójnej kultury organizacyjnej, opartej na zaufaniu, partnerstwie i elastyczności działania. Kluczowe znaczenie ma również odpowiednie przygotowanie i wsparcie kadry, a także uwzględnienie emocjonalnych oraz kulturowych potrzeb rodzin. Zidentyfikowane kategorie ukazują, że współpraca z rodzicami jest procesem wielowymiarowym, silnie powiązanym z klimatem społecznym i organizacyjnym placówki.

²⁸⁸ S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408–421; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68; L. Huang, *Practitioners' Perspectives on Family-Based...*; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706.

²⁸⁹ L. Huang, *Practitioners' Perspectives on Family-Based...*; A.L. Dir, C. Pederson, S. Khazvand, K. Schwartz, S.E. Wiehe, M.C. Aalsma, *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives...*

²⁹⁰ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care*, s. 1–23; S.C. Walker, A.S. Bishop, M.D. Pullmann, G. Bauer, *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family...*, s. 408–421; E. Tang, A.D. de Haan, C.H.Z. Kuiper, A.T. Harder, *Family-Centred Practice and Family...*, s. 598–614; L.A. Nooteboom, C.H.Z. Kuiper, E.A. Mulder, P.J. Roetman, J. Eilander, R.R.J.M. Vermeiren, *What Do Parents Expect...*

²⁹¹ N. Arya, *Family-Driven Justice*, s. 623–706; L. Huang, *Practitioners' Perspectives on Family-Based...*; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68.

4.4.4. Współpraca z rodzicami a klimat społeczny placówki – wyniki badań

Współpraca z rodzicami pozostaje w relacji z klimatem społecznym placówki resocjalizacyjnej – jej jakość jest odzwierciedlana przez poziom bezpieczeństwa, zaufania, sprawiedliwości, komunikacji i elastyczności organizacyjnej. Oba obszary są ze sobą sprzężone zwrotnie, bo pozytywny klimat sprzyja współpracy, a współpraca z rodziną wzmacnia pozytywny klimat społeczny (np. poprzez wprowadzenie perspektywy relacyjnej, empatii i współodpowiedzialności). Należy jednak podkreślić, że pierwotną przestrzenią do zaistnienia współpracy jest klimat społeczny.

Jednym z kluczowych wymiarów klimatu społecznego jest bezpieczeństwo relacyjne i zaufanie. W badaniach nad klimatem społecznym podkreśla się, że poczucie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego, wzajemny szacunek oraz brak przemocy stanowią fundament pozytywnych relacji między wychowawcami a wychowankami²⁹². Analogicznie, w kontekście współpracy z rodzicami zaufanie jest warunkiem zaangażowania rodzin, a otwarte i wspierające podejście instytucji niweluje dystans i sprzyja partnerstwu²⁹³. Podobnie istotne są komunikacja i otwartość. W placówkach resocjalizacyjnych jasna, przejrzysta i dwustronna komunikacja zwiększa poczucie bezpieczeństwa i sprawiedliwości oraz wspiera spójność zespołu²⁹⁴. W relacjach z rodzicami szczerza i pozbawiona oceniania komunikacja stanowi fundament współpracy, wzmacnia zaufanie i motywację do współuczestnictwa²⁹⁵.

Kolejne wymiary to podmiotowość, autonomia i sprawczość. Wysoki poziom autonomii w podejmowaniu decyzji przez wychowanków sprzyja tworzeniu wspierającego klimatu organizacyjnego²⁹⁶. Równocześnie partnerstwo z rodzicami, rozumiane jako uznanie ich roli współdecydentów, i współodpowiedzialność w procesie resocjalizacji zwiększają efektywność działań wychowawczych²⁹⁷. Wsparcie emocjonalne i organizacyjne jest kolejnym obszarem integrującym oba zjawiska. W placówkach sprzyjających dobrostanowi personelu

²⁹² A. Wołowska, *Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2019, t. 38, z. 3, s. 33–46; N. Lancôt, A. Lemieux, C. Mathys, *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, nr 3–4, s. 247–269; S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1013–1026.

²⁹³ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

²⁹⁴ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate...*, s. 356–380; M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 197–222; J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact in a Womens Prison on the Mental Health of Correctional Staff*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2024, t. 40, nr 4, s. 716–734.

²⁹⁵ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23; J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

²⁹⁶ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate Questionnaire*, „The Prison Journal” 2020, t. 100, nr 3, s. 356–380; B.M. Nowak, *Klimat społeczny instytucjonalnego...*

²⁹⁷ V.R. Anderson, L.L. Rubino, N. McKenna, *Family-Based Intervention for Legal...*, s. 35–49; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, H. Rieger, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *Determinants of Parental Participation...*, s. 59–68.

i wychowanków, które oferują pomoc emocjonalną i stabilność zespołu, redukują się stres i wypalenie zawodowe²⁹⁸. Podobnie w pracy z rodzicami dostępność personelu, elastyczność organizacyjna i wsparcie w kontaktach z placówką zwiększają zaangażowanie i współodpowiedzialność rodzin²⁹⁹.

Równie istotne są sprawiedliwość i przejrzystość zasad. Wymiar ten wpływa na poczucie bezpieczeństwa i sprawiedliwości wewnątrz placówki³⁰⁰, a także kształtuje oczekiwania rodziców wobec instytucji – przejrzyste procedury i równe traktowanie sprzyjają zaufaniu i współpracy³⁰¹. Nie można pominąć roli kultury organizacyjnej i klimatu pracy personelu, które determinują zdolność placówki do budowania pozytywnych relacji. Jasność ról, dobre relacje między pracownikami oraz wsparcie kierownictwa umożliwiają skuteczną współpracę z rodzinami³⁰². Elastyczność organizacyjna i warunki strukturalne są kolejnym punktem wspólnym. Strukturalna przejrzystość, możliwość kontaktów z bliskimi oraz elastyczne procedury sprzyjają dobrostanowi wychowanków i jakości relacji z rodzicami³⁰³. Na końcu, dobrostan psychiczny personelu i zapobieganie wypaleniu zawodowemu są warunkiem utrzymania zarówno pozytywnego klimatu społecznego, jak i jakości współpracy z rodzinami. Wypalenie obniża zaangażowanie w relacje, zwiększa dystans wobec rodzin i redukuje efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych³⁰⁴.

Podsumowując, pozytywny klimat społeczny placówki jest kluczowym czynnikiem kształtującym przestrzeń do współpracy z rodzicami. Bez wzajemnego zaufania, poczucia bezpieczeństwa, otwartej komunikacji i sprawiedliwego traktowania szanse na zbudowanie relacji są drastycznie ograniczone. Dla współpracy kluczowe znaczenie ma tworzenie środowiska, w którym zarówno personel, jak i rodziny czują się szanowani, wysłuchani

²⁹⁸ K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale...*, s. 1308–1326; N. Schallast, J.M. Laan, *Measuring Social Climate...*; L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies*, s. 240–261.

²⁹⁹ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care for Adolescents...*, s. 1–8.

³⁰⁰ N. Lancôt, A. Lemieux, C. Mathys, *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, s. 247–264; M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382.

³⁰¹ K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23; J.D. Burke E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47.

³⁰² B. Garland, E.G. Lambert, N.L. Hogan, B. Kim, T. Kelley, *The Relationship of Affective and Continuance Organizational Commitment with Correctional Staff Occupational Burnout*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 10, s. 1191–1211; I. Simons, E. Mulder, R. Breuk, K. Mos, H. Rigter, L. van Domburgh, R. Vermeiren, *A Program of Family-Centered Care for Adolescents...*, s. 1–8; J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact in a Women's Prison...*, s. 716–734.

³⁰³ A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwebeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*, s. 356–380; J. Međedović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 189–210; K.N. Piper, A. Jahn, C. Escoffery, B. Woods-Jaeger, A. Nunn, D.P. Schwartz, C. Smith-Curry, J. Sales, *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care...*, s. 1–23.

³⁰⁴ J.D. Burke, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, S.R. Garbin, *The Challenge and Opportunity of Parental...*, s. 39–47; L.A. Jaegers, M.M. Matthieu, P. Werth, S.O. Ahmad, E. Barnidge, M.G. Vaughn, *Stressed Out: Predictors of Depression...*, s. 240–261; B. Garland, E.G. Lambert, N.L. Hogan, B. Kim, T. Kelley, *The Relationship of Affective...*, s. 1191–1211.

i współodpowiedzialni za proces wychowawczy. Wymaga to elastyczności organizacyjnej, wsparcia emocjonalnego oraz jasnych zasad funkcjonowania placówki. Oczywiście ważne są również zasoby ludzkie. Tak pracownicy, jak i rodzice muszą podzielać filozofię procesu wychowawczego przyjętą w placówce oraz wartości. Bez pozytywnego klimatu w instytucji nie będzie dobrej współpracy z rodzicami. Można wręcz powiedzieć, że jest ona barometrem klimatu społecznego w placówce.

Bibliografia

- Anderson V.R., Rubino L.L., McKenna N., *Family-Based Intervention for Legal System-Involved Girls: A Mixed Methods Evaluation*, „American Journal of Community Psychology” 2021, t. 67, nr 1-2, s. 35-49.
- Arya N., *Family-Driven Justice*, „Arizona Law Review” 2014, t. 56, nr 3, s. 623-706.
- Barnert E.S., Lopez N., Pettway B., Keshav N., Abrams L.S., Zima B., Chung P.J., *The Role of Parent Engagement in Overcoming Barriers to Care for Youth Returning Home After Incarceration*, „Journal of Community Health” 2020, t. 45, nr 2, s. 329-337.
- Burke J.D., Mulvey E.P., Schubert C.A., Garbin S.R., *The Challenge and Opportunity of Parental Involvement in Juvenile Justice Services*, „Child & Youth Services Review” 2014, t. 39, s. 39-47.
- Calder M.C., *Child Protection: Balancing Paternalism and Partnership*, „British Journal of Social Work” 1995, t. 25, nr 6, s. 749-766.
- Dir A.L., Pederson C., Khazvand S., Schwartz K., Wiehe S.E., Aalsma M.C., *Caregiver and Juvenile Justice Personnel Perspectives on Challenges and Importance of Caregiver Engagement and the Potential Utility of a Peer Navigator Program in the Juvenile Justice System*, „Health & Justice” 2023, t. 11, art. 30.
- Eckenrode J., Campa M., Luckey D.W., Henderson C.R. Jr., Cole R., Kitzman H., Anson E., Sidora-Arcoleo K., Powers J., Olds D.L., *Long-Term Effects of Prenatal and Infancy Nurse Home Visitation on the Life Course of Youths: 19-Year Follow-Up of a Randomized Trial*, „Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine” 2010, t. 164, nr 1, s. 9-15.
- Gaab S., Brazil I.A., de Vries M.G., Bulten B.H., *The Relationship Between Treatment Alliance, Social Climate, and Treatment Readiness in Long-Term Forensic Psychiatric Care: An Explorative Study*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2020, t. 64, nr 9, s. 1013-1026.
- Harris B., Keator K., Vincent-Roller N., Keefer B., *Engage, Involve, Empower: Family Engagement in Juvenile Drug Treatment Courts*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, New York 2017.
- Henggeler S.W., Melton G.B., Smith L.A., *Family Preservation Using Multisystemic Therapy: An Effective Alternative to Incarcerating Serious Juvenile Offenders*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 1992, t. 60, nr 6, s. 953-961.

- Huang L., *Practitioners' Perspectives on Family-Based Intervention for Illicit Drug-Using Adolescents in Taiwan: A Qualitative Study*, „Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy” 2022, t. 17, nr 1.
- Hunkin H., Malvaso C.G., Chittleborough C.R., Gialamas A., Montgomerie A., Falster K., Lynch J., Pilkington R.M., *Systematic Review and Meta-Analysis: Multisystemic Therapy and Functional Family Therapy Targeting Antisocial Behavior in Adolescence*, „Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry” 2025, t. 64, nr 4, s. 427–446.
- Jaegers L.A., Matthieu M.M., Werth P., Ahmad S.O., Barnidge E., Vaughn M.G., *Stressed Out: Predictors of Depression Among Jail Officers and Deputies*, „The Prison Journal” 2019, t. 100, nr 2, s. 240–261.
- Karp N., *Collaboration with Families: From Myth to Reality*, „Journal of Emotional and Behavioral Problems” 1993, t. 1, nr 4, s. 21–23.
- Lancôt N., Lemieux A., Mathys C., *The Value of a Safe, Connected Social Climate for Adolescent Girls in Residential Care*, „Residential Treatment for Children & Youth” 2016, t. 33, nr 3–4, s. 247–264.
- Leipoldt J.D., Harder A.T., Kaye N.S., Grietens H., Rimehaug T., *Determinants and Outcomes of Social Climate in Therapeutic Residential Youth Care: A Systematic Review*, „Children and Youth Services Review” 2019, t. 99, s. 429–440.
- Lugo M., *Measuring Organizational Climate in Prisons*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2016, t. 32, nr 4, s. 357–382.
- McCold P., Wachtel B., *Restorative Policing Experiment: The Bethlehem, Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project*, Community Service Foundation, Pipersville 1998.
- McGinnis E., *But Where Are the Parents? A Narrative Review of the Literature on the Experience of Parents When Their Child Is in Contact with the Justice System*, „Child Care in Practice” 2025, t. 31, nr 2, s. 173–189.
- Minor K.I., Wells J.B., Lambert E.G., Keller P., *Personal and Work Environment Antecedents of Job Morale Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice and Behavior” 2014, t. 41, nr 11, s. 1308–1326.
- Nooteboom L.A., Kuiper C.H.Z., Mulder E.A., Roetman P.J., Eilander J., Vermeiren R.R.J.M., *What Do Parents Expect in the 21st Century? A Qualitative Analysis of Integrated Youth Care*, „International Journal of Integrated Care” 2020, t. 20, nr 3, art. 8.
- Olds D.L., Eckenrode J., Henderson C.R. Jr., Kitzman H., Powers J., Cole R., Sidora K., Morris P., Pettitt L.M., Luckey D., *Long-Term Effects of Home Visitation on Maternal Life Course and Child Abuse and Neglect: Fifteen-Year Follow-Up of a Randomized Trial*, „JAMA” 1997, t. 278, nr 8, s. 637–643.
- Paik L., *Good Parents, Bad Parents: Rethinking Family Involvement in Juvenile Justice*, „Theoretical Criminology” 2017, t. 21, nr 3, s. 307–323.
- Piper K.N., Jahn A., Escoffery C., Woods-Jaeger B., Nunn A., Schwartz D.P., Smith-Curry C., Sales J., *A Mixed Methods Evaluation of Family-Driven Care Implementation in Juvenile Justice Agencies in Georgia*, „Health & Justice” 2024, t. 12, nr 1, s. 1–23.

- Reitsma-Street M., Hillian D., *Parents and Youth Justice*, „Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice” 2003, t. 45, nr 1, s. 19–41.
- Rhoades E.A., *Toward Family-Centered Practice*, [w:] *Auditory-Verbal Practice: Family-Centered Early Intervention*, eds. E.A. Rhoades, J. Duncan, Charles C Thomas Pub. Ltd., Springfield 2010.
- Riemersma Y., Harder A., Zijlstra E., Post W., Kalverboer M., *Static and Dynamic Factors Underlying Placement Instability in Residential Youth Care: A Scoping Review*, „Children and Youth Services Review” 2023, t. 155, art. 107298.
- Rozzell L., *The Role of Family Engagement in Creating Trauma-Informed Juvenile Justice Systems*, National Child Traumatic Stress Network, Los Angeles–Durham 2013.
- Sanders M.R., *The Triple P System of Evidence-Based Parenting Support: Past, Present, and Future Directions*, „Clinical Child and Family Psychology Review” 2023, t. 26, s. 880–903.
- Sawyer A.M., Borduin C.M., *Effects of Multisystemic Therapy Through Midlife: A 21.9-Year Follow-Up to a Randomized Clinical Trial with Serious and Violent Juvenile Offenders*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 2011, t. 79, nr 5, s. 643–652.
- Schalast N., Laan J.M., *Measuring Social Climate in German Prisons Using the Essen Climate Evaluation Schema*, „The Prison Journal” 2017, t. 97, nr 2.
- Shanahan R., di Zerega M., *Identifying, Engaging, and Empowering Families: A Charge for Juvenile Justice Agencies*, Center for Juvenile Justice Reform, Georgetown University, Washington, D.C. 2016.
- Shanahan R., Villalobos Agudelo S., *Families and Partners: Supporting Incarcerated Youth in Ohio*, Vera Institute of Justice, New York 2012.
- Simons I., Mulder E., Breuk R., Rigter H., van Domburgh L., Vermeiren R., *Determinants of Parental Participation in Family-Centred Care in Juvenile Justice Institutions*, „Child & Family Social Work” 2019, t. 24, s. 59–68.
- Simons I., Mulder E., Breuk R., Mos K., Rigter H., van Domburgh L., Vermeiren R., *A Program of Family-Centered Care for Adolescents in Short-Term Stay Groups of Juvenile Justice Institutions*, „Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health” 2017, t. 11, s. 1–8.
- Simons I., van der Vaart W., Vermeiren R., Rigter H., Breuk R., van Domburgh L., *Parental Participation in Juvenile Justice Institutions: Parents’ Perspectives on Facilitating and Hindering Factors*, „Child & Youth Services” 2017, s. 124–137.
- Simons I., Mulder E., Rigter H., Breuk R., van der Vaart W., Vermeiren R., *Family-Centered Care in Juvenile Justice Institutions: A Mixed Methods Study Protocol*, „JMIR Research Protocols” 2016, t. 5, nr 3, e177.
- van der Stouwe T., Asscher J.J., Stams G.J., Deković M., van der Laan P.H., *The Effectiveness of Multisystemic Therapy (MST): A Meta-Analysis*, „Clinical Psychology Review” 2014, t. 34, nr 6, s. 468–481.
- Tang E., de Haan A.D., Kuiper C.H.Z., Harder A.T., *Family-Centred Practice and Family Outcomes in Residential Youth Care: A Systematic Review*, „Child & Family Social Work” 2024, t. 29, s. 598–614.

- Timmons-Mitchell J., Bender M.B., Kishna M.A., Mitchell C.C., *An Independent Effectiveness Trial of Multisystemic Therapy with Juvenile Justice Youth*, „Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology” 2006, t. 35, nr 2, s. 227–236.
- Vera Institute of Justice, *Family Engagement in the Juvenile Justice System: Juvenile Justice Factsheet 5*, Vera Institute of Justice, New York 2014.
- Vincent R.F., *Expanding the Neglected Role of the Parent in the Juvenile Court*, „Pepperdine Law Review” 1997, t. 4, nr 3, s. 523–542.
- Wachtel T., *Family Group Conferencing: Restorative Justice in Practice*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington, D.C. 2004.
- Walker S.C., Bishop A.S., Pullmann M.D., Bauer G., *A Research Framework for Understanding the Practical Impact of Family Involvement in the Juvenile Justice System: The Juvenile Justice Family Involvement Model*, „American Journal of Community Psychology” 2015, t. 56, nr 3–4, s. 408–421.
- Weiss B., Han S., Harris V., Catron T., Ngo V.K., Caron A., Gallop R., *An Independent Randomized Clinical Trial of Multisystemic Therapy with Non-Court-Referred Adolescents with Serious Conduct Problems*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 2013, t. 81, nr 6, s. 1027–1039.
- Wołowska A., *Naruszenie kontraktu psychologicznego a stres w miejscu pracy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2019, t. 38, nr 3, s. 33–46.

5. Projektowanie narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówek resocjalizacyjnych

Justyna Kusztal, Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejka, Agnieszka Barczykowska

Przedmiotem niniejszego rozdziału będzie opis koncepcji narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej, wyprowadzonej z raportów podstawowych włączonych do przeglądu systematycznego. Wyłonione w przeglądzie wymiary klimatu społecznego są podstawą do sformułowania definicji operacyjnych, na podstawie których tworzone są podskale do kwestionariusza pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej. Ponadto w rozdziale zostaną zaprezentowane właściwości parametryczne narzędzia oraz wyprowadzone rekomendacje do dalszych etapów prac nad kwestionariuszem.

5.1. Koncepcja narzędzia

Koncepcja kwestionariusza do pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej powstawała w toku prac zespołu badawczego pracowników Zakładu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Instytutu Pedagogiki UJ w Krakowie i Zakładu Resocjalizacji WSE UAM w Poznaniu. Na podstawie analizy tematycznej raportów podstawowych i syntezy zgromadzonych źródeł wyłoniono teorie i koncepcje teoretyczne, które stanowią ramy teoretyczne dla projektu kwestionariusza pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej.

Podstawy teoretyczne wykorzystane do stworzenia kwestionariusza pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej stanowią koncepcje integrujące elementy terapii poznawczo-behawioralnej z innymi podejściami, takimi jak psychodynamiczne i humanistyczne³⁰⁵. U podstaw teoretycznych narzędzia badawczego leżą więc: teoria więzi³⁰⁶, teoria autodeterminacji³⁰⁷, a także tradycyjne podejścia behawioralne, czego wyrazem jest czerpanie z klasycznych już teorii R. Moosa, autora pierwszych narzędzi do pomiaru klimatu społecznego instytucji edukacyjnych, opiekuńczych czy izolacyjnych, szeroko opisanych w literaturze przedmiotu³⁰⁸.

³⁰⁵ J. Young, J.S. Klosko, *Program zmiany sposobu...*

³⁰⁶ J. Bowlby, *Przywiązanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2007.

³⁰⁷ R.M. Ryan, E.L. Deci, *Facilitation on Intrinsic Motivation, Social...*, s. 68–78; por. M. Makarewicz, *Doświadczenia nauczycieli w zakresie...*; U. Oszwa, T. Knopik, *Teoria autodeterminacji...*

³⁰⁸ M. Granosik, A. Gulczyńska, R. Szczepanik, *Klimat społeczny instytucji wychowawczych i jego uwarunkowania. Perspektywa pracowników i wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) i socjoterapii (MOS)*,

5.2. Definicje operacyjne

Pod pojęciem klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej będziemy rozumieć: wymiar zaspokojenia potrzeb wychowanków w zakresie: bezpieczeństwa, autonomii i kompetencji, autoekspresji, wyrażania oczekiwań oraz spontaniczności i zabawy, a także realistycznych granic i samokontroli w kontekście oceny organizacji pracy w placówce dokonywanej przez pracowników poprzez poczucie ich satysfakcji i sprawstwa. Sformułowane poniżej syntetyczne definicje operacyjne wyprowadzono ze wskaźników klimatu społecznego opisanych w raportach podstawowych włączonych do przeglądu systematycznego prowadzonego w niniejszym projekcie badawczym.

Bezpieczeństwo jest rozumiane jako potrzeba jednostki utrzymywania stabilnych, autentycznych relacji o charakterze opiekuńczym, ochronnym i wspierającym w przewidywalnym środowisku placówki resocjalizacyjnej³⁰⁹.

Autonomia i kompetencja rozumiane są jako potrzeba zaspokajana poprzez: samodzielność, niezależność od innych, samostanowienie, poczucie sprawstwa, włącznie z kontrolą nad środowiskiem³¹⁰.

Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji rozumiana jest jako potrzeba zaspokajana poprzez: wyrażanie własnych emocji i oczekiwań zarówno w kontekście spontanicznej zabawy, jak i celowego działania³¹¹.

Potrzeba realistycznych granic i samokontroli to potrzeba zaspokajana poprzez konstytuowanie własnej odrębności i zdrowej zależności w relacjach z wykorzystaniem umiejętności regulacji własnych myśli, emocji i zachowań³¹².

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014; J.D. Leipoldt, A.T. Harder, N.S. Kaye, H. Grietens, T. Rimehaug, *Determinants and Outcomes of Social Climate*.

³⁰⁹ J. Young, J.S. Klosko, *Program zmiany sposobu...*; por. G.E. Barboza, *Child Maltreatment, Delinquent Behavior...*, s. 27–54; N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, M. Frechette, *Girls' Perceptions of Their Relationships and Institutional Climate: Toward a Gender-Responsive Approach to Secure Youth Care*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2016, t. 60, nr 2, s. 167–187; M. Lugo, *Measuring Organizational Climate in Prisons*, s. 357–382; M. Mielczarek, *Funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych w dobie pandemii COVID-19*, „Probacja” 2024, nr 4, s. 35; N. Schalast, J.M. van der Laan, *Measuring Social Climate in German Prisons Using the Essen Climate Evaluation Schema*, „The Prison Journal” 2017, t. 97, nr 2, s. 167–169; J. Stasch, D. Yoon, J. Sauter, J. Hausam, K.P. Dahle, *Prison Climate and Its Role in Reducing Dynamic Risk Factors During Offender Treatment*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2018, t. 62, nr 14, s. 4610; S. Gaab, I.A. Brazil, M.G. de Vries, B.H. Bulten, *The Relationship Between Treatment Alliance...*, s. 1013–1026.

³¹⁰ J. Young, J.S. Klosko, *Program zmiany sposobu...*; por. J.D. Leipoldt, A.T. Harder, N.S. Kaye, H. Grietens, T. Rimehaug, *The Interplay of Youth and Care Characteristics with a Positive Social Climate...*; por. R.M. Ryan, E.L. Deci, *Self Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being*, „American Psychologist” 2000, t. 55, nr 1, s. 68–78; por. M. Makarewicz, *Doświadczenia nauczycieli w zakresie wspierania motywacji...*; U. Oszwa, T. Knopik, *Teoria autodeterminacji...*; G. Woessner, A. Schwedler, *Correctional Treatment of Sexual...*, s. 868; E.L.L. Strijbosch, I.B. Wissink, G.H.P. van der Helm, G.J.J.M. Stams, *Building a Positive Group Climate Together...*, s. 267; J. Mededović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 243; A.Q. Bosma, E. van Ginneken, H. Palmen, A.J. Pasma, K.A. Beijersbergen, P. Nieuwbeerta, *A New Instrument to Measure Prison Climate...*

³¹¹ J. Young, J.S. Klosko, *Program zmiany sposobu...*; por. J. Kim, H. Caspers, I. Jahic, M. TenNapel, *Organizational Climate and Its Impact in a Women's Prison...*, s. 717.

³¹² J. Young, J.S. Klosko, *Program zmiany sposobu...*; por. K.I. Minor, J.B. Wells, E.G. Lambert, P. Keller, *Increasing Morale. Personal and Work Environment Antecedents of Job Morale Among Staff in Juvenile Corrections*, „Criminal Justice

Ocena organizacji i struktury w placówce dokonywana jest przez pomiar poczucia satysfakcji i sprawstwa. Satysfakcja może być utożsamiana ze sposobem postrzegania i doświadczania interakcji z innymi pracownikami, personelem i członkami zespołów, a także oznaczać może postrzeganie wpływu tych interakcji na to, jak pracownik czy członek zespołu funkcjonuje w kontekście zawodowym, ale i prywatnym. Jak wskazano w rozdziale 3.2.5, poczucie satysfakcji jest związane z postrzeganiem sprawiedliwości i uczciwości w organizacji pracy, a także z jasnością ról i zadań określonych w danym zespole czy organizacji³¹³.

System organizacyjny-strukturalny to uporządkowany zespół celów, zasad, reguł, działań i struktur, powiązanych regulacjami prawnymi, działający w określonych relacjach instytucjonalno-społecznych, powołany do realizacji określonych zadań, oparty na przesłankach filozoficzno-kulturowych, zorientowany na określoną grupę odbiorców/użytkowników³¹⁴. Jakość pracy to ocena warunków organizacyjnych, fizycznych oraz interpersonalnych powiązana z poczuciem sprawstwa i satysfakcji z wykonywanych zadań zawodowych³¹⁵.

Istotnym elementem koncepcji klimatu społecznego jest ocena dokonywana przez rodziców lub opiekunów wychowanków placówki resocjalizacyjnej.

Współpraca to zorganizowane podejmowanie wspólnych aktywności przez instytucję i rodziców, zorientowane na realizację zgodnych celów resocjalizacyjnych³¹⁶. Skala ta nosi nazwę KWIR – Klimat Współpracy Instytucja–Rodzice.

5.3. Właściwości psychometryczne narzędzia

Narzędzie do badania klimatu społecznego w placówce resocjalizacyjnej zostało opracowane w trzech wersjach dla: (1) wychowanków; (2) pracowników oraz (3) rodziców/ opiekunów prawnych. Zostało przyjęte założenie, iż klimat społeczny nie jest cechą „samej placówki”, ale konstytuuje się w relacjach, a żeby go rzetelnie uchwycić, trzeba spojrzeć na niego z różnych perspektyw – wychowanków, pracowników placówki oraz rodziców, którzy utrzymują z placówką kontakt.

Wersja kwestionariusza dla dzieci zawiera twierdzenia odnoszące się do codziennych doświadczeń: tego, jak dzieci i młodzież czują się w placówce, jak wygląda ich wzajemna

and Behavior” 2014, t. 41, nr 11, s. 1308–1326; N. Lanctôt, A. Lemieux, C. Mathys, M. Frechette, *Girls’ Perceptions of Their Relationships...*, s. 167–187; J. Mededović, N. Drndarević, M. Milićević, *Integrating Standard and Network Psychometrics...*, s. 243; M. Weinrath, R. Ricciardelli, *Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis*, „The Prison Journal” 2023, t. 103, nr 2, s. 220–222; L. Santos, J. Martins, M. do Rosario Pinheiro, D. Ribeiro da Silva, D. Rijo, *Emotional Climate in Residential Care Scale for Youth...*

³¹³ Por. rozdział 3.2.5.

³¹⁴ Por. rozdział 3.2.5.

³¹⁵ Por. rozdział 4.

³¹⁶ A. Barczykowska, *Od izolacji ku partnerstwu resocjalizacyjnemu – w poszukiwaniu optymalnego modelu współpracy z rodzinami w procesie resocjalizacji nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2021, t. 1, nr 1, s. 51–68; A. Barczykowska, *Nie(obecni) – o roli rodziców w procesie resocjalizacji*, „Studia Edukacyjne” 2015, nr 35, s. 275–296.

komunikacja, na ile mogą być sobą, gdzie przebiegają granice i jak rozumiane jest wsparcie. W ich tle znajduje się definicja klimatu społecznego, która jest rozumiana poprzez stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb wychowanków, w tym bezpieczeństwa, możliwości decydowania o sobie, wyrażania emocji i opinii, swobody i zabawy, a także jasnych i stabilnych zasad, które pomagają w rozwijaniu samokontroli.

We wszystkich trzech wersjach zastosowano 5-stopniową skalę odpowiedzi w typie skali Likerta, gdzie 1 oznaczało „zdecydowanie się nie zgadzam”, natomiast 5 „zdecydowanie się zgadzam”. Dodano też pytania kontrolne, które pozwalają sprawdzić, czy kwestionariusz był wypełniany uważnie. Instrukcje poprzedzające badanie zostały dostosowane do każdej grupy tak, żeby były zrozumiałe i nie wywoływały napięcia. Jasno podkreślono anonimowość i fakt, że nie ma odpowiedzi dobrych ani złych. Chodziło więc o to, żeby osoby wypełniające kwestionariusz mogły powiedzieć szczerze, jak jest, a nie – jak „powinno być”.

5.3.1. Trafność treściowa narzędzia

Trafność treściowa narzędzia została dokonana przez trzech ekspertów posiadających zarówno doświadczenie praktyczne (praca wychowawcza, terapeutyczna i organizacyjna w placówkach), jak i kompetencje akademickie (wysokie kompetencje metodologiczne, badania z udziałem dzieci i młodzieży). W tym celu zaprojektowano arkusz do oceny zawierający: (a) instrukcję postępowania; (b) opis koncepcji teoretycznej narzędzia; (c) definicje operacyjne poszczególnych skal i podskal; (d) pełną pulę wstępnych itemów wraz z miejscem na uwagi.

Każdy item (twierdzenie) był przez sędziów rangowany na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało brak zgodności definicji operacyjnej z danym itemem, natomiast 5 odzwierciedlało pełną zgodność. Oceniano również itemy pod względem poprawności i komunikatywności językowej, wraz z dostosowaniem języka do grupy odbiorczej. Formularz oceny eksperckiej zawierał również sekcję przeznaczoną na uwagi, w której sędziowie mogli sformułować dowolne sugestie na temat ulepszenia narzędzi.

W ramach analizy ocen eksperckich wykazano zróżnicowany poziom zgodności w ocenie itemów. Wskaźnik zgodności rang (W Kendalla) dla skali bezpieczeństwa wskazuje na różnice w sposobie oceniania poszczególnych twierdzeń, co jednak jest typowe na etapie wstępnej puli itemów. W obszarze Autonomii i kompetencji sędziowie wskazywali na potrzebę przekształcenia części pozycji z opisów cech jednostki na opisy możliwości ich realizacji w środowisku placówki, aby odróżnić klimat rozumiany jako cecha instytucji od dyspozycji jednostki. W podskali Wolność wyrażania potrzeb i emocji wskazano na konieczność redukcji treści powielających się. Zwrócono też uwagę na potrzebę doprecyzowania sformułowań. Natomiast w podskali Spontaniczność i zabawa sędziowie podkreślili

rozdzielenie pomiędzy spontaniczną ekspresją jako cechą temperamentu a możliwością jej swobodnego wyrażania w placówce. W zakresie Realistycznych granic i samokontroli wskazano na potrzebę wyraźnego oddzielenia treści dotyczących regulacji emocji i zachowania od treści opisujących przejrzystość struktur instytucjonalnych.

Oprócz uwag o charakterze opisowym zespół badawczy przy ostatecznej selekcji itemów kierował się również parametrami statystycznymi, wyliczanymi w oparciu o przyznawane rangi. Przeprowadzono dwa typy analiz – testy zgodności sędziów kompetentnych oraz wskaźniki trafności treściowej dla każdego itemu.

Szczegółowe dane zawierające wyniki testów zgodności sędziów kompetentnych, wraz z interpretacją, zamieszczono w tabeli 24.

Tabela 24. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla młodzieży

Skala	W ^a	p
Bezpieczeństwo/ poczucie bezpieczeństwa	0,472	0,093
Autonomia i kompetencja	0,163	0,960
Podskala I. Wolność wyrażania siebie ^b	0,385	0,385
Podskala II. Spontaniczność i zabawa ^b	0,364	0,354
Realistyczne granice i samokontrola	0,301	0,611

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

a Wynik testu W Kendalla.

b Ze względów koncepcyjnych w skali Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji wyodrębniono dwie podskale: I. Wolność wyrażania siebie; II. Spontaniczność i zabawa.

W celu określenia zgodności ocen sędziów kompetentnych zastosowano współczynnik W Kendalla. Dla skali Bezpieczeństwo/ poczucie bezpieczeństwa wartość statystyki W wyniosła 0,472, co wskazuje na umiarkowaną zgodność nadawanych rang pomiędzy sędziami. Wynik ten jednak był nieistotny statystycznie ($\chi^2(22) = 31,17$; $p = 0,093$), co wskazuje na pewne rozbieżności w ocenach sędziów kompetentnych.

Drugą skalą obejmującą klimat społeczny była Autonomia i kompetencja. W przypadku tej skali występowała duża rozbieżność pomiędzy ocenami sędziów, o czym świadczy niska wartość statystyki $W = 0,163$. Wynik ten był nieistotny statystycznie ($\chi^2(17) = 8,30$; $p = 0,960$).

Kolejna skala obejmuje Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji, składa się ona z dwóch podskal: Wolność wyrażania siebie oraz Spontaniczność i zabawa. Dla pierwszej podskali współczynnik zgodności ocen wyniósł $W = 0,385$ i był nieistotny statystycznie ($\chi^2(18) = 19,12$; $p = 0,385$). Zbliżony wynik uzyskano również dla drugiej podskali, gdzie $W = 0,364$ ($\chi^2(17) = 18,57$; $p = 0,354$). Wyniki te można interpretować jako niską lub umiarkowaną zgodność pomiędzy przyznawanymi rangami.

Ostatnią skalą były Realistyczne granice i samokontrola. W tym przypadku również rozbieżność ocen pomiędzy sędziami była na tyle znacząca, że wynik testu zgodności Kendalla wyniósł $W = 0,301$ i był nieistotny statystycznie ($\chi^2(27) = 24,35$; $p = 0,611$).

Wyliczono również współczynniki zgodności W Kendalla dla wersji kwestionariusza dla personelu placówek, czego celem jest pomiar oceny organizacji i struktury w placówce dokonywanej poprzez poczucie satysfakcji i sprawstwa (tabela 25).

Tabela 25. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla personelu

Skala	W ^a	p
Ocena organizacji i struktury w placówce	0,400	0,149

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

a Wynik testu W Kendalla.

Źródło: opracowanie własne.

Początkowa pula itemów dla personelu placówek składała się z 55 twierdzeń. Itemy te uzyskały umiarkowaną zgodność ocen, która wynosiła $W = 0,400$. Wynik ten jednak był nieistotny statystycznie ($\chi^2(54) = 64,83$; $p = 0,149$).

Ponadto w ramach triangulacji zaprojektowano osobny arkusz dla rodziców lub opiekunów prawnych dzieci umieszczonych w placówce: Klimat Współpracy Instytucja-Rodzice (tabela 26).

Tabela 26. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla rodziców

Skala	W ^a	p
Klimat Współpracy Instytucja-Rodzice	0,466	0,082

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

a Wynik testu W Kendalla.

Źródło: opracowanie własne.

W wersji kwestionariusza dla rodziców uzyskano wartość współczynnika zgodności Kendalla $W = 0,466$, co wskazuje na umiarkowaną zgodność ocen pomiędzy sędziami. Wynik ten jednak był nieistotny statystycznie ($\chi^2(27) = 37,72$; $p = 0,082$).

Podsumowując, uzyskane wartości współczynników W Kendalla dla poszczególnych skal mieściły się w przedziale od 0,16 do 0,47. W żadnym jednak przypadku wyniki nie były istotne statystycznie ($p > 0,05$), wskazuje to na znaczny stopień rozbieżności w ocenach dokonywanych przez sędziów, co jest typowe na etapie szerokiej puli pozycji testowych. Ponadto w analizie uczestniczyło tylko trzech sędziów kompetentnych, co mogło ograniczyć moc statystyczną testu W Kendalla. W rezultacie tego uzyskanie współczynników zgodności nie osiągnęło poziomu istotności statystycznej.

Na podstawie uwag ekspertów dokonano modyfikacji językowych poszczególnych itemów, uproszczono również konstrukcję zdań, ograniczono liczbę pozycji, w tym zwłaszcza pozycji odwróconych. Dokonano także doprecyzowania odniesień do sytuacji w wersjach dla wychowanków. W efekcie narzędzie zyskało wyższą przejrzystość semantyczną, a struktura skal i podskal stała się bardziej spójna z definicjami operacyjnymi.

Bazując na rangach dokonanych przez sędziów, wyliczono wskaźniki trafności treściowej (ang. *content validity indices*), w tym I-CVI, określający odsetek zgodności ekspertów co do adekwatności itemów, oraz Aiken's V, mierzący siłę i kierunek ocen sędziowskich. Ponadto wyliczono wartość średniej (m) uzyskanych rang i odchylenie standardowe (sd). Całość analiz zaprezentowano w tabelach od 27 do 31.

Tabela 27. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Bezpieczeństwo/ poczucie bezpieczeństwa

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Mogę ufać osobom, z którymi mam codzienny kontakt.	5,00	0,00	1,00	1,00
2. Mam wokół siebie ludzi, którym mogę ufać.	4,00	1,73	0,75	0,67
3. Mam wokół siebie ludzi, z którymi mam dobre relacje.	3,67	1,53	0,67	0,33
4. W moim otoczeniu czuję się swobodnie.	3,67	1,15	0,67	0,33
5. Czuję się bezpiecznie w miejscu, w którym teraz jestem.	5,00	0,00	1,00	1,00
6. Potrafię otwarcie rozmawiać o swoich emocjach z osobami z placówki.	3,33	1,15	0,58	0,00
7. Wokół mnie są osoby, z którymi mogę porozmawiać.	3,67	0,58	0,67	0,00
8. Wokół mnie są ludzie, którzy są wobec mnie troskliwi.	4,67	0,58	0,92	0,67
9. Ludzie, którzy są wokół mnie, na co dzień wspierają mnie.	5,00	0,00	1,00	1,00
10. Osoby wokół mnie interesują się moim samopoczuciem.	4,33	0,58	0,83	0,33
11. Osoby wokół mnie zachęcają mnie do rozwijania moich zainteresowań.	3,33	1,53	0,58	0,33
12. Mam wrażenie, że muszę udawać kogoś innego, żeby być zaakceptowanym. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33
13. Nie mogę być sobą z obawy przed reakcjami innych. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
14. Mam wrażenie, że moje potrzeby są ignorowane. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
15. Czuję, że nie mam się do kogo zwrócić, gdy przeżywam trudne chwile. (R)	5,00	0,00	1,00	1,00
16. Czuję, że ludzie wokół mnie są raczej obojętni niż wspierający. (R)	3,33	0,58	0,58	0,00
17. Nie wiem, czego się spodziewać po ludziach wokół mnie. (R)	3,67	1,15	0,67	0,33
18. Ludziom wokół mnie jest wszystko jedno, co się ze mną stanie. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
19. Mam poczucie, że inni nie słuchają mnie uważnie. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33
20. Na co dzień przebywam w miejscu, które jest nieprzewidywalne. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
21. Na co dzień mam poczucie zagrożenia. (R)	5,00	0,00	1,00	1,00
22. Ukrywam swoje potrzeby, bo boję się, że ktoś je wyśmieje lub zignoruje. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
23. Ukrywam swoje uczucia, żeby nie być ocenianym. (R)	3,67	0,58	0,67	0,00

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Tabela 28. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Autonomia i kompetencja

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Kieruję swoim życiem zgodnie z własnymi wartościami.	4,33	0,58	0,83	0,33
2. Działania, które podejmuję, przynoszą oczekiwane efekty.	4,67	0,58	0,92	0,67
3. Mam prawo do popełniania błędów.	4,00	1,00	0,75	0,33
4. Decyduję o swoim życiu.	4,67	0,58	0,92	0,67
5. Potrafię zadbać o siebie.	3,67	1,53	0,67	0,33
6. Mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie.	4,33	0,58	0,83	0,33
7. Mam wpływ na decyzje, które dotyczą mojej przyszłości.	4,67	0,58	0,92	0,67
8. Ufam swoim umiejętnościom.	4,33	0,58	0,83	0,33
9. Wiem, że poradzę sobie w różnych sytuacjach.	4,33	0,58	0,83	0,33
10. Ktoś mi narzuca, co mam robić. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
11. To od innych ludzi zależy, co się ze mną stanie. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
12. Nieważne, co zrobię, i tak nikt nie weźmie tego pod uwagę. (R)	4,00	1,73	0,75	0,67
13. Rezygnuję z własnych potrzeb, żeby zadowolić innych. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
14. Nie mówię innym, gdy mi coś nie odpowiada. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
15. Muszę dopasowywać się do innych, żeby uniknąć konfliktu. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
16. Czuję, że inni podejmują decyzje za mnie. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
17. Mam trudność z działaniem bez wsparcia innych osób. (R)	3,33	1,53	0,58	0,33
18. Mam poczucie, że nie radzę sobie z codziennymi wyzwaniami. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Tabela 29. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji: podskala I. Wolność wyrażania siebie

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Mogę mówić o tym, co myślę.	5,00	0,00	1,00	1,00
2. Moje emocje są ważne.	4,67	0,58	0,92	0,67
3. Inni powinni mieć na uwadze moje emocje.	3,00	2,00	0,50	0,33
4. Mogę swobodnie wyrażać to, co czuję.	4,00	1,73	0,75	0,67
5. Umiem spokojnie mówić ludziom, co mi się nie podoba.	4,67	0,58	0,92	0,67
6. Moje potrzeby są równie ważne, co potrzeby innych.	4,33	1,15	0,83	0,67
7. Mówię innym o swoich emocjach.	5,00	0,00	1,00	1,00
8. Mówię innym, gdy robią coś, co mi przeszkadza.	4,67	0,58	0,92	0,67
9. Potrafię powiedzieć innym, że czyjeś zachowania sprawiają mi przykrość.	3,33	2,08	0,58	0,33
10. Czuję się dobrze, kiedy mogę otwarcie wyrażać swoje potrzeby.	4,67	0,58	0,92	0,67
11. Kiedy coś mnie porusza, potrafię okazać to innym.	4,33	0,58	0,83	0,33
12. Czuję, że nie mogę mówić tego, co chcę powiedzieć. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
13. Nie mogę być w pełni sobą, gdy jestem z ludźmi. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
14. Inni ludzie nie wiedzą, jaką osobą jestem naprawdę. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
15. Sprawia mi trudność mówienie innym o emocjach. (R)	2,67	2,08	0,42	0,33
16. Trudno mi mówić wprost o tym, czego potrzebuję. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67

17. Czuję, że nie mam prawa mówić o swoich potrzebach. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33
18. Czuję się winny, kiedy zajmuję się sobą. (R)	2,00	1,00	0,25	0,00
19. Muszę żyć zgodnie z oczekiwaniami innych ludzi. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Tabela 30. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji: podskala II. Spontanizacja i zabawa

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Mam prawo do spontanicznej zabawy.	5,00	0,00	1,00	1,00
2. Zachowuję równowagę między czasem na naukę i zabawę.	4,67	0,58	0,92	0,67
3. Jak coś mnie bardzo ucieszy, to jestem w stanie skakać z radości.	3,67	2,31	0,67	0,67
4. Potrafię odpocząć po ciężkim dniu.	4,00	1,00	0,75	0,33
5. Wiem, kiedy jest czas na zabawę, a kiedy na obowiązki.	4,00	1,00	0,75	0,33
6. Robię rzeczy spontanicznie, bez wcześniejszego planowania.	4,67	0,58	0,92	0,67
7. Zawsze znajdę powód do śmiechu i zabawy.	3,33	2,08	0,58	0,33
8. Potrafię cieszyć się chwilą.	3,67	2,31	0,67	0,67
9. Daję sobie przestrzeń na zabawę i śmiech.	3,00	2,00	0,50	0,33
10. Nie mam powodów do radości. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33
11. Muszę kontrolować siebie. (R)	3,00	0,00	0,50	0,00
12. Nie potrafię się spontanicznie bawić. (R)	3,33	2,08	0,58	0,33
13. Świątowanie sukcesów to strata czasu. (R)	3,00	2,00	0,50	0,33
14. Czuję się niezręcznie, gdy ktoś wygłupia się w moim towarzystwie. (R)	3,33	0,58	0,58	0,00
15. Nie potrafię cieszyć się chwilą, bo stale o czymś myślę. (R)	3,33	2,08	0,58	0,33
16. Nie pozwalam sobie na żarty. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
17. Mam trudność z okazywaniem emocji. (R)	2,67	1,53	0,42	0,00
18. Nie lubię improwizować. (R)	3,67	0,58	0,67	0,00

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Tabela 31. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Realistyczne granice i samokontrola

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Jasne zasady są dla mnie ważne.	4,33	0,58	0,83	0,33
2. Mówię innym, gdy moje granice są naruszane.	4,67	0,58	0,92	0,67
3. Dobrze się czuję, gdy mam jasno określone zasady.	5,00	0,00	1,00	1,00
4. Ważne jest dla mnie, gdy ludzie jasno sygnalizują, że coś im nie odpowiada.	3,67	1,15	0,67	0,33
5. Lubię wiedzieć, co się dzieje wokół mnie.	3,00	1,73	0,50	0,33
6. Wiem, kiedy moje zachowanie łamie ogólnie przyjęte zasady.	4,33	0,58	0,83	0,33
7. Potrafię powstrzymać się od działania pod wpływem silnych emocji.	4,67	0,58	0,92	0,67
8. W trudnych sytuacjach potrafię zastanowić się, zanim coś powiem lub zrobię.	4,00	1,73	0,75	0,67
9. Przyjmuję, gdy inni stawiają mi rozsądne granice.	4,67	0,58	0,92	0,67
10. Respektuję zasady, jakie panują w placówce.	4,67	0,58	0,92	0,67
11. Nikt nie zatroszczy się o mnie tak, jak ja sam o siebie. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33

12. Sam sobie ze wszystkim muszę radzić. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
13. Robię wiele rzeczy za innych. (R)	3,33	1,15	0,58	0,00
14. Naginam zasady. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
15. Należy mi się specjalne traktowanie. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33
16. Działam impulsywnie niezależnie od konsekwencji. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
17. Jeśli czegoś chcę, robię to, nie zwracając uwagi na to, czy przekraczam jakieś normy. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
18. Trudno mi wytrzymać, gdy ktoś mówi mi, co mam robić. (R).	4,00	1,00	0,75	0,33
19. Nie umiem się kontrolować, gdy coś mnie zdenerwuje. (R)	3,67	1,15	0,67	0,33
20. W placówce są jasne zasady.	4,67	0,58	0,92	0,67
21. Rozumiem zasady obowiązujące w placówce.	4,67	0,58	0,92	0,67
22. Wiem, do kogo się zwrócić w razie wątpliwości, jak się zachować w placówce.	3,67	1,15	0,67	0,33
23. Plan dnia w placówce jest dla mnie jasny.	3,67	1,15	0,67	0,33
24. Mam prawo wiedzieć, co jest napisane o mnie w dokumentach w placówce.	3,33	1,53	0,58	0,33
25. Wiem, jakie są konsekwencje niestosowania się do regulaminu placówki.	4,00	1,00	0,75	0,33
26. Nikt mi nie tłumaczy, dlaczego coś się zmienia w placówce. (R)	3,67	1,15	0,67	0,33
27. Nie mam wpływu na mój indywidualny plan resocjalizacji. (R)	3,33	1,53	0,58	0,33
28. Zasady panujące w placówce są dla mnie niezrozumiałe. (R)	2,33	1,53	0,33	0,00

Źródło: opracowanie Ł. Szejka.

W procesie selekcji itemów przyjęto następujące kryteria: itemy o średniej ocenie eksperckiej $\geq 4,00$, z niską rozbieżnością ocen ($sd \leq 0,80$) oraz wskaźnikami Aiken's $V \geq 0,80$ i I-CVI $\geq 0,78$ zostały uznane za trafne, wraz ze wstępną decyzją o ich pozostawieniu w kwestionariuszu w wersji ostatecznej. Natomiast twierdzenia z niską zgodnością sędziów (Aiken's $V < 0,65$ lub I-CVI $\leq 0,33$) zostały wstępnie przez zespół oznaczone jako nietrafne i w dalszych krokach prac badawczych były w pierwszej kolejności kwalifikowane do odrzucenia. Itemy, które weszły do ostatecznej wersji narzędzia, zostały oznaczone funkcją „bold”.

Warto podkreślić, że procedura oceny trafności treściowej została przeprowadzona nie tylko dla wersji kwestionariusza przeznaczonych dla wychowanków, lecz również dla wersji narzędzia skierowanego do personelu placówki oraz rodziców/ opiekunów prawnych (tabele 32 i 33). Dzięki temu zestaw narzędzi pozwala na trafną i kompleksową diagnozę środowiska wychowawczego.

Tabela 32. Wskaźniki trafności treściowej dla Kwestionariusza w wersji dla personelu

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Rozumiem zasady obowiązujące w instytucji, w której pracuję.	5,00	0,00	1,00	1,00
2. Działam według wartości i standardów określonych w placówce.	4,67	0,58	0,92	0,67
3. W pracy mam dostęp do potrzebnych informacji.	5,00	0,00	1,00	1,00
4. Wiem, do kogo się zwrócić w razie wątpliwości.	4,67	0,58	0,92	0,67
5. W pracy mam przestrzeń na innowacyjne rozwiązania.	5,00	0,00	1,00	1,00
6. W pracy mam możliwość niestandardowego podejścia do problemów.	4,67	0,58	0,92	0,67
7. Zajęcia i działania w placówce są dobrze zorganizowane.	5,00	0,00	1,00	1,00

8. Harmonogram wykonywania moich zadań jest przejrzysty.	4,67	0,58	0,92	0,67
9. Moi współpracownicy wykazują się profesjonalnym podejściem do powierzonych im zadań.	4,33	0,58	0,83	0,33
10. Znam system nagradzania i karania w placówce.	4,33	0,58	0,83	0,33
11. Kary i nagrody są stosowane w placówce w sposób sprawiedliwy.	5,00	0,00	1,00	1,00
12. Mam wszystkie potrzebne informacje do wykonywania moich zadań.	4,33	0,58	0,83	0,33
13. Wymieniam się ze współpracownikami informacjami dotyczącymi pracy.	4,67	0,58	0,92	0,67
14. Znam zasady i wartości, w oparciu o które funkcjonuje moje miejsce pracy.	3,33	2,08	0,58	0,33
15. Moje miejsce pracy jest otwarte na współpracę.	4,67	0,58	0,92	0,67
16. Czuję się chroniony przez obowiązujące prawo.	4,33	0,58	0,83	0,33
17. Moje miejsce pracy jest dobrze wyposażone.	4,67	0,58	0,92	0,67
18. Wiem, kiedy i jakie zadania mam do wykonania.	4,33	0,58	0,83	0,33
19. Jestem usatysfakcjonowany z mojego wynagrodzenia.	3,00	0,00	0,50	0,00
20. Zadania, jakie mam do wykonania, są adekwatne do moich kompetencji.	4,00	1,00	0,75	0,33
21. Mogę liczyć na wsparcie kierownika/dyrektora.	4,67	0,58	0,92	0,67
22. Pracownicy są traktowani przez kierownictwo z szacunkiem i godnością.	4,67	0,58	0,92	0,67
23. Zasady, które obowiązują w pracy, są jawne.	4,33	0,58	0,83	0,33
24. Dobrze rozumiem się ze współpracownikami.	3,33	0,58	0,58	0,00
25. Wiem, jakie są wymagania co do pracy na moim stanowisku.	4,00	1,00	0,75	0,33
26. Mam wystarczające kompetencje do wykonywania pracy na moim stanowisku.	4,00	1,00	0,75	0,33
27. W mojej pracy jest przejrzysta struktura zadań do wykonania.	4,67	0,58	0,92	0,67
28. Mogę porozmawiać z szefem o trudnościach w pracy.	4,00	1,00	0,75	0,33
29. Mam możliwości rozwoju zawodowego.	4,67	0,58	0,92	0,67
30. Mam poczucie, że ludzie w pracy rywalizują ze sobą. (R)	3,67	1,15	0,67	0,33
31. Nie mam poczucia wsparcia ze strony współpracowników. (R)	4,00	1,73	0,75	0,67
32. Moje inicjatywy w pracy nie znajdują odzewu u kierownictwa. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
33. W miejscu pracy mam poczucie zagrożenia. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
34. Brakuje mi podstawowych sprzętów do wykonywania moich obowiązków. (R)	2,33	1,15	0,33	0,00
35. W sytuacjach trudnych nie mogę liczyć na wsparcie współpracowników. (R)	3,67	1,15	0,67	0,33
36. W mojej pracy dominuje rutynowe podejście do wychowanków. (R)	4,33	1,15	0,83	0,67
37. Działam w sytuacji braku podstawowych informacji. (R)	2,67	1,53	0,42	0,00
38. Nie mam wpływu na to, jak wygląda mój plan dnia. (R)	3,00	1,73	0,50	0,00
39. Zasady pracy w placówce są mi przedstawiane w sposób niezrozumiały. (R)	3,67	2,31	0,67	0,67
40. W mojej pracy panuje chaos co do zakresu obowiązków pracowniczych. (R)	3,00	2,00	0,50	0,33
41. Mam trudności z ustaleniem moich zadań w pracy ze względu na brak przejrzystych regulacji. (R)	3,33	2,08	0,58	0,33
42. Uważam, że prawo przeszkadza mi w wykonywaniu obowiązków. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
43. Uważam, że jestem nieadekwatnie wynagradzany za swoją pracę. (R)	3,33	0,58	0,58	0,00
44. Metody pracy w mojej placówce są przestarzałe. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33
45. Praca wpływa negatywnie na moje samopoczucie psychofizyczne. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33
46. W trudnych sytuacjach w pracy muszę liczyć na siebie. (R)	3,00	2,00	0,50	0,33
47. Informacje dotyczące zadań zawodowych nie docierają do mnie albo są mocno zniekształcone. (R)	3,67	2,31	0,67	0,67
48. Czuję się przeciążony pracą. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
49. W mojej pracy reguły zmieniają się w zależności od okoliczności. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67

50. Efekty mojej pracy nie zależą ode mnie. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
51. Moje inicjatywy nie mają znaczenia. (R)	4,67	0,58	0,92	0,67
52. Czuję się zestresowany w pracy. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33
53. Mam więcej obowiązków w pracy niż czasu na ich wykonanie. (R)	4,00	1,00	0,75	0,33
54. Moja praca jest nieskuteczna i bezsensowna. (R)	3,67	1,53	0,67	0,33
55. Moje relacje ze współpracownikami są pełne napięć i nieдомówień. (R)	3,00	2,00	0,50	0,33

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Tabela 33. Wskaźniki trafności treściowej dla Kwestionariusza w wersji dla rodziców

Twierdzenie	m	sd	Aiken's V	I-CVI
1. Jestem na bieżąco informowany/informowana o działaniach podejmowanych wobec mojego dziecka.	5,00	0,00	1,00	1,00
2. Jestem włączany/włączana w proces podejmowania decyzji dotyczących mojego dziecka.	5,00	0,00	1,00	1,00
3. Pracownicy placówki mają czas, by porozmawiać ze mną o sytuacji mojego dziecka.	5,00	0,00	1,00	1,00
4. Pracownicy placówki okazują mi szacunek i zrozumienie podczas kontaktów.	5,00	0,00	1,00	1,00
5. Spotkania z pracownikami instytucji odbywają się w miejscu, które pozwala na swobodną rozmowę.	4,33	1,15	0,83	0,67
6. Znam zasady i reguły obowiązujące mnie w placówce.	4,67	0,58	0,92	0,67
7. Jestem regularnie informowany/informowana o spotkaniach i konsultacjach w placówce.	5,00	0,00	1,00	1,00
8. Razem z pracownikiem placówki wypracowaliśmy sposób pracy z moim dzieckiem.	5,00	0,00	1,00	1,00
9. Pracownicy placówki biorą pod uwagę moje doświadczenia i sugestie związane z pracą z moim dzieckiem.	5,00	0,00	1,00	1,00
10. Pracownicy chętnie podejmują ze mną dialog dotyczący mojego dziecka.	4,00	1,00	0,75	0,33
11. Znam oczekiwania pracowników placówki względem mnie.	4,67	0,58	0,92	0,67
12. W sytuacji problemowej związanej z moim dzieckiem mogę liczyć na wsparcie ze strony pracowników placówki.	5,00	0,00	1,00	1,00
13. Według mnie personel w placówce ma profesjonalne podejście do powierzonych zadań.	3,67	1,15	0,67	0,33
14. Spotykam się z moim dzieckiem, wykorzystując każdą możliwość stworzoną przez placówkę.	4,00	1,00	0,75	0,33
15. Jestem współodpowiedzialny za to, co moje dziecko robi w placówce.	4,00	1,00	0,75	0,33
16. Pracownicy i wychowawcy są otwarci na moje pytania.	4,67	0,58	0,92	0,67
17. Dyrektor placówki ma dla mnie zawsze czas.	4,33	1,15	0,83	0,67
18. Miejsce, gdzie jest teraz moje dziecko, uważam za przyjazne.	4,33	1,15	0,83	0,67
19. Regularnie jestem zapraszany do placówki, gdzie przebywa moje dziecko.	4,33	0,58	0,83	0,33
20. Wiem, jak się zachować w placówce, kiedy przyjeżdżam do dziecka.	4,00	1,00	0,75	0,33
21. Współpracuję z wychowawcą/ dyrektorem placówki w wychowaniu mojego dziecka.	5,00	0,00	1,00	1,00
22. Kiedy przyjeżdżam, jest przygotowane miejsce, gdzie mogę usiąść z moim dzieckiem.	4,00	1,00	0,75	0,33
23. Wychowawcy pytają mnie o różne sprawy związane z moim dzieckiem.	3,67	2,31	0,67	0,67
24. Nie mam wpływu na to, co dzieje się z moim dzieckiem w placówce. (R)	5,00	0,00	1,00	1,00
25. Nie mam z kim rozmawiać o moim dziecku, kiedy chcę się czegoś o nim dowiedzieć. (R)	5,00	0,00	1,00	1,00
26. Nie mam miejsca, żeby usiąść z moim dzieckiem, kiedy przyjeżdżam do placówki. (R)	3,00	2,00	0,50	0,33
27. Nie jestem informowany, jak działa placówka, w której jest moje dziecko. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33
28. Nie wiem, czego oczekują ode mnie pracownicy placówki, w której jest moje dziecko. (R)	4,33	0,58	0,83	0,33

Źródło: opracowanie Ł. Szwejka.

Przeprowadzona procedura oceny treściowej potwierdziła, że narzędzie adekwatnie reprezentuje teoretyczną strukturę klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej oraz zawiera itemy o wysokiej zgodności merytorycznej. Modyfikacje wynikające z oceny eksperckiej wzmocniły czytelność, trafność i użyteczność diagnostyczną narzędzia we wszystkich jego trzech wersjach.

5.4. Dalsze kierunki pracy nad narzędziem do badania klimatu społecznego

Kwestionariusz klimatu społecznego przeszedł pozytywnie procedurę trafności treściowej. Zespół badawczy, opierając się na ocenach oraz uwagach eksperckich, dokonał modyfikacji oraz wstępnej selekcji itemów, które weszły do wersji pilotażowej narzędzia. Niemniej jednak, w celu ukończenia procedury określenia właściwości psychometrycznych, wymagane są dalsze kroki obejmujące określenie:

- rzetelności (wewnętrzna spójność skal, np. współczynnik α Cronbacha, ω McDonald);
- stabilności czasowej (test-retest);
- struktury czynnikowej (analiza EFA/CFA, weryfikacja zgodności modelu ze strukturą teoretyczną);
- funkcjonowania pozycji w skali (analiza mocy różnicującej itemów, analiza dystrybucji odpowiedzi, identyfikacja pozycji problemowych).

W związku z powyższym zespół planuje w 2026 roku podjąć dalsze prace badawcze z udziałem reprezentatywnej próby wychowanków placówek resocjalizacyjnych, takich jak młodzieżowe ośrodki wychowawcze, okręgowe ośrodki wychowawcze i zakłady poprawcze. Ponadto badaniami zostaną objęci rodzice wychowanków placówek resocjalizacyjnych i kadra tych placówek.

Dzięki realizacji powyżej określonej procedury możliwe będzie zbudowanie trafnego i rzetelnego narzędzia do pomiaru klimatu społecznego placówki. Aby jednak zrealizować niniejszą procedurę, wymagane jest przeprowadzenie badań pilotażowych obejmujących reprezentatywne grupy respondentów z placówek różnego typu (młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, placówki opiekuńczo-wychowawcze różnego typu).

W związku z faktem, że narzędzie oparte jest na samoopisie, w trakcie jego wypełniania należy szczególnie zadbać o sprzyjające warunki zapewniające bezpieczeństwo komunikacyjne wśród respondentów i jednocześnie kontrolować czynniki zakłócające – hałas w trakcie udziału w badaniu, presję czasu itp.

Spis tabel

Tabela 1. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych	23
Tabela 2. Charakterystyka dołączonych do syntezy raportów podstawowych, odrzuconych pierwotnie ze względu na niespełnienie kryteriów włączenia	26
Tabela 3. Kategorie i podkategorie definiujące wymiar – potrzeba bezpieczeństwa (indywidualnego i relacyjnego)	37
Tabela 4. Kategorie i podkategorie definiujące wymiar potrzeb autonomii i kompetencji	40
Tabela 5. Kategorie do analizy wymiaru organizacyjnego placówki resocjalizacyjnej	43
Tabela 6. Skala Klimatu Społecznego Instytucji Korekcyjnej R. Moosa w adaptacji L. Pytki	53
Tabela 7. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie Essen CES	53
Tabela 8. Essen CES – wersja dla pracowników	55
Tabela 9. Narzędzie skierowane do osób osadzonych oparte na Essen CES wykorzystane w badaniach Williams i współpracowników (2019)	56
Tabela 10. Narzędzie skierowane do służby więziennej oparte na Essen CES wykorzystane w badaniach Williams i współpracowników (2019)	57
Tabela 11. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie MBI i PSCS	58
Tabela 12. Narzędzie <i>Prison Social Climate Survey</i> (PSCS)	60
Tabela 13. Kwestionariusz Klimatu Psychologicznego	61
Tabela 14. Skala Wyczerpania Emocjonalnego, wybrane itemy	61
Tabela 15. <i>Community Oriented Programs Environment Scale</i> (COPEs)	62
Tabela 16. Wybrane itemy skali COPEs	63
Tabela 17. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie <i>Prison Group Climate Inventory</i> (PGCI)	64
Tabela 18. <i>The Prison Group Climate Inventory</i> (PGCI)	65
Tabela 19. Charakterystyka włączonych do analizy raportów podstawowych, w których wykorzystano narzędzie <i>Measuring the Quality of Prison Life</i> (MQPL)	66
Tabela 20. Filary resocjalizacji opartej na rodzinie	78
Tabela 21. Czynniki ułatwiające i utrudniające współpracę między instytucjami a rodzicami	80
Tabela 22. Zestawienie raportów podstawowych zaklasyfikowanych do analizy tematycznej	84
Tabela 23. Wspólne kategorie tematyczne w badaniach dotyczących współpracy instytucji z rodzicami	94
Tabela 24. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla młodzieży	109

Tabela 25. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla personelu	110
Tabela 26. Test zgodności sędziów kompetentnych dla Kwestionariusza w wersji dla rodziców	110
Tabela 27. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Bezpieczeństwo/ poczucie bezpieczeństwa	111
Tabela 28. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Autonomia i kompetencja	112
Tabela 29. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji; podskala I. Wolność wyrażania siebie	112
Tabela 30. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Wolność wyrażania prawdziwych potrzeb i emocji; podskala II. Spontaniczność i zabawa	113
Tabela 31. Wskaźniki trafności treściowej dla skali Realistyczne granice i samokontrola	113
Tabela 32. Wskaźniki trafności treściowej dla Kwestionariusza w wersji dla personelu	114
Tabela 33. Wskaźniki trafności treściowej dla Kwestionariusza w wersji dla rodziców	116

Aneks 1. Kwestionariusze pomiaru klimatu społecznego placówki resocjalizacyjnej z instrukcją

Łukasz Szwejka

Kwestionariusz dla Wychowanków – Klimat społeczny placówki

Justyna Kusztal, Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejka, Agnieszka Barczykowska

Drogi Uczestniku,

poniżej znajdziesz zdania opisujące różne sytuacje, które mogą dotyczyć **Twojego życia i doświadczeń w placówce, w której obecnie przebywasz.**

Twoim zadaniem jest zaznaczyć, w jakim stopniu zgadzasz się z każdym z nich.

Nie ma odpowiedzi dobrych ani złych – ważne jest to, co Ty sam/sama **myślisz i czujesz w związku z pobytem w placówce.**

Zaznacz jedną odpowiedź przy każdym zdaniu, wybierając:

- 1 – Zdecydowanie się nie zgadzam
- 2 – Raczej się nie zgadzam
- 3 – Trudno powiedzieć
- 4 – Raczej się zgadzam
- 5 – Zdecydowanie się zgadzam

Jeśli w trakcie wypełniania **pomyłkowo zaznaczysz niewłaściwą odpowiedź**, prosimy o jej **czytelne przekreślenie i zaznaczenie właściwej odpowiedzi.**

Odpowiadaj szczerze i bez pośpiechu. Twoje odpowiedzi są anonimowe i zostaną wykorzystane jedynie do celów badawczych.

Wszystkie poniższe zdania dotyczą Twoich doświadczeń i odczuć **związanych z pobytem w placówce.** Prosimy, abyś odpowiadał(a), mając na myśli wyłącznie sytuacje, które dzieją się w placówce i dotyczą Twojego codziennego życia tutaj.

Zaznacz swoją odpowiedź w odpowiedniej kolumnie:

Nr	Treść twierdzenia	1	2	3	4	5
1	Mam prawo do spontanicznej zabawy.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Trudno mi mówić wprost o tym, czego potrzebuję.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ktoś mi narzuca, co mam robić.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Dobrze się czuję, gdy mam jasno określone zasady.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Wiem, że poradzę sobie w różnych sytuacjach.	☐	☐	☐	☐	☐
6	Ukrywam swoje potrzeby, bo boję się, że ktoś je wyśmiej lub zignoruje.	☐	☐	☐	☐	☐
7	Rezygnuję z własnych potrzeb, żeby zadowolić innych.	☐	☐	☐	☐	☐
8	Moje emocje są ważne.	☐	☐	☐	☐	☐
9	Przestrzegam zasad, jakie panują w placówce.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Wokół mnie są ludzie, którzy są wobec mnie troskliwi.	☐	☐	☐	☐	☐
11	Mam wpływ na decyzje, które dotyczą mojej przyszłości.	☐	☐	☐	☐	☐
12	Mam prawo do popełniania błędów.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Nie mam powodów do radości.	☐	☐	☐	☐	☐
14	W trudnych sytuacjach potrafię zastanowić się, zanim coś powiem lub zrobię.	☐	☐	☐	☐	☐
15	Ludzie, którzy są wokół mnie na co dzień, wspierają mnie.	☐	☐	☐	☐	☐
16	Umiem mówić ludziom, co mi się nie podoba.	☐	☐	☐	☐	☐
17	Wiem, kiedy moje zachowanie łamie ogólnie przyjęte zasady.	☐	☐	☐	☐	☐
18	Działania, które podejmuję, przynoszą oczekiwane efekty.	☐	☐	☐	☐	☐
19	Mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie.	☐	☐	☐	☐	☐
20	Trudno mi wytrzymać, gdy ktoś mówi mi, co mam robić.	☐	☐	☐	☐	☐
21	Nie mam się do kogo zwrócić, gdy przeżywam trudne chwile.	☐	☐	☐	☐	☐
22	Potrafię powstrzymać się od działania pod wpływem silnych emocji.	☐	☐	☐	☐	☐
23	Moje potrzeby są tak samo ważne, jak potrzeby innych.	☐	☐	☐	☐	☐
24	Czuję się bezpiecznie w miejscu, w którym teraz jestem.	☐	☐	☐	☐	☐
25	Działam impulsywnie niezależnie od konsekwencji.	☐	☐	☐	☐	☐
26	Kieruję swoim życiem zgodnie z własnymi wartościami.	☐	☐	☐	☐	☐
27	Na co dzień przebywam w miejscu, które jest nieprzewidywalne.	☐	☐	☐	☐	☐
28	Robię rzeczy spontanicznie, bez wcześniejszego planowania.	☐	☐	☐	☐	☐
29	Naginam zasady.	☐	☐	☐	☐	☐
30	Moje potrzeby są ignorowane.	☐	☐	☐	☐	☐
31	Inni ludzie nie wiedzą, jaką osobą jestem naprawdę.	☐	☐	☐	☐	☐
32	Jeśli czegoś chcę, robię to, nie zwracając uwagi na to, czy przekraczam jakieś normy.	☐	☐	☐	☐	☐
33	Mówię innym, gdy moje granice są naruszane.	☐	☐	☐	☐	☐
34	Muszę udawać kogoś innego, żeby być zaakceptowanym.	☐	☐	☐	☐	☐
35	Decyduję o swoim życiu.	☐	☐	☐	☐	☐
36	Mówię innym, gdy robią coś, co mi przeszkadza.	☐	☐	☐	☐	☐

37	Sam sobie ze wszystkim muszę radzić.	☐	☐	☐	☐	☐
38	Wokół mnie są ludzie, którzy interesują się moim samopoczuciem.	☐	☐	☐	☐	☐
39	Nie mam prawa mówić o swoich potrzebach.	☐	☐	☐	☐	☐
40	Kiedy coś mnie porusza, potrafię okazać to innym.	☐	☐	☐	☐	☐
41	Przyjmuję, gdy inni stawiają mi rozsądne granice.	☐	☐	☐	☐	☐
42	Moje emocje są ważne.	☐	☐	☐	☐	☐
43	Ludziom wokół mnie jest wszystko jedno, co się ze mną stanie.	☐	☐	☐	☐	☐
44	Mam prawo do żartów i zabawy.	☐	☐	☐	☐	☐
45	Mogę mówić o tym, co myślę.	☐	☐	☐	☐	☐
46	Działam zgodnie z własnymi zasadami.	☐	☐	☐	☐	☐
47	Mogę otwarcie wyrażać swoje potrzeby.	☐	☐	☐	☐	☐
48	Nie pozwalam sobie na żarty.	☐	☐	☐	☐	☐
49	Proszę zaznaczyć odpowiedź „Raczej się nie zgadzam”, aby pokazać, że uważnie czytasz pytania.	☐	☐	☐	☐	☐
50	Mogę ufać osobom, z którymi mam codzienny kontakt.	☐	☐	☐	☐	☐

Kwestionariusz dla Pracowników – Klimat społeczny placówki

Justyna Kusztal, Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejka, Agnieszka Barczykowska

Drodzy Państwo,

celem niniejszego kwestionariusza jest poznanie opinii pracowników na temat klimatu społecznego placówki.

Kwestionariusz służy wyłącznie do celów badawczych i jego wyniki będą analizowane w formie zbiorczej, bez możliwości identyfikacji pojedynczych osób.

Badanie, w którym biorą Państwo udział, jest częścią procesu **tworzenia i udoskonalania narzędzia do badania klimatu społecznego placówki**. Państwa opinie są dla nas niezwykle ważne – pomogą nam lepiej dopasować kwestionariusz do realiów pracy i współpracy z placówką. Dlatego prosimy o **rzetelne i szczere wypełnienie** ankiety – każda odpowiedź ma znaczenie dla jakości końcowego narzędzia badawczego.

Nie ma więc odpowiedzi „dobrych” ani „złych” – liczy się wyłącznie Państwa osobista opinia i doświadczenie.

Prosimy o uważne przeczytanie każdego zdania i zaznaczenie odpowiedzi, która najlepiej odzwierciedla **Państwa osobiste doświadczenia i opinie dotyczące pracy w placówce**, wybierając:

- 1 – Zdecydowanie się nie zgadzam
- 2 – Raczej się nie zgadzam
- 3 – Trudno powiedzieć
- 4 – Raczej się zgadzam
- 5 – Zdecydowanie się zgadzam

Jeśli w trakcie wypełniania **pomyłkowo zaznaczy Pan/Pani niewłaściwą odpowiedź**, prosimy o jej **czytelne przekreślenie i zaznaczenie właściwej odpowiedzi**.

Wszystkie poniższe stwierdzenia odnoszą się do Pana/Pani doświadczeń związanych z pracą w placówce. Prosimy, aby przy udzielaniu odpowiedzi mieć na uwadze wyłącznie sytuacje, które dotyczą funkcjonowania placówki, jej zasad, relacji i organizacji pracy.

Prosimy o zaznaczenie swojej odpowiedzi w odpowiedniej kolumnie:

Nr	Treść twierdzenia	1	2	3	4	5
1	W pracy mam przestrzeń na innowacyjne rozwiązania.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Pracownicy są traktowani przez kierownictwo z szacunkiem i godnością.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Metody pracy w mojej placówce są przestarzałe.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Rozumiem zasady obowiązujące w instytucji, w której pracuję.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Wiem, do kogo się zwrócić w razie wątpliwości.	☐	☐	☐	☐	☐
6	Mam wszystkie potrzebne informacje do wykonywania moich zadań.	☐	☐	☐	☐	☐
7	Moje inicjatywy w pracy nie znajdują odzewu u kierownictwa.	☐	☐	☐	☐	☐
8	Zasady, które obowiązują w pracy, są jawne.	☐	☐	☐	☐	☐
9	W mojej pracy reguły zmieniają się w zależności od okoliczności.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Mam wystarczające kompetencje do wykonywania pracy na moim stanowisku.	☐	☐	☐	☐	☐
11	W pracy mam dostęp do potrzebnych informacji.	☐	☐	☐	☐	☐
12	Wymieniam się ze współpracownikami informacjami dotyczącymi pracy.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Działam według wartości i standardów określonych w placówce.	☐	☐	☐	☐	☐
14	Zajęcia i działania w placówce są dobrze zorganizowane.	☐	☐	☐	☐	☐
15	Moje miejsce pracy jest dobrze wyposażone.	☐	☐	☐	☐	☐
16	Mam więcej obowiązków w pracy niż czasu na ich wykonanie.	☐	☐	☐	☐	☐
17	Moje inicjatywy nie mają znaczenia.	☐	☐	☐	☐	☐
18	W mojej pracy dominuje rutynowe podejście do wychowanków.	☐	☐	☐	☐	☐
19	Harmonogram wykonywania moich zadań jest przejrzysty.	☐	☐	☐	☐	☐
20	Uważam, że prawo przeszkadza mi w wykonywaniu obowiązków.	☐	☐	☐	☐	☐
21	Wiem, jakie są wymagania co do pracy na moim stanowisku.	☐	☐	☐	☐	☐
22	Mogę liczyć na wsparcie kierownika/dyrektora.	☐	☐	☐	☐	☐
23	Moi współpracownicy wykazują się profesjonalnym podejściem do powierzonych im zadań.	☐	☐	☐	☐	☐
24	Proszę zaznaczyć odpowiedź „Raczej się nie zgadzam”, aby pokazać, że uważnie czytasz pytania.	☐	☐	☐	☐	☐
25	Mam możliwości rozwoju zawodowego.	☐	☐	☐	☐	☐

Kwestionariusz dla Rodziców/Opiekunów – Klimat społeczny placówki

Justyna Kusztal, Małgorzata Piasecka, Łukasz Szwejk, Agnieszka Barczykowska

Drodzy Państwo,

celem niniejszego badania jest poznanie opinii rodziców/opiekunów na temat **klimatu społecznego placówki**, w której przebywa Państwa dziecko.

Uzyskane informacje posłużą **wyłącznie do celów badawczych** – ich wyniki będą analizowane zbiorczo, bez możliwości identyfikacji osób wypełniających ankietę.

Badanie, w którym biorą Państwo udział, jest częścią procesu **tworzenia i udoskonalania narzędzia do badania klimatu społecznego placówki**. Państwa opinie są dla nas niezwykle ważne – pomogą nam lepiej dopasować kwestionariusz do realiów pracy i współpracy z placówką. Dlatego prosimy o **rzetelne i szczerze wypełnienie** ankiety – każda odpowiedź ma znaczenie dla jakości końcowego narzędzia badawczego. Nie ma więc odpowiedzi „dobrych” ani „złych” – liczy się wyłącznie Państwa osobista opinia i doświadczenie. Prosimy o uważne przeczytanie każdego zdania i zaznaczenie odpowiedzi, która najlepiej odzwierciedla Państwa odczucia, wybierając:

- 1 – Zdecydowanie się nie zgadzam
- 2 – Raczej się nie zgadzam
- 3 – Trudno powiedzieć
- 4 – Raczej się zgadzam
- 5 – Zdecydowanie się zgadzam

Jeśli **pomyłkowo zaznaczą Państwo niewłaściwą odpowiedź**, prosimy o jej **czytelne przekreślenie i zaznaczenie właściwej odpowiedzi obok**.

Dziękujemy za poświęcony czas i zaangażowanie – Państwa odpowiedzi są bardzo cenne i pomogą w doskonaleniu współpracy między rodzicami a placówką.

Wszystkie poniższe stwierdzenia odnoszą się do Państwa doświadczeń związanych ze współpracą z placówką, w której przebywa Państwa dziecko. Prosimy, aby przy udzielaniu odpowiedzi kierować się wyłącznie sytuacjami, które mają miejsce w tej placówce.

Prosimy o zaznaczenie swojej odpowiedzi w odpowiedniej kolumnie:

Nr	Treść twierdzenia	1	2	3	4	5
1	Pracownicy placówki biorą pod uwagę moje doświadczenia i sugestie związane z pracą z moim dzieckiem.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Nie mam z kim rozmawiać o moim dziecku, kiedy chcę się czegoś o nim dowiedzieć.	☐	☐	☐	☐	☐
3	W sytuacji problemowej związanej z moim dzieckiem mogę liczyć na wsparcie ze strony pracowników placówki.	☐	☐	☐	☐	☐
4	W placówce jest miejsce, gdzie mogę usiąść z moim dzieckiem podczas spotkania.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Pracownicy placówki mają czas, by porozmawiać ze mną o sytuacji mojego dziecka.	☐	☐	☐	☐	☐

6	Nie wiem, czego oczekują ode mnie pracownicy placówki, w której jest moje dziecko.	☐	☐	☐	☐	☐
7	Jestem regularnie informowany o spotkaniach i konsultacjach w placówce.	☐	☐	☐	☐	☐
8	Na bieżąco otrzymuję informację o działaniach podejmowanych wobec mojego dziecka.	☐	☐	☐	☐	☐
9	Spotkania z pracownikami instytucji odbywają się w miejscu, które pozwala na swobodną rozmowę.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Wiem, jak się zachować w placówce, kiedy przyjeżdżam do dziecka.	☐	☐	☐	☐	☐
11	Nie mam wpływu na to, co dzieje się z moim dzieckiem w placówce.	☐	☐	☐	☐	☐
12	Znam oczekiwania pracowników placówki względem mnie.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Miejsce, gdzie jest teraz moje dziecko, uważam za przyjazne.	☐	☐	☐	☐	☐
14	Włącza się mnie w proces podejmowania decyzji dotyczących mojego dziecka.	☐	☐	☐	☐	☐
15	Nie jestem informowany, jak działa placówka, w której jest moje dziecko.	☐	☐	☐	☐	☐
16	Pracownicy placówki okazują mi szacunek i zrozumienie.	☐	☐	☐	☐	☐
17	Współpracuję z wychowawcą/ dyrektorem placówki w wychowaniu mojego dziecka.	☐	☐	☐	☐	☐
18	Proszę zaznaczyć odpowiedź „Raczej się nie zgadzam”, aby pokazać, że uważnie czytasz pytania.	☐	☐	☐	☐	☐
19	Znam zasady i reguły obowiązujące mnie w placówce.	☐	☐	☐	☐	☐